

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 27

ANDRA KAMMAREN

1965

21 maj

Debatter m. m.

Fredagen den 21 maj fm.

Meddelande ang. höstsessionens början.....	3
Införande av mellanöl.....	3
Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor.....	41

Fredagen den 21 maj em.

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor (forts.)	67
Yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling antagna rekommendationer och resolutioner.....	91
Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer.....	92
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Enskog ang. åtgärder mot »sniffning»	138
fru Eriksson i Stockholm ang. den svenska atomvapenforskningen ..	139

Samtliga avgjorda ärenden

Fredagen den 21 maj fm.

<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 32, ang. ändring i förordningen om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, m. m....	3

Fredagen den 21 maj em.

<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 7, om avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och om handelsbojkott av sydafrikanska varor	67

	Sid.
<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 8, om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner.....	91
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 31, om antalet statsdepartement och statsråd utan departement.....	92
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 105, ang. anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer nr 106, ang. organisationen av ett statligt förhandlingsorgan m. m., såvitt avser riktlinjer för den statliga förhandlingsverksamheten och vissa därmed sammanhängande frågor.....	92 136

Debatter m. m.

Fredagen den 21 maj (m.)

Fredagen den 21 maj (m.)

Samtliga riksdagen

Fredagen den 21 maj (m.)

Fredagen den 21 maj (m.)

Fredagen den 21 maj

Kl. 11.00

§ 1

Meddelande ang. höstsessionens början

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag får meddela att riksdagens höst-session kommer att ta sin början måndagen den 18 oktober kl. 14.00.

§ 2

Införande av mellanöl

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 27 maj 1960 (nr 253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 19 mars 1965 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 94, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående ändring i förordningen den 27 maj 1960 (nr 253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker;

2) förordning om ändring i ölförsäljningsförordningen den 23 mars 1961 (nr 159);

3) förordning om ändrad lydelse av 1 § rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen föreslås ett s. k. mellanöl, som i fråga om högsta alkoholhalt och skattesats avses ligga mellan det nuvarande ölet och starkölet.

Mellanölet avses få en alkoholhalt av högst 3,6 viktprocent. Motsvarande procenttal för det nuvarande ölet och för starkölet bibehålles vid 2,8 resp. 4,5.

Skattesatsen för det nya ölet föreslås bli 96 öre för liter. Någon ändring avses inte beträffande skattesatserna för övriga maltdrycker.

Mellanölet får enligt förslaget säljas under samma betingelser som det nuvarande ölet. I fråga om utskänkningsföreslås dock möjlighet till vissa begränsningar.

De nya bestämmelserna är avsedda att träda i kraft den 1 oktober 1965.

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 709 av herr *Mattsson m. fl.* och II: 833 av herr *Sjönell m. fl.*;

II. de likalydande motionerna I: 727 av herr *Rönnberg m. fl.* och II: 851 av herr *Lundmark m. fl.*;

III. de likalydande motionerna I: 731 av herr *Näsström m. fl.* och II: 857 av herr *Engkvist m. fl.*, vari hemställts att riksdagen måtte avslå propositionen;

IV. motionen II: 796 av herr *Hamrin* i Jönköping, vari hemställts att riksdagen måtte avslå propositionen;

V. motionen II: 813 av herr *Berglund*, vari hemställts att riksdagen måtte avslå propositionen;

VI. motionen II: 856 av herr *Dickson*;

VII. motionen II: 858 av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*, vari hemställts att riksdagen måtte avslå propositionen.

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet jämväl upptagit följande vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna I: 304 av

Införande av mellanöl

herr *Schött m. fl.* och II: 376 av herr *Wennerfors m. fl.*, vari hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om sådan ändring i bestämmelserna om maltdrycksförsäljning och maltdrycksbeskattning att ett s. k. mellanöl med en högsta alkoholhalt av 3,6 viktprocent kunde introduceras och saluföras under förhållandevis fria former.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen, med avslag å de likalydande motionerna I: 731 av herr *Näsström m. fl.* och II: 857 av herr *Engkvist m. fl.*, motionen II: 796 av herr *Hamrin i Jönköping*, motionen II: 813 av herr *Berglund* samt motionen II: 858 av herr *Johansson i Skärstad m. fl.*, måtte antaga de vid Kungl. Maj:ts proposition nr 94 fogade förslagen till

1) förordning angående ändring i förordningen den 27 maj 1960 (nr 253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker;

2) förordning om ändring i ölförsäljningsförordningen den 23 mars 1961 (nr 159); samt

3) förordning om ändrad lydelse av 1 § rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521);

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 304 av herr *Schött m. fl.* och II: 376 av herr *Wennerfors m. fl.*,

2) de likalydande motionerna I: 709 av herr *Mattsson m. fl.* och II: 833 av herr *Sjönell m. fl.*,

3) de likalydande motionerna I: 727 av herr *Rönnerberg m. fl.* och II: 851 av herr *Lundmark m. fl.*, samt

4) motionen II: 856 av herr *Dickson*, måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Wärnberg, Tage Johansson, Erik Filip Petersson, Gustafson* i Göteborg, *Eng-*

kvist, Eriksson i Bäckmora och *Börjesson* i Falköping, vilka

dels ansett att utskottet under punkten A) bort hemställa,

A) att riksdagen, med bifall till de likalydande motionerna I: 731 av herr *Näsström m. fl.* och II: 857 av herr *Engkvist m. fl.*, motionen II: 796 av herr *Hamrin i Jönköping*, motionen II: 813 av herr *Berglund* samt motionen II: 858 av herr *Johansson i Skärstad m. fl.*, måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 94 och därvid fogade författningsförslag;

dels ock ansett att utskottet under en punkt C) bort hemställa,

C) att riksdagen, om propositionen nr 94 bifölles, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga att frågan om alkoholreklamen följdes med uppmärksamhet och, i den händelse en intensifiering av denna skulle ske i samband med det s. k. mellanölets införande, åtgärder vidtoges för reklamens begränsning.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Ett utmärkande drag för den allmänna debatten i nykterhetsfrågor i vårt land just nu är en strävan efter liberalisering och förenkling vad gäller de bestämmelser som reglerar utskänknings- och utminuterings- av alkoholdrycker, bestämmelser som riksdagen vid olika tillfällen i tämligen stor enighet beslutat om. Ofta hänvisar man emellertid i debatten till förhållandena i andra länder där friheten på området är större än i Sverige. Man vill med ett enkelt grepp applicera utländska erfarenheter på svenska förhållanden.

Det relaterade saknar inte intresse för det ärende som vi nu skall behandla, dels därför att man som sagt ofta hänvisar till förhållandena i andra länder och dels därför att det i dessa länder finns utvecklingstendenser som vi har anledning ta hänsyn till.

Införande av mellanöl

Vad som kan sägas vara betecknande för utvecklingen i en rad stater, och det gäller såväl väst- som öststaterna, är främst tre saker: för det första en stigande alkoholkonsumtion, för det andra en alltmer växande insikt om det egna landets alkoholproblem och för det tredje — vilket väl får ses som en följd av vad jag nyss nämnde — en skärpning av nykterhetslagstiftningen.

Mot denna bakgrund framstår det klart att man vid jämförelserna mellan förhållandena i Sverige och i andra länder alltför ensidigt uppehåller sig vid den större friheten i dessa andra länder när det gäller hanteringen av alkohol-drycker. Däremot ägnas inte samma uppmärksamhet åt utvecklingstendenserna mot större alkoholskador och strängare lagstiftning. Det mest klassiska av alla exempel på detta område är det danska. Ofta hänvisar man till de påstådda goda förhållandena i vårt sydliga grannland. Det kan därför vara befogat att i korthet påminna om hur det gick till, när Danmark blev ett öland, och att beskriva hur situationen nu ter sig.

Fakta härvidlag är att man i Danmark, huvudsakligen på grund av brist på spannmål under första världskriget, omprövade grunderna för sin nykterhetslagstiftning och år 1917 beslöt att höja spritskatten per liter ren alkohol från 60 öre till 20 kronor och 60 öre, alltså en skattehöjning med 3 500 procent. Det är alldeles uppenbart att med sådana metoder kan ett lands alkoholvanor mycket lätt omstruktureras. Men var och en som följt den svenska debatten vet att här i landet är motståndet mot prisinstrumentet stort och att detta framför allt är fallet på de håll där man ropar på liberalisering i utminutereringen och utskänkningsen. Ser vi till dagens situation i Danmark, präglas denna också av mycket stor återhållsamhet vad gäller förtjusningen över det egna nykterhetstillståndet.

Docent Sven Røgind, Danmarks

främste expert på alkoholfrågans område — själv är han icke nykterist — säger bl. a. följande i en artikel i Svenska Dagbladet den 14 februari 1964: »Det är ingalunda sagt att nykterhetsförhållandena i Danmark skulle vara i allo idealiska. Också ölet, som nu täcker ungefär samma procentandel av totalförbrukningen som brännvinet gjorde under första världskriget, kan missbrukas. Danmarks ungdomsfylleri börjar väcka bekymmer. Uppmuntrande är inte heller att, såvitt situationen kan överblickas, relativt flera trafikolyckor i Danmark vållas av alkoholpåverkade eller berusade motorförare än i Sverige och Norge.»

I nummer 9 1964 av tidskriften Alkoholfrågan fortsätter docent Røgind detta resonemang, efter en redovisning av antalet indragningar av körkort på grund av överträdelser av vägtrafiklagens nykterhetsparagraf: »Talen är skrämmande stora i betraktande av att Danmark vanligen omtalas som ett land med rätt hög nykterhetsstandard.» Längre fram i artikeln heter det: »Måhända är det inte mycket bättre i de övriga nordiska länderna, när man tar hänsyn till olikheterna vad beträffar befolkningstal och motorfordonsbestånd, men under alla omständigheter bör man vara litet varsam med att framhålla den danska nykterheten som föredömlig, därför att Danmark har låga fyllerisiffror.»

I fråga om Danmark finns det således enligt mitt sätt att se ingenting för oss i Sverige att ta efter på det här området, eftersom jag vågar förutsätta att man i allmänhet inte är beredd att köpa det danska systemet till priset av en skattehöjning av det format som krävs för en omstrukturering. Det förtjänar också påpekas att i Danmark har under en tioårsperiod spritkonsumtionen ökat med två tredjedelar, från 0,9 liter per invånare år 1954 till 1,5 liter år 1963. Även vinkonsumtionen har stigit under samma tidsperiod.

I Västtyskland, där friheten i fråga

Införande av mellanöl

om alkoholkonsumtionen är mycket stor, vägrar de goda verkningarna av denna frihet att infinna sig, detta trots att alla sorters alkoholdrycker — från starksprit till öl — kan köpas i speceributiker och på andra försäljningsställen vid alla tider på dygnet.

I Västtyskland har man, med hänsyn till den trafikfara som också ölet anses utgöra, på initiativ av de tyska bryggerierna börjat tillverka ett alkoholsvagt öl med en alkoholstyrka om endast 2,5 viktprocent mot vanligen 3,5. Den högklassiga teknik som de västtyska bryggerierna tydligen besitter tillåter enligt föreliggande uppgifter att man sänker alkoholhalten samtidigt som man tillgodoser konsumentintressena i kvalitativt hänseende. Man har anledning förmoda att västtyskarna inte är beredda att kompromissa i fråga om ölets smak, utan att detta nya öl verkligen uppfyller de krav som man normalt ställer.

I Storbritannien, där ölet enligt konsumtionsstatistiken också spelar en stor roll, har de statliga myndigheterna sett sig nödsakade starta upplysningskampanjer som riktar sig till bilförarna. Trafiknykterhetslagstiftningen har också skärpts.

I de tre länder jag hänvisat till finns också det utmärkande draget att tillgången på öl under mycket fria former inte kunnat hejda en mycket kraftig stegring av vin- och starkspritkonsumtionen.

I Västtyskland konsumerades 1953—1954 2,2 liter starksprit och 59 liter öl per invånare. 1963 var siffrorna 5,1 respektive 114 liter per invånare.

I Storbritannien drack man 1954 1,0 liter starksprit per invånare, 1,1 liter vin och 81 liter öl. 1962—1963 var siffrorna 2,0 liter starksprit, 2,5 liter vin och 87 liter öl per invånare. I Danmark ökade starkspritkonsumtionen från 1954 till 1963, som jag tidigare nämnt, med cirka 65 procent samtidigt som konsumtionen av vin ökade från 2,8 liter till 3,4 samt ölkonsumtionen från 53 liter till 68 per invånare.

Sammantaget kan man alltså konstatera att det är klart olämpligt att åberopa de nämnda länderna, vilka man oftast hänvisar till i den allmänna debatten, då man vill motivera en friare försäljningslagstiftning. De har drabbats av samma öde som en gång Frankrike och Italien och som gjorde dessa länder omöjliga som föredöme för svensk nykterhetslagstiftning. Man har i dessa länder under hand upptäckt de egna alkoholproblemen. En växande opinion har krävt krafttag mot alkoholskadorna, och detta har bl. a. resulterat i åtgärder på exempelvis trafiknykterhetslagstiftningens område.

Ett stort utbud av alkoholdrycker med försäljning under fria former innebär således inte att man kan hålla konsumtionen och alkoholskadorna nere. Det krävs andra metoder och medel. Av dessa länder har vi ingenting att lära när det gäller den frihet som jag här sökt exemplifiera. I själva verket har alkoholkonsumtionen stigit mycket kraftigt i hela världen, inte minst under den senaste tioårsperioden, medan konsumtionen i Sverige visat en jämförelsevis liten stegring.

Självfallet besjålas vi alla som har att fatta beslut i denna fråga av en vilja att genom olika åtgärder förbättra nykterhetstillståndet. Det finns ingen grupp som kan sägas ha monopol på att ha de enda riktiga ambitionerna, men vi har olika uppfattning om vad som är lämpligt för att nå önskade resultat. Man måste kräva att åtgärderna är sådana att de troligtvis leder till ett bättre nykterhetstillstånd. Förslaget om införande av det s. k. mellanölet tillhör, enligt min mening, inte de åtgärder varigenom man kan uppnå detta mål. I reservationen till bevillningsutskottets betänkande nr 32 har också sju reserveringar i utskottet anförts tvivel på denna punkt. Jag skall något utförligare anföra skälen till vårt ståndpunktstagande.

Vårt lands nykterhetstillstånd är inte sådant att man i främsta rummet kan anlägga servicesynpunkter på rus-

Införande av mellanöl

dryckshanteringen. Därtill är alkoholproblemet alltför allvarligt. Jag vill i detta sammanhang ta upp tre delproblem i det stora problemkomplex som nykterhetsfrågan och alkoholproblemet tillsammans utgör och som måste bedömas som särskilt allvarliga.

Det första delproblemet gäller ungdomen. Nu utbildas regelbundna alkoholvanor i lägre ålder än tidigare. En följd härav är ökat ungdomsfylleri, och för framtiden kan man förutspå ännu större bekymmer i detta avseende.

Detsamma gäller kvinnorna. Det ökade kvinnofylleriet är ett av varningstecknen på en utveckling som tydligen ännu så länge endast befinner sig i initialskedet. Mot bakgrunden av vår kunskap om de alltmer avancerade alkoholvanor, som också kvinnorna börjar tillägna sig, har vi anledning förmoda att vi framdeles kommer att få betydande problem härvidlag. Här kan också sägas att den kvinnliga delen av befolkningen på ett mycket raffinerat sätt exploateras av den privata sektorn av alkoholmarknaden. Detta gör sig inte minst märkbart i annonseringen i våra tidningar.

Det tredje och inte minst betydelsefulla är att missbruket har förgrovats och ökat i omfattning.

Att mot denna bakgrund nu fatta beslut om att bredda sortimentet av alkoholdrycker som får fritt försälas är enligt reservanternas mening vanskligt. Den oro vi känner för nykterhetsläget delas också alldeles uppenbart av kammarens ledamöter. Detta har bl. a. tagit sig det uttrycket att denna beställt en utredning om den framtida nykterhetspolitiken. I det sammanhanget hör också frågan om en breddning av det alkoholdryckssortiment, som försäljes fritt, hemma. Den borde sålunda bli föremål för överväganden i den utredning som Kungl. Maj:t senare kommer att tillsätta.

Detta skulle vara befogat inte minst ur den synpunkten att våra kunskaper

om det öl det här är fråga om är små. Vi vet ingenting om ölets betydelse som tillvänjningsdryck, framför allt då bland ungdomen. Vi vet heller ingenting om ölet i det sociala sammanhanget, med nya konsumentgrupper och med en fortgående stegring av vinkonsumtionen. Däremot vet vi att de små alkoholholdoserna spelar stor roll vid exempelvis uppkomsten av trafikolyckor. Denna kunskap är mycket lätt att överföra till hela vårt starkt mekaniserade samhälle, som är utomordentligt känsligt för störningar av olika slag.

Det öl som i propositionen föreslås skola få säljas fritt på den svenska marknaden har en berusningseffekt som inte är proportionell mot alkoholstyrkan. Redan efter förtäring av två flaskor 3,6-procentigt öl uppnår en person med normal kroppsbyggnad gränsen för rattonykterhet, d. v. s. 0,5 promille. Erfarenhetsmässigt vet vi också att det 3,2-procentiga ölet på sin tid orsakade betydande besvär ur ordningssynpunkt och var tillräckligt starkt för att orsaka ölalcoholism och ett utbrett ölmissbruk — detta trots att ölet försålades under restriktiva former. Mellanölet däremot kommer enligt föreliggande förslag att säljas i nära nog samtliga livsmedelsbutiker.

I samband med reformen 1955 fastslogs principen att man skulle verka för en övergång från starkare till svagare drycker. Ett beslut om införande av mellanöl innebär att man lämnar denna princip eller i varje fall riskerar att lämna den. Utsikterna att mellanölet skall kunna konkurrera med starksprit, vin och starköl måste nämligen bedömas som mycket små. Däremot kan man vara ganska viss om att den vanliga pilsnern, klass II, i det långa loppet kommer att konkurreras ut.

Denna uppfattning synes den övervägande delen av opinionen nu dela, sedan man undan för undan vikit från sina tidigare argument. Hela mellanölsfrågan har under den senaste tiden re-

Införande av mellanöl

ducerats till att bli vad man kan kalla en smakfråga. Men även det skälet för införande av mellanölet raderas, när blindförsök som gjorts visar att inte ens vana alkoholkonsumenterna kan skilja på lättöl, starköl och pilsner, klass II. Denna defekt på smaknerverna visade sig vid ett försök, som nyligen gjordes, också finnas hos en bryggeridirektör.

Skäl efter skäl för införande av mellanöl försvinner således, och kvar står så småningom endast vad som anfördes i en av våra största tidningar i landet, som skrev: »Det gäller helt enkelt svenska folkets rätt att dricka öl.» Därmed har man sålunda gjort hela problemet till en principfråga om rätten att konsumera en viss vara. Samtidigt har man också ur frågeställningen ryckt ut hela den nykterhetspolitiska aspekten. Man kan säga att denna nationens »ödesfråga» har bedömts vara av sådan vikt att en av våra allra största dagstidningar anordnade en omröstning bland riksdagens ledamöter i början av detta år. Studentkåren i Lund har också ordnat namninsamlingar i frågan. Det har även på andra sätt framgått att pressen har försökt skapa en opinion, som tagit sikte på att driva fram ett beslut om mellanölet.

Låt mig emellertid säga att mellanölet inte är någon ödesfråga för nykterhetsrörelsens vidkommande, vilket man ibland velat göra gällande. Från det hållet bedömer vi frågan ur nykterhetspolitiska synpunkter och utifrån de kunskaper vi förvärvat via forskningen och genom erfarenheter i andra avseenden. Man är helt enkelt inte beredd att biträda en åtgärd, som av allt att döma kommer att innebära ytterligare problem till dem vi redan har.

Det bör också nämnas att införandet av ett mellanöl kommer att öppna den svenska marknaden för en hård konkurrens från utländska bryggerier. Så vitt man kan förstå måste de svenska intressena svara på den konkurrensen. Det är väl också tämligen uppenbart

att de utländska vin- och spritintressenterna i ett läge, där deras marknad hotas, kommer att öka sin reklamvolym. Detta har också beaktats vid ärendets behandling i bevillningsutskottet, och reservanterna har i en särskild punkt tagit upp faran för ökad alkoholreklam som en av de svårigheter som införandet av mellanöl kommer att innebära.

En av de ledande principerna för den svenska alkohollagstiftningen har varit att man inte tillåter det enskilda vinstintresset att göra sig gällande. Denna princip gäller som bekant inte för ölhanteringen och aktualiseras i och för sig inte genom förslaget om mellanöl. Men mot bakgrunden av den starka monopolisering som bryggerinäringen för närvarande undergår bör frågan om samhällsingripande enligt min mening på nytt övervägas.

Herr talman! Som en kort sammanfattning vill jag alltså säga att det enligt min mening finns starka och välgående skäl mot införande av ett s. k. mellanöl. Mot bakgrunden av vad jag här anförat yrkar jag därför avslag på förslaget om införande av mellanöl och bifall till den reservation som är fogad till bevillningsutskottets utlåtande nr 32.

I detta anförande instämde fru *Lindskog*, fröken *Sandell*, fru *Svensson*, fru *Johansson* och fru *Eriksson* i Stockholm (samtliga s), herrar *Gustafson* i Göteborg och *Nilsson* i Lönsboda (båda fp) samt herr *Nilsson* i Agnäs (h).

Herr **ERIKSSON** i Bäckmora (cp):

Herr talman! Öldrickandet och alkoholbruket är ingenting nytt för vår tid och vår generation. Redan i den fornnordiska Eddan möter oss farhågorna för ölbruket. I det kända kvädet Havamal finns en strof som jag gärna vill citera som de visdomens ord de är i detta sammanhang: »Ej är så gott, som gott man säger, ölet för människors ätt; ju mer du dricker, dess mindre vet du, vart ditt vett tar vägen.»

Detta är en tusenårig sanning som

Införande av mellanöl

fortfarande har sin aktualitet. Man kan därför säga att alkoholbruket varit och är någonting av mänsklighetens gissel så långt historien känner. Därtill kommer att riksdagens ledamöter i dag har att avgöra om vi skall fresta framför allt vår ungdom med en ny ölsort. Vi brukar ibland berömma oss av att vårt land har den högsta levnadsstandarden i världen, att medborgarna i vårt land har tillförsäkrats en social trygghet som söker sin like bland världens folk och nationer. Men hur bedömer vi vårt alkoholproblem, den stigande alkoholkonsumtionen, den ökade brottsligheten i förening med alkohol, det tilltagande ungdomsfylleriet som tränger ned i allt lägre åldrar, det ökade rattfylleriet m. m.? Jag frestas ställa frågan: Är inte alkoholmissbruket vår tids största olösta sociala fråga?

Det är därför ett tungt ansvar som i dag vilar på riksdagens ledamöter, när vi nu har att välja mellan att bifalla eller att avslå finansministerns proposition om ett mellanöl. Såvitt jag förstår skulle ett bifall innebära att vi utökar den arsenal av alkoholhaltiga drycker, som redan står till allmänhetens förfogande, och genom den föreslagna försäljningsvägen kommer att öka åtkomligheten speciellt för ungdomar och missbrukare — två grupper som nu är förhindrade från inköp i systembutikerna. Detta ter sig enligt min uppfattning utmanande och socialt oansvarigt.

Jag nödgas därför beklaga att finansministern, trots nederlaget för mellanölet vid 1957 års riksdag, ånyo har repat mod att framlägga detta förslag. Förmodligen hoppas finansministern på bättre tur denna gång, men vi som fortfarande står kvar på avslagslinjen kan inte finna några positiva skäl som talar för att läget skulle vara bättre nu än 1957. Tvärtom måste man väl konstatera att nykterhetstillståndet i vårt land har undergått en allvarlig försämring sedan dess, och ingen i denna kam-

mare anser väl att det skulle bli bättre av att man på marknaden släpper ut ett starkare öl, som dessutom skulle komma att bjudas ut till allmänheten från cirka 25 000 livsmedelsbutiker i landet. Det anser jag är utmanande och oansvarigt, och det rimmar illa med regeringens och riksdagens trygghetssträvanden på många andra områden av samhällslivet.

Bevillningsutskottet, som haft att behandla denna proposition, har med betryggande majoritet tillstyrkt finansministerns förslag. Som framgår av betänkandet är det emellertid några som reserverat sig och helt går på avslagslinjen.

Jag vill i detta sammanhang understryka att frågan om mellanölets vara eller icke vara inte alls behöver avgöras efter partipolitiska linjer. Nej, bedömningarna måste gälla huruvida riksdagen vill förbättra eller försämrade nykterhetstillståndet i landet.

För egen del bedömer jag frågan så, att ungdomens första kontakt med alkohol i regel sker genom nyttjande av vin och öl. Det finns därför skäl att tro att det starkare mellanölet kommer att få större dragningskraft framför allt på ungdomen, med ökat ungdomsfylleri som följd, eftersom berusningseffekten blir större av exempelvis två flaskor mellanöl än av motsvarande antal flaskor pilsner.

Den praktiska nykterhetspolitiken har också visat att ölets alkoholhalt ger utslag i ölfylleriet — i olika riktning allteftersom halten är hög eller låg. Sänkningen av alkoholhalten i pilsner från 3,2 till 2,8 viktprocent medförde på sin tid en betydande nedgång av ölfylleriet i landet.

Skulle riksdagen besluta om införande av ett mellanöl, öppnas också vägar till vår svenska marknad för utländska bryggerier, och de kommer säkerligen inte att spara på ölreklamen. Detta ger utslag i konsumtionen, och åter-

Införande av mellanöl

verkningarna i fråga om nykterhetstillståndet måste bli allvarliga.

Herr talman! Jag har verkligen svårt att inse att införande av ett mellanöl kan vara ett svenskt samhällsintresse så angeläget, att riksdagen bör fatta beslut i enlighet med propositionen. För mig framstår hela denna fråga som gällande ett privat vinstintresse för bryggerinäringen.

Men jag måste också fråga: när har riksdagen i andra sammanhang varit så hänsynsfull och så tillmötesgående, att den varit beredd att utsätta vårt folk och vår ungdom för ökade alkoholfaror och att åsamka samhället ökade kostnader för att gynna enskilda vinstintressen?

Jag vet, herr talman, att det är många talare anmälda i detta ärende, och jag skall därför också fatta mig kort. Jag skulle dock vilja anföra ytterligare en synpunkt.

Beslut i nykterhetspolitiska och andra frågor har som regel föregåtts av utredningar, vilka givit möjlighet att bedöma det beslut som skall fattas, men i frågan om mellanölet föreligger ej någon sådan utredning. Att på nuvarande premisser fatta beslut betraktar jag också såsom ett avsteg från gällande praxis. Riksdagen har redan bifallit motioner om en ny nykterhetspolitisk utredning. Varför inte då också vänta med detta mellanöl tills utredningen är klar?

Det går ingen nöd på de svenska alkoholkonsumenterna. Arsenalen av alkoholhaltiga drycker är tillräckligt stor ändå. Dagens alkoholproblem pockar på andra insatser från samhällets sida än införandet av en ny ölsort. Vår tids största olösta sociala fråga är alkoholproblemet, och vi måste undvika att göra det än värre.

Jag ber därför att få yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen, som innebär ett avslag på propositionen.

Och så till sist, herr talman, ännu en strof ur Havamal:

»Värre vägstod var ej på vandring med än för många mått öl.»

I detta anförande instämde herrar *Vigelsbo, Persson* i Heden, *Larsson* i Norderön, *Johansson* i Dockered och *Jonasson* (samtliga cp).

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Herr Eriksson i Bäckmora sade i slutet av sitt anförande att det inte hade företagits någon utredning på detta område. Det är möjligt att en utredning inte gjorts helt nyligen, men jag vill erinra om att 1956 års rusdrycksförsäljningsutredning utförde ett stort arbete. Den utredningen lade ju grunden till 1957 års riksdagsbeslut om en ny inriktning av hela rusdrycksförsäljningen.

De beslut som fattades år 1957 innebär, som herr Engkvist nämnde, att vi gick in för bestämmelser som gav ökad frihet speciellt vid utminuteringen av spritdrycker. Vilket bl. a. tog sig uttryck i sloandet av motboken. Man sökte, som herr Engkvist också framhöll, åstadkomma en förändring i konsumtionen — en övergång från starkare drycker till svagare. Såvitt jag kunnat finna har riksdagen under de år som gått fasthållit vid att inriktningen bör vara denna.

Jag tror emellertid att det förslag som finansministern år 1957 framlade om ett mellanöl med en alkoholstyrka av 3,6 viktprocent, vilket skulle få försälas under samma former som den vanliga pilsnern, klass II, var ett led just i denna övergång från starkare till svagare drycker. Riksdagen antog dock inte förslaget utan detta avlogs — med knapp majoritet — av båda kamrarna.

Herr Engkvist var i sitt anförande nyss angelägen om att betona, att vi väl alla är besjälade av att på detta område åstadkomma en sådan lagstiftning att nykterheten gagnas. Jag vill också gärna betyga att en sådan strävan säker-

Införande av mellanöl

ligen ligger bakom de olika uppfattningar som framförs. Men det är synnerligen svårt att säga vem som har rätt, och det är därför jag anser mig kunna hävda, att det ingalunda är säkert att nykterhetsläget i dag inte hade varit något bättre, om riksdagen år 1957 hade antagit finansministerns förslag.

Jag anser att upplysningen spelar en utomordentligt stor roll inom nykterhetsvården. Jag vill också ge mitt erkännande åt det stora ideella arbete som inte minst de frivilliga nykterhetsorganisationerna har utfört för att åstadkomma bättre förhållanden. Vi har hört att ungdomsfylleriet är ett allvarligt problem i vårt samhälle. Men det är väl på det sättet, att de ideella organisationerna har svårt att göra sig gällande på detta område liksom på andra områden där ideella organisationer verkar. Det ligger i tiden, att man inte vill offra för stora ideella rörelser på samma sätt som man gjorde i gamla tider. Det är därför vi måste hoppas att det blir ett mer allmänt intresse just för det frivilliga ideella arbetet när det gäller att åstadkomma bättre förhållanden inom olika delar av vårt samhällsliv.

Men även om man kan komma ett stycke på denna väg, tror jag inte att det är tillräckligt. Det är också nödvändigt att vi försöker göra något för att driva över konsumtionen från de starkare dryckerna till svagare. Det starköl, som för närvarande säljs i vårt land, har en alkoholstyrka om 4,5 viktprocent. Av olika skäl är det inte tillåtet att sälja detta på annat sätt än genom systembutikerna. Man kan naturligtvis också befara att det blir en frestelse för många att när de går till systembutiken för att köpa av detta starköl, också ta ut starksprit.

Dessa systembutiker förekommer vidare inte mer än i en viss begränsad omfattning i vårt land. Enligt en uppgift i propositionen utgör de endast 275 stycken. Speciellt för landsbygdens befolkning är det sålunda en ganska be-

svärlig procedur att få hem några flaskor starköl.

Nu är det väl så, att många anser att ett öl av klass II inte håller den kvalitet, som de tycker att man har rätt att begära av ett öl, och därför måste fara till systembutiken för att göra detta inköp. Om man skall försöka få över konsumtionen från starksprit till öl, torde det vara nödvändigt att man på ett smidigare sätt kan tillhandahålla detta för konsumenterna.

Herr Engkvist gjorde även vissa jämförelser med andra länder. Han är ju ytterligt sakkunnig på detta område, och jag skall inte ta upp någon debatt om detta. Men man har ändå en känsla av att vi i vårt land inte har någon anledning att sträcka på oss när vi jämför oss med de ölkonsumerande länderna, och detta beror kanske framför allt på att vi har en så pass stor förbrukning av starksprit.

Det har också i de tidigare anförandena framhållits, att införandet av mellanöl kommer att innebära en ökad konsumtion av ett starkare öl, genom att folk går ifrån det vanliga ölet av klass II och över till mellanölet. Jag skall inte förneka att så naturligtvis i viss utsträckning kommer att bli förhållandet. Men å andra sidan torde man inte komma ifrån att det också kommer att bli en övergång från starköl till mellanöl och — som vi också hoppas — en övergång från konsumtion av starksprit till mellanöl.

Jag tror inte heller att man, när man gör dessa konstruktioner, skall bortse från att beskattningen på ölet spelar en rätt stor roll. Det blir en ganska hög beskattning på detta mellanöl, och därför kommer priset att ligga så pass högt, att många kommer att föredra att köpa öl av klass II.

Herr talman! Bevillningsutskottets majoritet anser att mellanölens betydelse i nykterhetspolitiskt hänseende naturligtvis många gånger har överdimensionerats både vad det gäller anhängarna

Införande av mellanöl

och vad det gäller motståndarna. Utskottet är emellertid av den uppfattningen, att mellanölet kommer att främja en övergång från starkare till svagare drycker, och införandet av mellanölet måste också ses som en åtgärd för att tillfredsställa konsumenternas önskemål.

Jag skulle vilja sluta med att säga, att det vore rätt egendomligt om svenska folket inte skulle kunna bära det ansvar som friheten att kunna köpa en flaska öl utan alltför stor och krånglig omgång innebär.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till bevillningsutskottets hemställan.

Herr **ENGKVIST** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill endast anföra ett par synpunkter med anledning av vad utskottets ärade talesman, herr Magnusson i Borås, sade. Det gäller resonemanget om möjligheterna att med hjälp av det nu föreslagna nya mellanölet åstadkomma en övergång till svagare drycker.

Jag har redan tidigare framfört min uppfattning, att man inte vet så mycket om detta, men all erfarenhet talar för att det kommer att bli nära nog tvärtom, så att mellanölet slår ut det nuvarande ölet av klass II.

Det finns en sak som stöder mitt antagande, nämligen de erfarenheter vi fick under spritstrejken. Jag hänvisar till de undersökningar av vad som skedde under spritstrejken som gjorts av de båda alkoholforskarna Bjerver och Nerin. De fann att de måttliga alkoholförbrukarna ändrade sin konsumtion mycket litet — det var endast 5 procent av dem som helt slutade att använda alkohol.

När man talar om ambitionen att försöka ändra alkoholvanorna brukar man inrikta sig på dem som kallas alkoholskadade, d. v. s. den grupp för vilken det verkligen betyder någonting om man kan tränga tillbaka alkoholbrukets

omfattning. I den undersökning som gjordes efter spritstrejken befanns det emellertid att 30 procent av missbrukarna helt slutade att använda alkohol, och 37 procent uppgav att de minskade sin konsumtion. Det är intressant att notera, att minskningen, när den var som störst, uppgick till 35 procent för sprit och starköl och 20 procent för vin och vanligt öl.

De båda alkoholforskarna säger som en sammanfattning: »Någon ersättning för nedgången i starkspritkonsumtionen genom en ökning av andra dryckesslag, t. ex. vin och starköl, hade således inte skett hos de alkoholskadade.» Tillgången på sprit och vin beskars mycket kraftigt under spritstrejken och försvann helt för vissa grupper, medan starköl och vanligt öl fanns att tillgå under denna tid, men det blev ingen överflyttning av konsumtionen, utan missbrukarna slutade med sin alkoholkonsumtion.

Herr **ERIKSSON** i Bäckmora (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tyckte nog att herr Magnusson i Borås inte argumenterade med någon större glöd för bevillningsutskottets förslag. Det är egentligen bara på en punkt jag känner mig föranlåten att replikera herr Magnusson, nämligen när han säger att ett bifall till förslaget om mellanöl 1957 skulle ha förbättrat nykterhetstillståndet. En sådan uppfattning förefaller mig vara en flykt från verkligheten och ett ovanligt mått av övertro.

Sedan vill jag också göra utskottets talesman uppmärksam på att en blandning av öl och tabletter förekommer i det framför allt bland ungdomar alltmer ökade narkotikamissbruket.

Herr **MAGNUSSON** i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Engkvist, att de som använder alkohol i alltför stor utsträckning natur-

Införande av mellanöl

ligtvis utgör det verkliga problemet för samhället. Det är möjligt att experterna har rätt i vad de säger om vad som hände under spritsrejken, men jag tycker inte vi bör dra alltför långt gående slutsatser av vad som hände under denna mycket korta period. Det kanske inte alls visar vad som kommer att ske om förhållandena bleve mer permanenta.

Till herr Eriksson i Bäckmora vill jag säga, att det torde vara svårt att kombinera narkotikamissbruket med den fråga vi i dag diskuterar. Det är ju ett helt annat problem. Att påstå att narkotikabruket skulle öka om vi hade mellanöl tror jag är att gå för långt.

Herr ENGKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr Magnusson i Borås påpekar, att man naturligtvis inte får dra alltför långtgående slutsatser av vad som skedde under en jämförelsevis kort period.

Jag vill emellertid ånyo framhålla, att mycket avancerade alkoholförbrukare inte gick över till öl eller starköl under en tid när det inte fanns starksprit att tillgå. Det är enligt min mening därför inte gärna tänkbart att de vid en annan tidpunkt, när det finns tillgång till starksprit och starkvin, skulle gå över till en svagare dryck.

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Sedan ledamöter av det mäktiga bevillningsutskottet nu har gått en omgång i debatten, kanske en enkel motionär också kan få komma till tals och anföra några synpunkter.

Jag tycker det är värdefullt att debatten hittills har kunnat föras i en mycket sval ton. Den skiljer sig i det avseendet fördelaktigt från den debatt, som har förts i pressen och på andra håll. Jag hoppas att vi här skall kunna diskutera sakligt och objektivt även i fortsättningen.

Det görs inte sällan gällande att vi, som motsätter oss införandet av mellanöl, gjort vår bedömning därför att

vi enbart skulle vara intresserade för t. ex. helnykterhet eller landets forrläggning och helt ointresserade för sådana åtminstone relativa förbättringar som skulle kunna åstadkommas på andra vägar. Våra ställningstaganden i nykterhetspolitiska frågor skulle vara alldeles orealistiska och utslag av principrytteri. Vi skulle därför helt sakna intresse för en nykterhetspolitik som t. ex. innebär strävanden till en övergång från starkare alkoholdrycker till svagare.

Till detta vill jag bara säga att t. ex. den svenska nykterhetsrörelsen, som i vissa upphetsade sammanhang påstås vara den som nästan ensam och kanske t. o. m. vid sidan om regering och riksdag bestämmer nykterhetspolitiken här i landet, för länge sedan inför den aktuella verklighetens många faktorer ganska medvetet slutat med att göra önskedrömmar och mera långsiktiga perspektiv till aktuella yrkanden på det politiska fältet. Åtminstone är detta vår egen mening om vår strävan. I stället har denna rörelse, efter måttet av enkelt förstånd och begränsade utredningsresurser, sökt ägna sig åt att undersöka och analysera problemen och att sedan söka utforma förslag som kan väntas få så brett stöd som möjligt och likväl är ägnade att tjäna syftet, nämligen att förebygga alkoholskador och att söka hota dessa när de redan inträffat. Jag ber därvid att få hänvisa till den nykterhetspolitiska studie som nykterhetsrörelsen genomfört och publicerat 1964 under rubriken »Nyktare nu?», en publikation som väckt betydande uppmärksamhet inte bara inom landet utan även utanför vårt lands gränser och som i sin mån torde ha bidragit till att behovet av en allmän granskning av nykterhetspolitiken fått allmänt stöd. Jag tänker givetvis på förra veckans riksdagsbeslut om den saken. — Det är för övrigt inte första gången nykterhetsrörelsen genom egna, noggrant utförda undersökningar kun-

Införande av mellanöl

nat vinna statsmakternas intresse och gehör för sin uppfattning rörande olika sidor av alkoholproblemet. Vill man vara rättvis och avstå från den politiska stridens överord, så tror jag man måste hålla med om att den nutida nykterhetsrörelsen allvarligt eftersträvat en verklighetsbetonad nykterhetspolitik. Att våra förslag ibland vunnit framgång och ibland inte lyckats, sammanhänger ju bland annat — och främst — med att nykterhetspolitik förvisso i sig rymmer en ytterst komplicerad problematik och att hela nykterhetsfrågan är en kontroversiell fråga, där tro ofta står mot tro — ett förhållande som på många håll bland våra kritiker sällan till fullo beaktas. Det skulle därför vara önskvärt om tvärsäkerheten bleve något mindre då man arbetar med och bedömer dessa frågor, t. ex. då man sysslar med det nu aktuella problemet. Men som jag sade förut har debatten hittills därvidlag på ett fördelaktigt sätt skilt sig från vad som har varit fallet i den allmänna debatten.

Om man alltså även i specifikt nykterhetsintresserade kretsar allmänt taget söker inrikta sig på realistiska bedömningar och målsättningar är det väl också rimligt att utgå från att medlemmar av t. ex. riksdagens nykterhetsgrupper inte skulle plötsligt lägga sin politiska erfarenhet på hyllan, ändra sitt sätt att nalkas samhällsfrågorna och lämna verklighetens fasta mark så snart det bleve tal om nykterhetspolitik i riksdagen. Den nykterhetspolitik som t. ex. inriktar sig på enbart en omstrukturering av alkoholkonsumtionen från starkare till svagare drycker, i syfte att därigenom minska alkoholskadorna, möts därför av oss i nykterhetsgrupperna med öppenhet och intresse, men också med skepsis, på samma sätt som politiska förslag på alla andra områden, i klart medvetande om att politik är det möjligas konst.

Det ärende, herr talman, som vi nu behandlar, erbjuder härvidlag ett gott

exempel. Vi anser oss ha starka motiv för vår inställning till detta ärende. Vi ställer självfallet samma krav på att förslag på det nykterhetspolitiska området skall vara väl underbyggda som vi ställer då det gäller frågor på andra områden. Förslag skall alltså grundas på offentlig utredning och testning av föreliggande utredningsresultat genom remissbehandling.

Läser man den nu föreliggande propositionen, finner man inte ett spår av utredning redovisat eller åberopat. På fem sidor redovisas den nuvarande ordningen — *en* knapp sida ägnas åt förslaget, där formuleringarna är allmänt hållna utan annan motivering än att tiden enligt finansministerns mening nu skulle vara mogen för ett återupptagande av frågan om mellanöl. Detta är så mycket mera avvikande från praxis i vårt arbete i riksdagen som frågan om maltdryckerna behandlades så sent som i 1954 års bryggeriutredning, som år 1959 lade fram förslag om friare ölhandel under förutsättning av att starkölförsäljningen skulle ske under samma former som bestämdes 1954, att frågan om mellanöl inte aktualiserades och att alkoholhalten i vanligt öl bibehölls vid 2,8 viktprocent.

1961 års riksdag godtog i stort utredningens förslag, och frågan om mellanöl aktualiserades alltså inte.

Om man nu kommit till en annan uppfattning i frågan vore det rimligt att utförliga skäl, grundade på en utredning till stöd för denna ändrade uppfattning, redovisades. 1956 företogs visserligen en nykterhetspolitisk utredning, som herr Magnusson i Borås åberopade, men såvitt jag vet var det vid detta tillfälle inte alls fråga om något slags ölproblematik, varför jag inte vet vilken utredning herr Magnusson egentligen åsyftar.

Redan det faktum att frågan inte har utretts är skäl nog för att denna proposition bör avvisas. Jag tycker också att det är speciellt förvånande att var-

Införande av mellanöl

ken denna proposition från finansdepartementet eller andra propositioner därifrån till denna riksdag innehåller ens en antydning om ett beräknat skatteutfall vid en friare försäljning av mellanöl. När man överväger budgetfrågor, bör väl även den sidan av det här förslaget vägas in. Enligt en av kontrollstyrelsen på begäran av bevillningsutskottet gjord, lös beräkning skulle man under budgetåret 1965/66 — alltså det som nu förestår — kunna räkna med en skatteinkomstökning på mellanölens försäljning av närmare 40 miljoner kronor. Detta är väl en upplysning, som man borde få redan i propositionen och kanske också i utskottets betänkande. Vår ståndpunkt som motionärer är inte betingad av något slags känslomässig förhandsinställning utan grundad på, som vi tycker, ingående överväganden, överväganden som vi tror stödes av fakta. Skälen har redovisats här förut av andra talare, men jag ber likväl att här få komprimera dem under fyra punkter.

För det första: Alkoholsvagare drycker, t. ex. mellanöl, är icke problemfria ur social synpunkt. Även dessa ger påverkanseffekter, som visserligen kan vara mindre än de som starksprit ger men ändå ofta fullt tillräckliga för att i det moderna trafik- och maskinsamhället vara klart riskabla. Redan två—tre flaskor mellanöl torde, särskilt i kombination med trötthet eller konsumtion av någon tablett, ge riskabel påverkan, eventuellt så stark till och med att den kvalificerar för rattonykterhet.

För det andra: Det finns betydande alkoholproblem även i ölländerna såsom herr Engkvist redovisade. Om man tar den senaste tioårsperioden kan konstateras att starkspritkonsumtionen i dessa länder — i varje fall i Danmark och Västtyskland — ökar jämsides med den stigande ölkonsumtionen, varför det inte torde vara fråga om ett utbyte av ölsorter. Detta skulle man dock gärna vilja veta mera om genom att på ort

och ställe ta reda på om något utbyte verkligen har skett av starksprit mot någon eller några av öldryckerna. Vi har i vårt eget land från tidigare skeden dåliga erfarenheter av ölkonsumtionen. Det finns i de här åberopade länderna också resultat av ölkonsumtionen i form av missbruk; jag tänker framför allt på de ogynnsamma danska erfarenheter, som herr Engkvist också redovisade.

För det tredje: Man kan inte räkna med en återhållsam försäljning, eftersom vinstintresset direkt markerats genom stark monopolisering av en alltmär kapitalstark ölhantering, en enligt propositionen starkt spridd försäljning av mellanöl genom ett stort antal livsmedelsbutiker och en säkerligen växande konkurrens och ökad reklam för mellanöl på grund av ökat inflytande från utländska ölindustrier.

Jag vill i detta sammanhang rikta uppmärksamheten på att man i förslaget till ändring av författningen på området inte använder ordet mellanöl utan man sätter in mellanölet under rubriken vanligt öl, vad man kallat normalöl. Man är tydligen särskilt från bryggerihåll angelägen om att detta öl inte skall ha en speciell benämning utan heta enbart öl. Det skall bli normaldrycken, och mycket talar redan därför för att det vanliga ölet kommer att skjutas åt sidan och mellanölet blir normalöl.

För det fjärde: Omstrukturerings-effekten måste bli mycket måttlig genom den föreslagna åtgärden att enbart släppa fram mellanölet till fri försäljning. Ja, det blir nog en omstrukturering, som redan sagts, men från det vanliga ölet till det starkare mellanölet och alltså inte den omstrukturering man oftast talar om, nämligen ett utbyte av starkare drycker mot svagare. Det har redan påpekats, att om man skall få en omstrukturering av alkoholkonsumtionen av det slag som man brukar åsyfta får man tillgripa helt andra medel än det nu aktuella. Danmark är inte något lämpligt exempel att hänvisa till som

Införande av mellanöl

motsvarighet till den nu aktuella åtgärden, eftersom man där som bekant har vidtagit den verkligt drastiska skatteåtgärden för att skapa en omstrukturering av konsumtionen. Det har inte varit aktuellt att förfara på samma sätt i vårt land, och i varje fall måste väl den enkla åtgärden att bara sätta in en ny alkoholdryck ge mycket måttliga effekter i detta avseende.

Vad jag med detta anförande velat betona, herr talman, är att en rad frågor inte är men borde vara utredda, innan man tar ställning till den fråga det här gäller. Detta krav är inte något speciellt krav i detta ärende, utan det hör till god ordning för att riktiga beslut skall kunna fattas. En omstrukturering av alkoholkonsumtionen kan anses önskvärd såsom ett bland flera nykterhetspolitiska medel, men den bör då ske först sedan villkoren för att en ny struktur hos denna konsumtion verkligen skall inträffa är noggrant klarlagda och därigenom kan bedömas och fullt ut beaktas, då man utformar förslag.

Då alkoholproblemet är sammansatt av så många olika delproblem är det riktigt att den här efterlysta utredningen rörande den aktuella frågan får ingå i den samlade översyn av nykterhetspolitiken som riksdagen begärt. Erfarenheten av punktuella efterhandsingrepp efter 1954 i nykterhetspolitiken är inte särskilt gynnsam. Man bör så mycket som möjligt på detta område göra totalbedömningar och inte ta fram en sådan åtgärd som den föreslagna och sätta in den utan att ta hänsyn till övriga sidor av alkoholförsäljningens problematik.

Jag måste alltså, herr talman, på grund av bristen på utredning och analys av de problem denna proposition aktualiserar, och naturligtvis också på grund av att jag tycker att tidpunkten är direkt olämplig med hänsyn till det otillfredsställande nykterhetsläget, ansluta mig till reservanternas yrkande. Jag yrkar bifall till reservationerna i bevillningsutskottets betänkande nr 32.

I detta anförande instämde herr *Rimmerfors* (fp).

Herr **BÖRJESSON** i Falköping (cp):

Herr talman! När det gäller alkoholhanteringen i vårt land råder det inga som helst delade meningar om att denna skall vara lagligt reglerad. Under det nu rådande allvarliga nykterhetsläget synes det också ha blivit en växande opinion för en skärpning av restriktionerna för försäljning av alkoholhaltiga drycker. Det har också i den allmänna debatten och här i riksdagen framförts krav på obligatorisk inköpsregistrering. Jag tror att tiden snart är inne då vi måste se sanningen i vitögat, d. v. s. att tiden är inne då vi — på grund av rådande nykterhetsläge — måste införa en obligatorisk inköpsregistrering. Den frågan får vi tillfälle att diskutera under höstriksdagen i samband med behandlingen av en motion, väckt under vårriksdagens fria motionstid, vilken motion behandlar frågan om obligatorisk inköpsregistrering vid spritinköp.

Det kan inte förnekas att under senare år har ett alltmer tilltagande alkoholmissbruk bland ungdomen utgjort ett allvarligt problem i vårt land. Den första kontakten med alkohol sker i allt lägre åldrar. Mot bakgrunden av vetskapen om att en tidig alkoholkontakt lättare än en senare sådan medför en ökad risk för alkoholskador, är det viktigt att ungdomens kontakt med alkohol begränsas. Om denna princip har hittills enighet rått i alla samhällsgrupper. Det måste därför te sig utmanande och nära nog socialt oansvarigt att utan verifierande undersökningar eller utredningar införa friare försäljningsformer för ett s. k. mellanöl.

Ingen undersökning föreligger — det har också framskyntat i dagens debatt — som visar att man enbart genom en fri försäljningsform skulle uppnå en övergång från starkare till svagare alkoholdrycker. I stället talar alla skäl för

Införande av mellanöl

att en motsatt övergång skulle ske från den nuvarande pilsnern till det starkare s. k. mellanölet. Detta gäller speciellt ungdomar och missbrukare, vilka båda grupper nu är förhindrade från inköp i systembutiker. Antagandet att en förbättring av nykterhetstillståndet här i landet skulle ske i samband med en ökning av utbudet av alkoholdrycker ter sig för mig som en flykt från verkligheten. Ej heller föreligger någon undersökning som visar att öl skulle ge lindrigare skadeverkningar än andra alkoholdrycker.

Det brukar väl vara så att beslut i nykterhetspolitiska frågor i regel föregås av utredningar som styrkt riktigheten i det sedan beslutade. Beträffande det s. k. mellanölet har beslutet, som vi alla vet, icke föregåtts av någon som helst utredning. Nog hade man kunnat förvänta sig en dylik utredning innan propositionen lades på riksdagens bord.

Allmänna beredningsutskottets yttrande angående en motion om utredning beträffande nykterhetspolitiken har ju för en tid sedan behandlats och godkänts av riksdagen. Vi kommer alltså att få problemen belysta. Det förefaller då underligt om vi nu skulle godtaga mellanölet utan någon som helst utredning. Vi har anledning fråga oss om den vänstra handen vet vad den högra gör.

Utvecklingen går mot skärpta nykterhetskrav i trafiken. Forskningen har påvisat stora risker även vid små doser alkohol. Konsekvensen av dessa insikter borde vara uppenbar.

Man säger i den allmänna debatten att den allmänna opinionen kräver ett s. k. mellanöl. Visserligen har ett antal tidningar ingått en öllallians, om jag får uttrycka mig så, och i bestämda ordalag framfört krav på tillverkning och försäljning av ett s. k. mellanöl, men enligt min mening återspeglar dessa tidningar icke direkt folkviljan, ty någon undersökning om opinionens

uppfattning i fråga om mellanölet har inte företagits.

Jag vet att åtskilliga av mina riksdagskamrater i likhet med mig har blivit uppvaktade av personer genom brev, telefonsamtal och mötesuttalanden från föreningar där man uttalat sin oro och sina bekymmer över det s. k. mellanölet. Det görs gällande att det här blir fråga om ett friare försäljningssystem. Därmed ökas riskerna för ett stegrat ungdomsfylleri, och en försämrad situation för dagens ungdom blir följden. Man ser också en fara däri att mellanölet kommer att verksamt bidra till en ökning av antalet alkoholmissbrukare.

När jag i dag gick hit till riksdagen och tänkte på vad jag skulle säga i denna debatt, så kom jag att erinra mig att vi den 15 maj 1957 hade frågan uppe i riksdagen om införande av ett s. k. mellanöl. Den gången föll frågan — får jag säga under bordet. Nu har frågan på nytt aktualiserats. Vad jag saknar i dagens debatt är den friska fläkt och den saklighet som präglade förre statsrådet och hedersmannen Per Edvin Skölds inlägg i debatten. Det skulle sannerligen inte ha skadat om Per Edvin Sköld hade varit med här i dag och kämpat på barrikaden. Trots att han inte deltar i dagens debatt så kan det vara värdefullt att ta del av de synpunkter som han framförde vid mellanölsdebatten den 15 maj 1957, synpunkter som sannerligen är värda att beaktas i dagens debatt. Herr Sköld säger bl. a.:

»Om det införs ett mellanöl med en högsta tillåten alkoholhalt av 3,6 procent — man räknar med att det skall bli 3,4—3,5 procent — och detta öl sedan får säljas fritt i livsmedelsbutikerna jämsides med det öl som har 2,8 procent, så kan det väl inte förnekas, att det är stor risk för en övergång från det svagare till det starkare ölet, att folk övergår till en måltidsdryck som är mer alkoholstark än den man nu har

Införande av mellanöl

godtagit. Vi kan väl inte säga annat än att det är risk att det går på det sättet. — — — Jag kommer till den slutsatsen, att finansministerns och utskottets förslag inte kommer att minska alkoholkonsumtionen. Det finns i stället all presumtion för att alkoholkonsumtionen kommer att öka. Det finns ingenting som talar för annat än att detta mellanöl åtminstone i viss utsträckning kommer att tränga undan det nuvarande klass II; vi inför alltså en starkare malt-dryck på en svagares bekostnad. Där- emot finns det, som jag ser saken, ingen anledning att räkna med att mellanölet kommer att tränga tillbaka brännvinet. Jag anser därför att det över huvud taget finns mycket större anledning att tro, att införandet av detta mellanöl kommer att leda till en försämring av nykterhetstillståndet än att medföra en förbättring. Mig förefaller det onaturligt, att vi nu skall ta dessa risker, då vi alla är överens om att nykterhetstillståndet här i landet på grund av det beslut vi fattade 1955 har försämrats. Vi bör naturligtvis försöka finna utvägar för att förbättra nykterhetstillståndet. Att då genomföra en åtgärd, som jag tycker sunda förnuftet säger inte kommer att leda till en förbättring utan till en försämring av nykterhetstillståndet, tycker jag skulle vara i högsta grad oklokt.»

Herr talman! Var det oklokt att införa ett s. k. mellanöl 1957, så är det i dagens läge ännu större anledning att mana till försiktighet och noggranna överväganden, när vi om en stund skall ta ställning till frågan om införande av ett s. k. mellanöl.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Wärnberg m. fl.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Det har litet underligt och vårdslöst sagts, att den fråga vi nu diskuterar de facto skulle vara av-

gjord redan innan den kom på riksdagens bord. Jag har verkligen svårt att tänka mig att det antagandet kan vara riktigt. Det skulle faktiskt innebära att i denna fråga — till skillnad från andra frågor, som är fria från partipolitiska bindningar — skulle det ingenting ha att betyda hur skäl och motskäl kommer att vägas mot varandra i debatten eller vilka argument som än kommer att mobiliseras.

Frågan skulle alltså redan vara avgjord på grundval en tycke-och-smakdiskussion och i kraft av ett opinionstryck, om vars styrka man ingenting vet. Är detta ändå inte litet för enkelt? Borde det inte rent av kännas litet genant för den svenska riksdagen att bli utnyttjad på detta sätt — skall vi säga — som en bricka i spelet? Man utgår alltså från som något självklart att det i riksdagen inte skulle finnas något intresse av att avvakta resultatet av den utredning rörande nykterhetspolitiken i stort, som riksdagen själv häromdagen helt enhälligt och utan någon som helst debatt begärde och som rimligtvis snart måste komma till stånd. Denna begäran om en grundlig genomlysning av problematiken efter de tio s. k. motbokslösa åren är, som redan påpekats i debatten, ingenting annat än ett uttryck för den djupa olust och oro, som vi alla känner inför dagens nykterhetsläge och inför de ökade risker som framtiden i sig rymmer på detta område. Hade vi inte känt denna oro, denna osäkerhet, denna otrygghet hade vi naturligtvis inte beställt någon utredning. Men det har vi alltså gjort. Vi har i själva verket, menar jag, redan genom detta beslut tagit ett betydelsefullt steg. Vi har intagit en ståndpunkt som — om vi inte vill hemfalla åt rent socialt kvacksalveri — borde definitivt binda oss också i det avgörande som vi nu skall träffa i den s. k. mellanölsfrågan.

Herr talman! Det är klart att man kan peka på den kampanj med namnlistor och trappspring i kanslihuset,

Införande av mellanöl

som några lundaakademiker i vintras satte i gång och som på vissa håll beskrevs som någonting av en stor nationell händelse. Man kan naturligtvis också konstatera att de stora huvudstadstidningarna som trädde på ett snöre slutit upp bakom kravet på ett nytt och starkare öl som fritt skulle få salubjudas i landets livsmedelsbutiker och finnas tillgängligt i alla snabbköpsbutiker. Man kallar detta öl för mellanöl. Man skulle naturligtvis lika gärna kunna kalla det för ett nytt starköl.

Men inte är frågan om opinionsbildningen och opinionsläget i denna sak tillnärmelsevis klarlagd i och med detta. Vad vet vi om hur man tänker och reagerar t. ex. i de hundratusentals svenska hem, där hushållspengarna krymper och blir allt odrygare — av flera skäl, herr finansminister! — och där tragedierna ligger på lur, därför att man nära nog dagligdags upplever alkoholen — man gör faktiskt det i många hem — som ett svårt personligt problem, för att inte säga som ett lidande, och där man följaktligen intensivt närgående ställs inför en i sanning grå och trist verklighet?

Har finansministern eller Dagens Nyheter testat opinionen bland dessa människor? En sådant test hade kanske varit mer upplysande än någonting annat. Nej, finansministern nöjde sig med att ta ett blodprov på sin riksdagsgrupp. Dagens Nyheter gick ett steg vidare och tog blodprov på riksdagen som helhet. Så ansågs saken vara klar. Hela vårt med rätta berömda och pålitliga utredningsväsende sattes plötsligt ur spel. Nog ser detta illa ut och nog är det synnerligen illa. Man presumerade ett önskemål och ett behov hos en folkmajoritet och så gav man klarsignal.

I utskottsmajoritetens skrivning har detta mer än lovligt enkla resonemang logiskt lett fram till den slutsats som anges med följande ord: »Införandet av mellanölet får även ses som en åtgärd för att tillfredsställa konsumenternas

önskemål.» Säg vad man vill, det är åtminstone en uppriktig beklännelse, men jag tillåter mig att ställa frågan: Svarar den också mot den, som man inbillade sig, numera allmänt accepterade sociala grundsynen på dessa ting? Servicesynpunkterna kan väl rimligen i detta ärende inte få vara utslagsgivande. Nog är det väl för övrigt rätt märkligt att se herr finansministern i rollen av, skall vi säga, gågosse som tjänstvilligt går en högröstad opinion till mötes. Man är faktiskt litet ovan att se vår självständige och myndige finansminister just i den rollen. Intet ont sagt om gågossar i allmänhet — de fyller utan tvekel en viktig funktion i arbetslivet — men borde ändå inte finansministern anse sig litet för kvalificerad för just den sysslan? Om statsrådet inte helt tappat den personliga kontakten med sin närmaste företrädare i ämbetet, skulle denne säkert, som herr Börjesson i Falköping alldeles nyss också framhöll, även i dag ha bestämt varnat finansministern från att fullfölja sina avsikter på detta område. Det kan emellertid inte förbises, herr talman, att ansvaret för det förslag som nu ligger på riksdagens bord, självfallet inte bara är finansministerns, det är regeringen som helhet som drabbas av kritiken.

Det är några frågor man här skulle vilja ställa. Andra har redan ställt dem med andra formuleringar och andra kommer säkert efter mig att upprepa dem. Jag skall nöja mig med en enda här.

Är vårt starkt mekaniserade och motoriserade samhälle verkligen betjänt av det ytterligare tillskott av alkoholdrycker som regeringen nu vill föra ut på marknaden? Jag vågar här göra det påståendet att om inga andra argument kunde anföras mot de nu aktuella planerna, så skulle detta enda argument, hänsynen till trafiksäkerhetsintresset, vara tillräckligt för att rösta mot detta förslag. Frisläppandet av ett nytt och

Införande av mellanöl

starkare öl innebär, sakligt och logiskt, att antalet alkoholpåverkade bilförare på våra gator och vägar kommer att på en gång stiga, eftersom man vet, inte minst genom professor Goldbergs forskningsresultat, att förtäringen av två flaskor öl av nuvarande alkoholstyrka ligger under tröskelvärdet för påvisbar påverkan, medan däremot samma kvantitet av det s. k. mellanstarka ölet ligger över denna riskgräns.

Men detta är fakta som tydligen inte bekymrar vare sig regeringen eller utskottsmajoriteten. Man är här i vårt land beredd att gå rakt motsatt väg mot den man beträtt i exempelvis Väst-tyskland, där man nu tycker att det börjar bli alltför kusligt med den växande motortrafiken och fördenskuil lanserat, såsom vi hört här tidigare i debatten, som en nyhet ett svagare och mindre riskfyllt öl. Men här i vårt land lägger regeringen alltså fram ett förslag som, såvitt jag kan förstå, måste få till konsekvens att alkoholbruket ytterligare breddas och att skadorna i motsvarande grad växer. Detta gör man i ett läge, då vi förbereder oss för en övergång till högertrafik, således för en trafikreform, som redan i sig innebär tillräckligt med risker till liv och lem.

Man måste, herr talman, finna en sådan politik direkt utmanande och nog skulle det i detta sammanhang vara intressant att veta vad t. ex. kommunikationsministern innerst inne tänker om sin kollega finansministerns sätt att agera i denna fråga. Strängt taget borde statsrådet Skoglund vara den förste att i detta sammanhang högljutt protestera. Försiktigheten och klokskapen bjöde ju i stället, att vi toge ett steg åt andra hållet just nu, d. v. s. garderade oss genom att driva en restriktivare linje och av ren självbevarelsesdrift stoppade upp tillflödet av alkoholhaltiga drycker.

Man kunde i detta sammanhang för övrigt oreserverat instämma med en erfaren läkare, en psykiater, doktor Lars

Nilsson vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, när han för en tid sedan i en intervju i Göteborgs-Posten slog fast att resurserna för alkoholforskning i Sverige allmänt taget är alltför knappa och i det sammanhanget ställde frågan, varför statsmakterna inte gör några försök eller undersökningar av frågan om effekten av samhällsingripanden, av olika restriktiva åtgärder. Sådana undersökningar borde vara minst lika angelägna som de som görs beträffande hastighetsbegränsning, menade denne läkare. Jag får säga att jag delar helt hans uppfattning. Han har uppenbarligen i sin praktik sådana personliga erfarenheter av alkoholens roll att de tvingar honom till sådana här uttalanden.

Herr talman! Jag skall inte tillägga mycket mer. Man måste också fråga sig, hur det skall bli möjligt att komma till rätta med det för varje dag alltmer tilltagande ungdomsfylleriet, för att inte säga tonårs- och barnfylleriet, när det hädanefter vid en fri ölförsäljning genom livsmedelshandelns snabbköpsbutiker är praktiskt taget uteslutet att upprätthålla några som helst åldersgränser. När statsmakterna i stället för att vidta effektiva åtgärder mot det växande ungdomsfylleriet och andra svåra problem i sammanhanget direkt satsar på åtgärder som med visshet kommer att göra ont värre, finns det anledning, tycker jag, att slå larm.

Herr talman! Det föreliggande förslaget måste alltså, som jag ser det, kategoriskt avvisas och jag ber att få yrka bifall till den vid utlåandet fogade reservationen.

I detta anförande, under vilket herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Nelander* och *Hyllander* (båda fp).

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Eftersom jag, trots att jag är nykterist och aldrig brukat vare sig sprit eller tobak, kommer att rösta

Införande av mellanöl

för utskottets förslag anser jag att jag helt kort bör motivera mitt ställningstagande.

Jag anser att det för hela vår nykterhetspolitiska verksamhet är olyckligt att denna mellanölsdebatt har drivits fram. Om vi skall komma till rätta med de problem som samhället har att brottas med i detta sammanhang bör vi inte skapa ett »procenttänkande» mellan pilsner och starköl. Det är nämligen ingen som har föreslagit att vi skall ta bort starköl eller pilsner, utan man har skjutit in sig på mellanölet. Kan nykterhetspolitiken bindas till procentsatser i mellanölet? Jag kan inte begripa att det kan vara vettigt att tro något sådant.

Någon kan naturligtvis säga att jag inte har någon praktisk erfarenhet av sprit och tobak, eftersom jag inte brukar sådant själv. Men jag har ändå inte kunna undgå att konstatera att frågan inte bara gäller att »Jeppe super» utan att man också måste fråga sig: »Varför super Jeppe?». Hade det inte varit bättre att vi hade nyttjat den tid och kraft som nu ödslats på en massa utredningar, resolutioner och brev — som skrivits inte minst under detta år — om mellanölet till att försöka hjälpa dem som råkat ut för spritförgiftning? Vi skryter — med all rätt — med att vi har en god allmän sjukvård i vårt land. Men hurudan är sjukvården för de alkoholförgiftade? Hade det inte varit vettigare att vi nykterister gjort något åt de helt enkelt vanärande »finkorna» vid polisstationerna, där människor som blivit spritförgiftade tas in utan att läkare finns för att ta hand om dem? Polismannen får i stället avgöra om förgiftningen uppkommit av den eller den orsaken. Det är emellertid omöjligt för en polisman att avgöra, om orsaken till att en person kommer in på polisstationen i det tillståndet har sin grund i spritförgiftning eller om det tillika kan vara en mycket allvarlig sjukdom.

Jag har aldrig tyckt om spritlagstiftningen. Jag kan inte begripa varför vi skall sysselsätta så många människor med att få fram statistik och varför vi skall ha allt detta krångel med att man måste äta en smörgås eller litet mat om man skall få det eller det. Det är ovidkommande detaljer som vi har offrat för mycket arbetskraft och tid på. Vi borde i stället ha vidtagit åtgärder för att vid våra sjukhus få läkare och kliniker som kunnat ta hand om offren för denna sjukdom liksom vi gör för människor som blir offer för andra sjukdomar. Vi borde ha sett till att arrestlokalerna i städer och andra tätorter blivit litet mänskligare. Vi borde över huvud taget ha fört en annan politik i detta avseende.

Jag finner det märkligt att man »bitit sig fast» vid mellanölet. För ungdomen förefaller det mig som om vinkonsumtionen vore ett allvarigare problem. Vin kan vara ganska frestande för ungdom, eftersom det inte direkt räknas som sprit. Jag känner inte till procentsatserna, men det sägs att vin kan ha en alkoholhalt av 12 procent eller kanske mera. Detta har man emellertid gått förbi.

Överläkare Myhrman har i Svenska Dagbladet redogjort för sina erfarenheter från Polen, där han studerat detta lands nykterhetspolitik. Efter vad jag kunnat förstå har man där inlett behandling av de alkoholskadade. Den alkoholskadade får där läkarvård, får betala kostnaderna härför och lämnar sedan sjukhuset precis som alla andra sjuka som varit intagna på sjukhus. Man kan väl inte alltid säga att han är botad, men han är i varje fall hjälpt. Jag tror att detta är en positiv åtgärd.

Det har här även talats om att mellanölet skulle skapa svårigheter för bilismen. Ur nykterhetssynpunkt är väl bilen bland de bästa medel vi haft. Det skulle vara önskvärt om vi i skolorna som förebyggande åtgärd kunde ge undervisning i allt som fordras för att få

Införande av mellanöl

körkort. I denna undervisning skulle även ingå upplysning om kravet på nykterhet vid ratten. Jag tror det är mycket viktigt att klargöra detta.

Det har sagts att man skulle göda bryggerierna. Om de som framfört dessa synpunkter vill föreslå ett förstatligande av bryggerinäringen är att märka, att denna näring hör till dem som är enklast att förstatliga på grund av den koncentration som ägt rum, förutsatt att riksdagen önskar fatta ett sådant beslut. För min del har jag ingenting att erinra häremot.

I dagens läge borde vi nog anslå mera pengar för att hjälpa de spritskadda i stället för att fortsätta med utredningar och moraliseringar.

Herr talman! Man skulle kunna säga mycket mera i detta sammanhang, men på grund av tidsnöden vill jag bara framhålla att jag inte tror det är realistiskt att, såsom skett, tillmäta mellanölet någon verkan från nykterhetspolitisk synpunkt, men jag vill inte på något sätt klandra dem som har en annan uppfattning i frågan. Jag beklagar bara att agitationen har givit mellanölet en enastående reklam som måste ha varit till skada.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Vårriksdagen närmar sig sitt slut. Vi har fattat en mängd beslut och en del återstår innan vi tillönskar varandra en skön sommar. Jag förmodar att varje ledamot kontinuerligt, både medvetet och omedvetet, bedömer de olika frågornas räckvidd och omfattning, även om beslutens vikt inte alltid står i proportion till debattens längd i kamrarna. En fråga som kan synas vara tämligen obetydlig kan i kammaren bli synnerligen uppmärksammas.

Vi fattade för en vecka sedan ett enligt min mening synnerligen viktigt beslut i nykterhetspolitiskt avseende,

nämligen riksdagens begäran om en förutsättningslös och parlamentariskt sammansatt utredning, som tio år efter den stora nykterhetsreformen skall studera gjorda erfarenheter, det rådande nykterhetstillståndet och komma med eventuella förslag. I detta ärende blev det ingen debatt i kamrarna även om ärendets storleksordning kunde ha motiverat det, vilket väl berodde på den rådande enigheten.

Dagens fråga anser jag ha mindre räckvidd. Jag betraktar inte mellanölet som en stor fråga. Men vare sig man bedömer nykterhetspolitiska spörsmål som stora eller små är de dock av sådan art att de kräver varsamhet och ödmjukhet. Jag har full respekt och förståelse för dem som i dag visar tveksamhet mot förslaget om införande av ett s. k. mellanöl. Vid detta tillfälle vill jag också säga att jag helt respekterar nykterhetsrörelsens insatser i svensk nykterhetspolitik. Att försöka vinna alltför många anhängare för i första hand den helnyktra livsstilen och i andra hand för den måttfulla förtjänar allas vår uppskattning och stöd. Jag vill gärna ha sagt detta med anledning av herr Wiklunds inlägg.

Liksom flera tidigare talare tror också jag att vi skulle vinna i nykterhetspolitiskt avseende på att i möjligaste mån avdramatisera nykterhetsdebatten, ty det kan inte förnekas att den allmänna opinionen har gjort mellanölsfrågan till en stor fråga. Så stor och väsentlig anser jag den inte vara. Jag tror att vi här i riksdagen kan medverka till att frågan får riktiga proportioner.

När jag tillsammans med representanter i denna kammare för tre andra partier, fru Gärde Widemar, herr Elmwall och herr Johansson i Norrköping, motionerat om införandet av ett s. k. mellanöl har skälet varit en ändrad konsumtionsinriktning. Starkspritsdominansen måste brytas. Starkspriten har i jämförelse med de svagare alko-

Införande av mellanöl

holdryckerna oerhörda skadeverkningar.

En ändring av konsumtionsinriktningen tar lång tid. Jag tror emellertid att vi är på rätt väg och att införandet av ett s. k. mellanöl är en av de åtgärder som vi kan pröva. Trots vad som har sagts av bl. a. herr Engkvist vill jag peka på förhållandena i Danmark. Konsumtionsinriktningen är som sagt där en helt annan än i Sverige. Cirka 60 procent av alkoholkonsumtionen faller på ölet medan cirka 60 procent av alkoholkonsumtionen i vårt land avser starksprit. Vilket system föredrar vi? Ja, jag föredrar faktiskt det danska. Nu har det sagts, jag tror bl. a. av herr Engkvist, att det finns en mängd avskräckande problem i den danska nykterhetspolitiken. Jag är medveten om detta och inser att herr Engkvist har rätt på denna punkt. När jag säger att jag föredrar det danska systemet menar jag inte att jag vill tillämpa dessa, man kan väl säga, nyligen uppkomna avigsidor i systemet. När vi studerar det kan vi se på dess fördelar. Alkoholskadornas omfattning i Danmark är i alla fall avsevärt mindre än i Sverige. Man kan bara peka på den stora skillnaden mellan antalet vårdplatser för alkoholsjuka i Danmark och Sverige.

När jag för några år sedan var i Danmark för att skaffa mig dansk litteratur om nykterhetsfrågorna, gick jag från den ena bokhandeln till den andra. I knappast någon bokhandel hade man sådan litteratur, vilket visserligen kan bero på den danska bokhandelns struktur, men man sade också att vi har ingen sådan litteratur, ty vi har inte några alkoholproblem i vårt land. Så småningom fick jag ändå tag i den litteratur som var av intresse, och den var inte särskilt omfattande. Alkoholproblemen är inte av samma art och samma omfattning i Danmark även om man nu, som herr Engkvist säger, har börjat märka en del sådana.

Hur kommer konsumtionen av det nya ölet att bli i jämförelse med de nuvarande ölsorterna, alltså klass II-ölet och starkölet? Flera talare har framfört den tron att konsumtionen av klass II-ölet kommer att minska. Jag hoppas att exempelvis herr Engkvist har förståelse för att jag vill understryka, att det här är fråga om en tro. Jag kan också framföra en uppfattning som grundar sig på tro, nämligen att starkölskonsumtionen kommer att minska. Skälet härtill är svåråtkomligheten och priset. När det gäller klass II-ölet är min tro att konsumtionen inte kommer att minska i den omfattning som man har velat göra gällande. Ett av skälen till detta är, tror jag — och jag vill betona att det är fråga om en tro — prisfrågan.

Trafikolyckorna har fått en viss plats i den här debatten. Herr Engkvist och senast herr Hamrin i Jönköping var inne på den saken och det har också i pressen framförts den åsikten att mellanölet skulle bli en stor fara i trafik-säkerhetsavseende. Jag undrar, och jag vill understryka att jag säger att jag undrar, om det resonemanget är riktigt. Det kan väl ändå inte, som någon sade, bara vara fråga om valfrihet mellan olika alkoholhaltiga drycker utan det måste väl också vara fråga om kvantiteten. En människa som dricker en mellanöl innebär en stor trafiksäkerhetsrisk, har man sagt, eftersom denne skulle komma i närheten av promillegränsen. Man kan ju också säga att av de drycker som finns i dag så fordras det kanske två klass II-öl för att man skall komma i närheten av samma gräns. Jag tror inte att det resonemanget är riktigt relevant.

Herr talman! Jag hade tänkt att ytterligare beröra den här frågan, men eftersom dessa synpunkter har tagits upp av de tidigare talarna sätter jag punkt för mitt inlägg här. Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Införande av mellanöl

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Det är väl ofrånkomligt att den breddning av alkoholvanorna som är särskilt markant bland dagens ungdom och kvinnorna i vårt land inger farhågor, som man inte kan nonchalera. Det är bl. a. dessa farhågor som ligger till grund för krav på utredning av hela den framtida nykterhetspolitiken, ett krav som lett till att riksdagen förra veckan beslöt tillsätta en sådan utredning.

Med detta för ögonen måste jag fråga mig: Är det riktigt och klokt och för enligt med ett alla omfattande socialt ansvar att nu utan verklig, faktisk utredning införa ett mellanöl med den alkoholstyrka som det här gäller och med den fria försäljning som föreslås? Ölet skall ju saluföras i landets nära nog samtliga 25 000 livsmedelsbutiker. Bifaller riksdagen den föreliggande propositionen kan faktiskt alla affärer som säljer matvaror räkna med att den 1 oktober i år även sälja mellanöl. Har man ingen ängslan för att t. ex. ungdomar i vilken affär som helst kan tillhandla sig en dryck med den alkoholhalt som det här är frågan om lika lätt som man köper en flaska sockerdricka?

Jag har efter fattig förmåga försökt att sätta mig in i denna fråga utan alla affekter och jag skall sammanfatta min uppfattning i några korta punkter.

Vi har för det första en gång haft ett öl som hade en alkoholhalt av 3,2 procent. Det var tillräckligt starkt för att välla en hel del besvärigheter ur ordningssynpunkt och det höll på att skapa ett slags ölalkoholism. Det föreslagna mellanölet skall ju bli åtskilligt starkare.

För det andra kan man inte bortse från de vådor som mellanölet medför vad det gäller trygghet i trafiken. Detta kan, ärade kammarledamöter, inte nog starkt poängteras.

Det vanliga ölet i Västtyskland har en

alkoholstyrka på 3,5 procent. Från den 1 april i år säljer man och propagerar för ett svagare öl än vårt klass II, nämligen ett med 2,5 procent alkohol. Det gör man just därför att man funnit 3,5-procentölet vara alltför riskabelt i den växande motortrafiken, och nu satsar man hårt på detta svagare öl. Från bryggerihåll bedyras det också att man genom moderna metoder har fått detta svagare öl både smak- och kvalitetsmässigt jämbördigt med det alkoholstarkare. Är det då — som herr Hamrin i Jönköping påpekade — rimligt att vi inför en omläggning till högertrafik bäddar för ett starkare öl, som man i Västtyskland av trafiksäkerhetsskäl vill komma bort ifrån? Det som tyskarna nu vill rikta folkets intresse ifrån, är vi färdiga att rikta blickarna mot. Jag tycker inte att detta är riktigt.

Jag har, herr talman, inga som helst möjligheter att uppträda som smakdomare i fråga om öl, eftersom jag när det gäller drycker ofta håller mig till modernäringen och dricker mjölk eller, ännu oftare, rent och obemängt vatten. Vid något högtidligt tillfälle avnjuter jag också någon av våra förnämliga fruktdrycker. Men smaknyanserna beträffande öl tycks vara något av det mest subtila som finns under stjärnorna. Vi har ett ölsortiment bestående av tre typer: lättöl, Klass II och starköl. Men så tycks det också finnas någon smaknyans däremellan, som man nu skall ha fram och som tydligen är något alldeles extra fint. Skulle alkoholprocenten vara avgörande för smaken, synes det mig egendomligt att de västtyska bryggarna nu går in för ett alkoholsvagare öl. Man kan också ställa sig undrande huruvida exklusivt individuella smaksynpunkter bör få påverka bedömningarna av en fråga med så allvarliga sociala följder som den vi här diskuterar.

Vem skulle inte säga ja till mellanölet, om det kunde antas minska brännvinsdrickandet? Men man kan fråga sig

Införande av mellanöl

på vilka grunder ett sådant antagande vilar. Den frågan måste ställas, men något plausibelt svar har inte ens skymtat. Psykologiskt är det i hög grad osannolikt att utvecklingen skulle gravitera åt det hållet, eftersom alkoholen har tillvänjningskaraktär. Och om mellanölet slår ut pilsnern — som bryggarna tycks tro — vad har vi då vunnit? Om det nya ölet ställes bredvid nuvarande klass II i livsmedelsaffärerna, är det mera troligt att det svagare ölet konkurreras ut, inte det tio gångare starkare brännvinet, som säljes i systembutikerna.

Givetvis rör man sig här med sannolikhetsresonemang, och därför bör man vara försiktig i argumenteringen. Men det mest troliga synes mig vara att vi med ett mellanöl skulle främja övergången från svagare till starkare drycker, och jag vill inte vara med om att främja en sådan utveckling. Vi skall inte glömma att vi har vissa erfarenheter i detta fall. Ölets andel i fylleriet sjönk från 10 till 2 å 3 procent i takt med den sjunkande alkoholhalten i ölet under kristidens spannmålsknapphet. Sedan fixerades alkoholhalten till nuvarande 2,8 procent. Utskottet bestrider inte att mellanölet i någon mån kan komma att tränga undan det nuvarande ölet men hoppas att den föreslagna skattesatsen skall motverka en sådan utveckling. Det hoppet tror jag dock inte vilar på någon klippfast grund.

Det finns ingen undersökning som visar att öl skulle ge lindrigare skadeverkningar än andra alkoholdrycker. Däremot vet vi av erfarenheterna från den praktiska nykterhetspolitiken att en sänkning av ölets alkoholhalt från 3,2 till 2,8 viktprocent en gång medförde en betydande nedgång av ölfylleriet i vårt land. Jag anser det vara viktigt att göra en allsidig utredning av den framtida nykterhetspolitiken efter de erfarenheter vi gjort under de senaste tio åren. Då kan även denna fråga bli allsidigt belyst.

Herr talman! Jag skall nu inte orda mer i denna fråga utan ber med det anförda att få yrka bifall till reservationen av herr Wärnberg m. fl.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Några talare har tidigare i denna debatt varit inne på frågan om övergången till högertrafik och de ökade trafiksäkerhetskrav, som då kommer att ställas. Även jag vill beröra den frågan och närmare utveckla några synpunkter i anslutning till det förslag vi nu diskuterar.

De frågor som har med trafiklagstiftningen och trafiksäkerheten att göra behandlas i betydande utsträckning av tredje lagutskottet, som jag tillhör. Vi har under senare år fått en rad propositioner och motioner, som på ett eller annat sätt har berört trafiksäkerheten, och vid behandlingen av sådana framställningar har vi alltid varit ytterst angelägna om att framhålla att allt som kan göras för att förbättra trafiksäkerheten bör göras. Det är en punkt där vi alla oavsett partifärg är helt eniga. En uppräknig av alla de förslag och åtgärder som i det sammanhanget har aktualiserats skulle fylla flera spalter i riksdagsprotokollet. Till dessa framställningar hör bl. a. åtgärder för att förbättra nykterheten i trafiken.

Det är i dagarna två år sedan vi här i kamrarna fattade beslut om övergång till högertrafik. Sedan har det beslutats att dagen H skall vara den 3 september 1967. Vid detta stora och ytterst kontroversiella ärendes behandling i tredje lagutskottet erinrades också om de olika åtgärder beträffande trafiksäkerheten som blir nödvändiga i samband med trafikomläggningen. Alla var överens om att skärpta åtgärder torde bli erforderliga, och man hänvisade bl. a. till de förslag som var att vänta från 1957 års trafiknykterhetskommitté. Denna skrivning hade föranletts speciellt av en motion av dåvarande ledamoten i denna kammare fru

Införande av mellanöl

Gunne, som framhöll att olika åtgärder mot alkoholförtäring i samband med övergången till högertrafik blir nödvändiga, eftersom »även måttliga mängder alkohol verkar nedsättande på trafiksäkerheten».

Jag hade för min del vid det tillfället önskat att dessa synpunkter skulle framhållas ännu kraftigare i utskottets utlåtande än som skedde. Därför avgav jag en blank reservation för att i debatten i kammaren ytterligare understryka vikten av att man på olika sätt sökte motverka och minska alkoholförtäringen i samband med trafikomläggningen. Bland annat kunde man diskutera långtgående åtgärder med syfte att skärpa restriktionerna.

Om kommunikationsministern vore inne i kammaren nu, skulle jag gärna vilja fråga honom när man kan vänta förslag till riksdagen från 1957 års trafiknykterhetskommitté. Tredje lagutskottet framhöll, att det förväntade, att ett förslag skulle framläggas snarast möjligt. Men det har ännu inte kommit, och det vore intressant att veta hur detta ärende ligger till. Det kan hända att finansministern, om han kommer att delta i debatten, också kan ge någon upplysning på den punkten. Den har dock en viss betydelse i samband med den fråga vi nu diskuterar.

Det är alltså mot bakgrunden av vad som skedde när vi beslutade om högertrafiken och med hänsyn till vad reservanterna i utskottet har skrivit som jag nu starkt vill ifrågasätta lämpligheten av fri försäljning av en ölsort, som är starkare än 2,8 viktprocent. Förslaget rimmar, som också andra talare här har framhållit, ytterst illa med det krav på ökad varsamhet i trafiken, som vi nu måste ställa. Om det verkligen är så att vi behöver ett mellanöl här i landet — vilket jag starkt betvivlar — kunde man i varje fall ha väntat med denna åtgärd till efter trafikomläggningen. Har vi i över 25 år klarat oss med det svagare öl vi har nu, borde vi nog ock-

så ha kunnat vänta ytterligare några år. Jag tycker inte precis att vi sitter i sjön i detta sammanhang.

Nu finns det visserligen de som tror att mellanölet skulle komma att verka nykterhetsfrämjande. Men som även andra har sagt här före mig, kan man inte vara övertygad på den punkten. Man kan ha en lika fast tro på att mellanölet kommer att undantränga det nuvarande svagare ölet och alltså inte verka nykterhetsfrämjande utan i motsatt riktning. Jag ansluter mig till dem som anser att mellanölet kommer att undantränga det svagare ölet, och jag kan alltså helt ansluta mig till vad utskottsreservanterna har anfört på denna punkt.

Nu säger visserligen utskottsmajoriteten att riksdagen »om så påfordras skyndsamt kan besluta om åtgärder för att förbjuda försäljningen av mellanöl». Det kan tänkas att en sådan åtgärd blir nödvändig i samband med trafikomläggningen om ett par år. Men det måste ändå vara svårare att vidta en sådan restriktiv åtgärd när lagen redan är införd än att helt enkelt avstå från den lagstiftning som gör denna nya ölsort tillgänglig. Jag tycker att högertrafikkommissionen, som har ett så stort ansvar för vad som händer vid trafikomläggningen och som måste ha stort intresse av att olycksriskerna nedbringas så mycket som möjligt, energiskt borde ha vänt sig mot att mellanölet infördes före trafikomläggningen.

Utöver vad jag här har sagt vill jag framhålla, liksom andra har gjort, att frågan om mellanölet borde ha tagits upp i den utredning om nykterhetspolitiken som riksdagen nyligen har begärt. De motstridiga meningarna om detta öls verkningar borde ha motiverat en utredning. Men man får väl räkna med som ganska säkert att den kommande utredningen i alla fall på ett eller annat sätt kommer i kontakt med även detta avsnitt på nykterhetspolitikens område. Om mellanölet för med

Införande av mellanöl

sig den försämring av nykterhetstillståndet som många fruktar, lär väl den utredning om nykterhetspolitiken, som vi häromdagen beslutade, inte kunna underlåta att ta ställning till den situation som den nya ölsorten har skapat.

Herr talman! Med vad jag här har anfört vill jag yrka bifall till reservationen av herr Wärnberg m. fl.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nyberg ansåg — och han utvecklade detta ingående — att införande av ett mellanöl skulle inverka även på trafiksäkerheten. Jag vill då bara stillsamt påpeka att jag inte tror att man kan dra någon sådan slutsats helt enkelt av den anledningen, att de människor som nu respekterar trafikbestämmelserna kommer att göra det också efter införandet av ett mellanöl. De människor som i dag inte respekterar trafikbestämmelserna har redan tillräckligt många spritsorter att välja på.

Jag tror sålunda inte att herr Nybergs resonemang håller — införande av ett mellanöl leder inte till de konsekvenser herr Nyberg beskrev.

Herr NYBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det har framhållits tidigare, herr Magnusson i Borås, att vi här är inne på ett område där man mera tror än vet. Men jag kan inte tänka mig annat än att om man inför en ny ölsort, som har högre alkoholhalt och detta nya öl undantränger ölet med lägre alkoholhalt, så blir konsekvenserna menliga även för trafiksäkerheten. Jag tror att enigheten härom är rätt stor på de håll, där man åtminstone har en nykterhetsvänlig inställning.

Herr WIKLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte säker på att herr Magnusson i Borås var inne när jag höll mitt anförande, i vilket jag påpekade att mellanölet enligt förordning-

en om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker skall kallas för »öl». Detta måste väl också ha sin betydelse för utvecklingen mot att mellanölet ersätter det vanliga ölet. Man kommer inte att uppfatta att det finns någon större skillnad mellan ölsorterna — jag skulle tro att benämningen på mellanölet blir »normalöl» eller något liknande. I så fall torde mellanölet också kunna komma att spela en riskabel roll, när det gäller trafiksäkerheten.

Det är en risk, menar jag, att man tillhandahåller ett alkoholstarkare öl med spridd försäljning utan att samtidigt ge detta öl en benämning, som klart visar att det är något annat och starkare än det vanliga ölet, klass II. De risker i trafiksäkerhetshänseende, som detta kan medföra, får inte underskattas.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Jag skulle på detta stadium av debatten ha kunnat avstå från att yttra mig och nöjt mig med att instämma med dem som yrkat bifall till reservationen. Jag har dock i motion II: 813 velat förena mig med alla dem — och de är inte få — som i införandet av det s. k. mellanölet ser en allvarlig fara inte minst för vår ungdom, och jag skulle gärna med några ord vilja understryka vad som där kommit till uttryck.

Bakom oss som företräder en sådan mening står en stor skara av människor i olika åldrar och samhällsställningar. Jag tillåter mig påpeka att vi inte minst stöds av den ungdom, som själv inte använder alkohol men i vars intresse det ligger att ta ansvar även för annan ungdom.

Då försäljningsvillkoren för detta öl avses bli desamma som för det nuvarande alkoholsvagare ölet finner jag för min del faran vara uppenbar. Inte endast för dessa unga människor, för vilka konsumtionen av mellanöl kan bli inkörsporten till alkoholbesvär, är faran

Införande av mellanöl

stor utan också för dem som nu i stora mängder använder öl i sin dagliga konsumtion. Jag avser härmed inte dem som nyttjar ölet i samband med måltid utan dem som på kaféer, ölstugor och liknande serveringsställen inmundigar stora mängder öl. Skrämmande exempel kan anföras på detta, men kammarens ledamöter känner väl de förhållanden som jag nu antytt.

Flera av våra nykterhetsorganisationer är märkbart oroade av det förslag som nu föreligger till avgörande, vilket vi fått bekräftelse på tidigare i denna debatt. Det har påvisats att under senare år ett alltmer tilltagande alkoholbruk bland ungdomar utgör ett allvarligt inslag i alkoholproblemen i vårt land.

Den första kontakten med alkohol äger rum i allt lägre åldrar. Det är riktigt att ungdomens kontakt med alkohol bör begränsas, då en tidigare sådan lättare än en sen medför risk för alkoholskador. Om denna princip har hittills rätt enighet i alla samhällsgrupper.

Det ter sig utmanande och jag skulle vilja gå så långt som att påstå att det är socialt oansvarigt, att utan verifierande undersökningar införa friare försäljningsformer för ett s. k. mellanöl.

Man har även något förvånat sig över att ingen undersökning föreligger, som visar att man enbart genom en fri försäljningsform skulle komma att uppnå en övergång från starkare till svagare alkoholdrycker. Inte heller föreligger någon undersökning, som visar att öl skulle ge lindrigare skadeverkningar än andra alkoholdrycker.

Då man behandlar nykterhetspolitiska frågor brukar besluten i regel ha föregåtts av utredningar, som kan ligga till grund för och styrka riktigheten av ställningstagandena. Det föreligger icke någon sådan utredning beträffande mellanölet. Att därför nu fatta beslut vore ett klart avsteg från praxis.

Utskottsmajoriteten anför, att mellan-

ölets betydelse ur nykterhetspolitisk synpunkt väsentligt har överdimensionerats av såväl anhängare som motståndare och menar att det inte bör tillmätas alltför stor betydelse som nykterhetspolitisk faktor. Men hur vet man det, när ingen utredning härom föreligger och inga remissinstanser haft möjlighet att yttra sig?

Tidigare har i denna debatt åberopats allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 34, vilket riksdagen har godkänt utan diskussion. Detta utlåtande avsåg en utredning angående nykterhetspolitiken. Det är intressant att lägga märke till hur allvarligt allmänna beredningsutskottet har sett på denna fråga. Då ingen avvikande mening bar framförts i riksdagen, har vi slutit upp bakom den uppfattning som kommit till uttryck i detta utlåtande.

Allmänna beredningsutskottet refererar till nykterhetsreformen år 1954 och uttalar följande: »Tio år efter denna reform kan konstateras att — även om vissa positiva resultat nåtts — alkoholfrågan kvarstår som en av samhällets allvarligaste.» Därefter redovisas en statistik över fylleriförseelserna.

Utskottet skriver: »I synnerhet är ungdomsfylleriet oroväckande. Antalet fylleriförseelser av personer i åldrarna 15—17 år är i förhållande till motsvarande folkmängd fortfarande omkring tre gånger större nu än 1954 och i åldrarna 18—20 år närmare dubbelt så stort. Antalet fylleriförseelser av kvinnor motsvarar endast omkring tre procent av totalantalet fylleriförseelser, men även här faller den ökning som ägt rum till stor del på de unga kvinnorna.»

Vidare uttalar utskottet, »att samhället genom den hittills förda nykterhetspolitiken icke lyckats förebygga missbruk av alkohol. Behovet för framtiden av effektiva samhällsinsatser i nykterhetsfrämjande syfte synes därför uppenbart.»

Detta uttalande har godkänts av riks-

Införande av mellanöl

dagen. Jag skulle vilja fråga: Är införandet av mellanölet ett led i dessa »effektiva samhällsinsatser i nykterhetsfrämjande syfte»?

Såsom jag tidigare har framhållit är det inte omöjligt att mellanölet kommer att användas som berusningsdryck. Kanske kommer vi att hamna i samma läge som på 1930-talet, då ölfylleriet var en ganska vanlig företeelse.

Herr talman! Med dessa korta erinringar ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Wörnberg m. fl.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Denna debatt, som präglats av korta inlägg, har emellertid vid några tillfällen svävat ut till något av en mer allmän politisk nykterhetsdebatt. Jag är, herr talman, alldeles övertygad om att vi så småningom kommer fram till en allmän politisk nykterhetsdebatt.

Vad som i dag har anförts om alkoholismen i den form, som vi med oro har bevittnat, d. v. s. ungdomar med alkoholproblem och vuxna människor som inte kan låta bli att missbruka alkohol, är tillräckligt allvarligt för att det skall finnas skäl för att ompröva hela den svenska nykterhetspolitiken. Denna uppfattning har såväl denna kammare som första kammaren anslutit sig till utan debatt, såsom det har påpekats förut i dag. En sådan utredning skall komma till stånd och vi får i samband med denna anledning att ompröva frågorna.

Jag förstår dock inte vad förslaget om att saluföra en ny typ av öl har med den stora allmänna nykterhetspolitiska debatten att göra.

Det har framhållits i dag, att det finns anledning att avdramatisera denna debatt, och detta vill jag livligt understryka. Vi tog år 1955 det djärva steget att låta var och en kunna gå in i en butik och köpa om inte hur mycket som helst på en gång så dock i varje

fall hur mycket som han önskar, om han bara delar upp inköpet på flera omgångar, av starksprit som innehåller 40 procent alkohol och av vissa särskilda sorter vilka är ännu alkoholstarkare. Han kan köpa ett starkvin i vilket alkoholhalten varierar mellan 18 och 25 procent, ett lättvin där alkoholhalten är 12 procent och ett starköl med en alkoholhalt av 5,4 procent. Han kan nu i den allmänna handeln köpa ett öl, som håller en alkoholstyrka av 2,8 procent, och ett lättöl som håller 1,8 procents alkoholstyrka.

Jag vet inte om kammarens ledamöter har gjort den enkla matematiska reflexionen, att dricker man två flaskor lättöl så har man konsumerat exakt samma alkoholmängd som om man dricker en flaska mellanöl. På något underligt sätt har således en törstig nykterist möjlighet att konsumera samma alkoholmängd som i en flaska mellanöl utan att komma i konflikt med sitt logelöfte medan man nu ser en verklig fara i att ge allmänheten den möjligheten.

Jag har med detta bara sagt att debatten bör tas ned på jorden och att man bör låta diskussionen anta rimliga proportioner.

Mellanölet kommer visserligen att saluföras i butikerna, men det är inte någon förlust ur nykterhetssynpunkt. Jag håller med dem som säger att försäljning av öl i systembolagets butiker får många olustiga verkningar.

För det första — men det är en mindre sak — tycker jag inte att systembolaget över huvud taget skall saluföra öl; jag tror inte att man i något annat land i världen skulle kunna tänka sig en sådan ordning.

För det andra ligger det naturligtvis åtskilligt i talet om att man lockas att göra impulsköp av starkare varor när man nu går till systembolaget och köper sitt starköl. Det kanske också är den omständigheten att starkölet har saluförts i systembolagets butiker som givit

Införande av mellanöl

starkölet den nimbus, som gjort att hela denna angelägenhet seglat upp i debatten och förstorats på ett sätt som jag tycker är alldeles onödigt. Jag håller med om att det för bl. a. tidningarna kan vara tacksamt att diskutera öl; det är, om jag får uttrycka mig så vanvördigt, ett intellektuellt lätthanterligt ämne. Det krävs inte så stora ansträngningar för att skriva en artikel om mellanöl eller ölkonsumtionen över huvud taget. Men frågan är inte värd den omfattande debatt som förekommit.

Det är här bara fråga om att ge allmänheten en viss valfrihet som den tydligen önskar — det råder ingen tvekan om det. Jag anser att det skall finnas ett skäl för att vägra allmänheten den valfriheten, ett skäl av sådan dignitet och karaktär att det finns anledning att bibehålla ett förbud. Jag upprepar vad jag inledningsvis sade: Med hänsyn till den frihet som vi för närvarande har att inhandla alkoholhaltiga drycker är det svårt att förstå, att det skulle finnas anledning att just för detta specifika avsnitt av ölsortimentet införa ett förbud. Ett sådant förbud kan inte ha någon saklig grund; det bottnar, som tidigare har anförts, i gamla föreställningar från för länge sedan passerade årtionden om vad man kallade ölkalkoholism.

Jag har inte något minne av att något sådant förekommit, och jag arbetade under hela min ungdom inom sådana yrkesområden och tillsammans med sådana yrkesgrupper att jag borde ha konfronterats med detta problem, om något sådant funnits. Jag har inte gjort det. Jag tycker därför att allt detta tal om 1920- och 1930-talens ölkalkoholism är väsentligt överdrivet. I den mån det förekom, om det fanns några gubbar som drack öl, så var det väl helt enkelt därför att de hade behov av ett komplement till den ransonerade spriten. Det behovet föreligger inte i dag, och därför tror jag inte man kan jämföra gamla tiders beteendemönster i detta

avseende med dagens situation, då vi har fri tillgång till alla olika slag av starkspritvaror.

Jag tycker det var välgörande att lyssna till herr Lundberg i Uppsala som talade som representant för nykterhetsrörelsen och som enligt min mening gav frågan dess rätta proportioner. Jag skall naturligtvis inte komma med några råd till dem som talar för den organiserade nykterhetsrörelsen. Jag har visserligen tidigare i dag hört att man på det hållet representerar en alldeles osedvanlig sakkunskap när det gäller skilda smakriktningar i fråga om ölvarianterna. Sådana synpunkter kan väl icke basera sig på egen erfarenhet, utan de grundar sig självfallet på vad man läst om att andra tycker. Med utgångspunkt från denna min deklaration borde jag kanske inte ge mig in på att ge råd till nykterhetsrörelsens representanter. Men jag vill ändå säga att jag har en känsla av att om man ser på nykterhetsrörelsens funktion ungefär såsom herr Lundberg i Uppsala skisserade det, så tror jag att nykterhetsrörelsen har större möjlighet både att vinna gehör och att göra en effektiv insats än om de som tillhör nykterhetsrörelsen har en benägenhet att isolera sig och leva för sig själva i en värld som inte passar ihop med omvärlden och såsom ett ideal ställer upp för sig ett beteendemönster som detta folk inte är berett att anpassa sig till.

Jag skall därmed sluta med mina råd till nykterhetsrörelsen. Jag ville säga detta utslutande med hänvisning till herr Lundbergs inlägg.

I en del anföranden har det riktats kritik mot finansministern för att han lägger fram ett förslag om mellanöl utan att ha gjort vederbörliga utredningar. Man kan naturligtvis sätta sig ned och tillsätta en kommitté med representanter för avhållsriktningen och representanter för de människor som inte har något emot att dricka ett glas öl — vilket de flesta inte har — men

Införande av mellanöl

därför finns det inte någon anledning att sätta dem i samband med något slags missbruk. Några direkta missbrukare brukar vi ju inte sätta in i kommittéerna, så i så måtto blir nog problemet ensidigt belyst. Men visst kan man tillsätta en kommitté efter det sedvanliga mönstret och dessutom låta några sakkunniga vetenskapsmän på området ingå i den och låta denna kommitté ägna två, tre eller fyra år åt att utarbeta olika lärda utläggningar om effekterna av en sådan här reform i olika avseenden. Men jag försäkrar er, ärade kammarledamöter, att en sådan kommittés ledamöter inte kommer att bli ense, utan de kommer att bibehålla sina olika uppfattningar. Även vetenskapsmännen kommer att ha olika uppfattningar.

Jag har läst utredningar i dessa frågor av vetenskapsmän, vilka varmt rekommenderat ölkonsumtion just på grund av de väsentligt lindrigare, mildare och stillsammare verkningar på objektet som ölet har i jämförelse med motsvarande kvantitet alkohol i form av starksprit. Man kan naturligtvis göra en sådan utredning, men jag vet inte vad den skall ge för resultat. Frågan är ju helt enkelt om man anser att det finns skäl för ett förbud mot en typ av öl, vilken i fråga om alkoholstyrka ligger mitt emellan två andra typer av öl som för närvarande salubjuds till alla svenska konsumenter — låt vara att en av de senare typerna är litet besvärligare att inhandla. När vi dessutom har en fri försäljning av starksprit, kan man väl utan långa utredningar konstatera, att det inte föreligger tillräckligt starka skäl för ett sådant förbud.

Jag tycker nog rent personligen att det är någonting av en förmyndarmentalitet som härvidlag gör sig gällande — ett förbud mot mellanöl kan ju inte ha någonting med nykterhetspolitik att göra eller stå i samklang med nykterhetsrörelsens strävanden. Även om de

som önskar ett förbud har de allra bästa bevekelsegrunder skulle införandet av ett förbud av det stora flertalet svenska medborgare uppfattas som om myndigheterna ville bestämma att det skall du göra och det skall du inte göra. Det är ju ändå fråga om människor som i alla avseenden är oförvitliga, trots att de råkar ha för vana att då och då konsumera ett glas öl.

Gör inte frågan märkvärdigare än den är. Om man ser den från de utgångspunkter jag här angivit och i synnerhet om man tar i betraktande att vi i dag ändå har ett ganska ringa inslag av förbud när det gäller alkoholförsäljningen, tror jag att man kommer fram till dessa slutsatser.

Därmed har jag naturligtvis inte sagt att allt är bra som det är. Jag har för egen del livligt tillstyrkt allmänna beredningsutskottets förslag om en allmän översyn av nykterhetspolitiken. Jag är glad att riksdagen fattade beslut i enlighet med detta förslag, ty det finns vissa inslag i det nuvarande samhällsmönstret som tarvar en omprövning och översyn av nykterhetspolitiken. Men detta har ingenting med ölkonsumtionen att göra.

I de tidigare inläggen har det riktats kritik mot mig för att jag inte preciserat det tillskott till statskassan som kan beräknas bli resultatet om riksdagen skulle godkänna förslaget om denna nya öltyp. Kontrollstyrelsen har, som utskottet framhållit i sitt utlåtande, räknat med ett inkomsttillskott på 40 miljoner kronor. Jag skulle icke våga sätta en sådan beräkning på pränt i en proposition som jag skall signera. Jag vet inte vilka inkomstbortfall det nya ölet kan medföra när det gäller andra alkoholdrycker som ger skatteintäkter. Jag vet inte om det nya ölet kommer att medföra en totalt sett ökad alkoholkonsumtion i landet — jag tror det inte. Det är ju en förutsättning för att man skall få in mera pengar.

I den mån detta öl kommer att re-

Införande av mellanöl

ducera försäljningen av starköl — och det tror jag avgjort på — medför det ett inkomstbortfall som måste vägas mot tillskottet. I den mån detta öl kommer att reducera försäljningen av den vanliga 2,8-pilsnern — jag förmodar att också det blir fallet — får man även härigenom ett bortfall som skall vägas mot tillskottet. I den mån detta öl kommer att spela någon roll när det gäller avvägningen i konsumtionen mellan öl och starksprit, medför också det ett bortfall som skall vägas mot tillskottet.

Allt detta är så pass osäkra ting, att jag som sagt i dagens läge inte skulle vilja sätta mitt namn under några ekonomiska prognoser i det avseendet. Om något är vet vi mer om detta, och det är väl då riktigare att tala om den här saken vid det tillfället.

Det har i debatten förekommit åtskilliga argument som det skulle vara tack-samt att gå in på. För att inte alltför mycket förlänga debatten skall jag emellertid endast ta upp något av dem.

Det görs gällande att om vi får ett öl som håller en alkoholprocent på 3,5 å 3,6 så kan folk ta några tabletter i detta öl och på så sätt skaffa sig en narkotikaberusning. Förmodligen är det riktigt. Men de som har sådana behov har ju samma möjligheter med de nuvarande öltyperna, vare sig de håller 2,8 eller 1,8 procent. Och de kan väl — mirabile dictu — ta in de där tabletterna till sockerdricka eller vanligt vatten.

Sådana argument har litet för mycket av skrämselfpropaganda över sig, och de skulle nog vid närmare prövning visa sig sakna underlag.

Jag tror inte heller att man bör blanda in högertrafiken i diskussionen om detta öl. Gör man det ger man sig ut på vida vatten och avlägsnar sig från det som debatten gäller. Visst får vi en del svårigheter den dag i september 1967 när vi skall börja köra på högerkanten. Men de svårigheterna har säkerligen ingenting med det nya ölet

att göra. Jag tror att det var herr Magnusson i Borås som i en replik erinrade om att den bilist som i dag icke känner sitt ansvar bakom ratten har alla möjligheter att förskaffa sig en alkoholdos i blodet — med eller utan en ny öltyp. Jag vill gärna instämma i detta.

Jag har reagerat mot flera av inslagen i debatten. Herr Hamrin i Jönköping ställde från talarstolen frågan: Har finansministern testat de hem i vilka mannen är alkoholist innan han satte sig ned och skrev propositionen om denna nya öltyp?

Jag skall ärligt svara att någon sådan test inte gjorts nu lika litet som 1955 när starkspriten med nykterhetsrörelsens goda minne släpptes loss. Sådana argument har över huvud taget inte i denna debatt att göra. Vi har beklagansvärda människor som är alkoholiserade. Dessa får vi, som herr Lundberg uttryckte det, försöka ta hand om i en organiserad och aktiv nykterhetsvård. Men jag försäkrar att den omständigheten att det kommer ett nytt öl inte ett vitten kommer att förändra familjesituationen i de hem där vederbörande i dag råkar vara alkoholist och förmodligen också i fortsättningen kommer att vara det. Även det är argument som inte har någon täckning.

Jag skall inte närmare kommentera herr Hamrins inlägg. Det skulle väl vara en rolig historia då han beskrev finansministern som gågosse för andra intressen när han skrev sin proposition om mellanölet. Jag presenterade min mening i detta avseende redan 1957 men fick då inte gehör i riksdagen. Frågan fälldes med några röster i denna kammare och några röster i första kammaren. Det är i enlighet med samma uppfattning som jag hade 1957 som jag i dag lagt fram ett förslag. Om kammaren i dag skulle ha en annan uppfattning än 1957 betyder inte det, mina damer och herrar, att ledamöterna i denna kammare eller medkammaren är något slags gåflickor eller gågossar vil-

Införande av mellanöl

liga att gå till mötes en publik opinion som kräver ett mellanöl. Ni kommer att fatta beslutet efter er egen övertygelse — även om denna övertygelse, som fallet är i en demokrati, varit utsatt för en viss påverkan de senaste veckorna.

Det är inte bara studenter från Lund som varit uppe i kanslihuset och presenterat sig för finansministern. Jag har praktiskt taget var och varannan dag i min brevlåda fått cirkulärskrivelser och uttalanden från riktningar som inte gillar införandet av en ny öltyp. Men vi politiker är vana vid sådana opinionsyttringar. Vi lyssnar till och läser dessa uttalanden och bildar oss en uppfattning, såsom också kommer att ske i denna kammare. Skulle det bli så att kammarens ledamöter på denna punkt har samma uppfattning som finansministern kommer det kanske i varje fall i fortsättningen inte att behöva användas sådana argument som att finansministern är gågosse för vissa hastigt uppfammande opinioner.

Herr Eriksson i Bäckmora gjorde i ett av sina inlägg gällande att det här i själva verket också var fråga om ett bryggerintresse som finansministern gör sig till tolk för. Det är, menade herr Eriksson, en fråga om vinst för bryggerinäringen. Om herr Eriksson som ledamot av utskottet har studerat propositionen, och det har han säkerligen gjort, vet han att finansministern inte har varit välvilligare i avseende på beskattningen av denna typ av öl än av andra typer som i dag är tillåtna att försäljas.

Jag vet ingenting om huruvida det blir en konsumtionsökning totalt för ölet. Detta kan tänkas, men om en sådan konsumtionsökning skulle innebära en bättre profit för bryggerierna får den ses mot bakgrunden av den föreliggande konkurrensen på detta område. Så länge som vi i detta land bara säljer öl med 1,8 respektive 2,8 volymprocent alkohol lever den svenska

bryggerinäringen i ett ganska fredat drivhusklimat och slipper ifrån konkurrensen utifrån. När man i fortsättningen skall tillhandahålla folket den nya öltypen blir det fråga om en öltyp som är gängse accepterad på andra håll utanför våra gränser. Då får man en konkurrens att tas med. Det finns således vissa garantier för att herr Erikssons i Bäckmora farhågor för att bryggarna skulle bli särskilt feta på denna operation inte behöver bli besannade. Jag har sannerligen inte haft någon tanke i den riktningen.

Debatten börjar lida mot sitt slut och det är väl riktigt att frågan haft sin publika tid. Den kommer förmodligen att vara över när riksdagen fattar sitt beslut, oavsett i vilken riktning det går. Det är alltid mera dramatiskt och spännande att tala om en sak innan den blivit beslutad. När man får se vad beslutet i detta fall innebär kommer man nog att finna, att här inte föreligger någon stor dramatik och spänning. Det kommer säkerligen också konsumenten underfund med. Även energiska journalister kommer att dra samma slutsats.

Herr ENKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet för att något kommentera finansministerns anförande. Jag har ingen svårighet att instämma i hans uppfattning att vi inte bör göra denna fråga större än vad den i själva verket är. Det är väl också ungefär detta som jag försökt antyda i mitt tidigare anförande.

Vi skall naturligtvis betrakta frågan om mellanölet som en del av nykterhetspolitiken, men inte som en så stor del att den skall överskugga allting annat som behöver göras för att komma fram till en bättre ordning och mera effektivt kunna bekämpa alkoholskadorna. I detta sammanhang följde jag med stor uppmärksamhet finansministerns uttalande om behovet av en översyn av alkohollagstiftningen. Jag kan

Införande av mellanöl

ge mitt erkännande åt det berättigade i denna tankegång.

Jag har redan tidigare sagt att det inte finns någon grupp som har monopol på de enda riktiga ambitionerna i syfte att förbättra nykterhetstillståndet. Vi ser bara frågan på olika sätt, vi har olika uppfattningar. Därför vill jag inte förlänga diskussionen med anledning av vad som har anförts av finansministern. Jag vill bara framhålla att jag inte funnit anledning att ändra min ståndpunkt. Jag tror fortfarande att ett mellanöl kommer att medföra svårigheter.

Jag yrkar således fortfarande bifall till reservationen.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att det är nyttigt att man här försöker hålla debatten på en så lugn nivå som möjligt utan alla affekter. Men hur man än ser på denna fråga kan man likväl inte komma ifrån att vi med en ständigt stigande teknisk utveckling nu är beredda att införa en dryck med större berusningseffekt än det nuvarande ölet, klass II. Man är även beredd att tillhandahålla detta mellanöl, som har en viss berusningseffekt, för vem som helst och hur som helst.

Jag är inte lika säker som finansministern på att två flaskor lättöl är lika med en flaska klass II. De sakkunniga hävdar att så inte är fallet. Därför tillhör också lättölet läskedryckerna, under det att klass II inte gör det. Det är nog inte ur vägen, herr talman, att före införandet av högertrafik anmäla vissa dubier mot saluförandet av ett starkare öl, när man t.ex. i Västtyskland går in för det svagare ölet just ur trafiksäkerhetssynpunkt. Jag tycker nog att detta skäl är ganska relevant och har en viss bärkraft i debatten.

Herr NYBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var väl närmast jag som uppehöll mig vid problemen i sam-

band med övergången till högertrafik. Jag vill därför säga ett par ord.

Nu förklarar finansministern att frågorna om mellanöl och övergång till högertrafik inte har samband med varandra. Detta är naturligtvis riktigt i och för sig, om man bara talar om mellanölet som sådant. Men om man nu är osäker på verkningarna och måhända måste räkna med en försämring av nykterhetstillståndet genom att mellanölet införes, då finns enligt min mening ett ganska starkt samband mellan dessa båda frågor.

Jag vill ännu en gång erinra om att när vi beslöt om övergång till högertrafik här i riksdagen, uppehöll vi oss rätt mycket vid frågan hur man skulle kunna nedbringa alokoholkonsumtionen och skapa nyktrare förhållanden under den tid, som högertrafiken infördes och tiden närmast därefter. Jag tror inte att man skall underskatta de resonemang som fördes i riksdagen vid det tillfället. Och när man är osäker på verkningarna, borde man som sagt ha kunnat vänta ytterligare några år med det beslut som vi troligen kommer att fatta i dag, ty — som jag tidigare sade — vi sitter inte i sjön. Vi skulle nog kunna klara oss med nuvarande ölsortiment ytterligare några år framåt.

Den nykterhetsutredning, som riksdagen nyligen beslutade om, kan inte undgå att på ett eller annat sätt komma i kontakt med denna fråga, den kommer under alla förhållanden att inhämta erfarenheter av det nya ölets verkningar. Skulle det bli en sådan försämring av nykterhetstillståndet som många av oss fruktar, förmodar jag att den nya utredningen måste ta hänsyn även till detta.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern provocerade i varje fall på en punkt till en replik, och det var när han upphörde herr Lundberg i Uppsala till auktoritet

Införande av mellanöl

i dessa frågor, inte bara vid sidan om svensk nykterhetsrörelse utan nära nog ovanpå svensk nykterhetsrörelse.

Med den uppriktighet som är herr Lundbergs i Uppsala speciella charm, bekände han ju att hans kunskaper på detta område är synnerligen bristfälliga. Det var nättopp det mest karaktéristiska herr Lundberg hade att säga på denna punkt. Under sådana förhållanden tycker jag att det är anmärkningsvärt att göra en sådan bedömning och värdering som finansministern nyss gjorde.

Finansministern fann det märkligt att jag hade önskat en undersökning av hur man reagerar inte bara i svensk press och i vissa akademiska kretsar utan också i de många hundra tusen svenska hem — de är verkligen många — där alkoholen är ett allvarligt problem och där den är det inte minst för husmödrarna, som i sanning många gånger får sitta emellan. Jag vidhåller alltså att frågan inte är tillräckligt undersökt.

Finansministern ville liksom göra gällande att det väsentliga på detta område är att ge de svenska konsumenterna valfrihet, och detta anser jag vara det kanske mest betänkliga finansministern hade att säga. Men jag vill ändå fråga honom, var vi med ett sådant principiellt resonemang egentligen hamnar. Är det då inte möjligt att plocka ut vilken sektor som helst och säga, att den angår oss inte, den skall vi lämna därhän? Kan man då på det här området göra några som helst effektiva, radikala ingripanden?

Sedan är det också anmärkningsvärt att hela det västtyska problemet, som talare efter talare har erinrat om, lämnade finansministern helt åt sidan i sitt anförande.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Att jag talade om bristande kunskap berodde på att jag själv inte någon gång i mitt liv nyttjat sprit

eller tobak. Men om herr Hamrin i Jönköping har praktisk erfarenhet på området, har han naturligtvis stora möjligheter att bedöma saken.

Vidare har frågan om övergång till högertrafik blandats in i denna debatt om mellanölet. Då jag varit med om att stödja förslaget till trafikomläggning, vill jag fråga: Är den som dricker starköl mindre farlig i trafiken än den som tar sig en sup? Nej, detta problem, som jag tycker är fullständigt ovidkommande, har herrarna dragit upp bara av agitatoriska motiv och i syfte att förvilla. För att nå en lösning härvidlag måste vi förbjuda allt förtärande av sprit. Min utgångspunkt är helt enkelt den, att när man sitter vid ratten skall man vara nykter.

Jag vill inte konkurrera med herr Hamrin om att företräda nykterhetsrörelsens synpunkter, men i dag är det ju riksdagen som skall besluta, och det kan inte vara lämpligt att göra nykterhetsfrågan uteslutande till en känslofråga. Vi måste känna vårt ansvar för och visa en positiv inställning till nykterhetsvården och nykterhetspolitiken över huvud taget. Det kan vara bra med idealism, men där bakom måste finnas realism.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Människors minne är kort, brukar det heta, men att herr Lundbergs minne är så kort att han inte erinrar sig vad han sade i sitt första inlägg, det förvånar mig något. Vi får väl se vad som står i protokollet.

Jag har lika begränsade personliga erfarenheter på det här området som herr Lundberg, men vad herr Lundberg därutöver hade att säga var, att hans kunskaper är bristfälliga. »Procentsatser och sådant känner jag inte mycket till», sade herr Lundberg, och sådant hör väl ändå till det kunskapsmässiga i detta sammanhang.

Införande av mellanöl

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag erinrar mig några versrader ur en dikt: »Jag vet ej om fullare fröjd står att nå än när läpparna skälva av gråt, om vi någonsin leva så gränslöst som då, när pannan av ångest är våt.» Det förefaller som om man på en del håll ville i fråga om nykterhetspolitiken handla enligt den princip som synes komma till uttryck i dessa versrader.

Vi gör inte nykterhetsrörelsen någon tjänst, herr Hamrin, genom att driva fram känslomässiga yttringar. Nykterhetsfolket är ändå inte i majoritet, och vi kan inte lösa problem av denna karaktär bara genom att slå oss för bröstet och tala om oss själva. Men lyckligtvis är ju huvuddelen av dem som använder sprit inte missbrukare, och det gäller för oss att få dessa människor med oss när vi söker komma till rätta med alkoholsjukdomen. Det är precis likadant här som på övriga områden — inte bara alkohol utan även andra s. k. njutningsmedel kan ju missbrukas — att vi måste ge medicinsk hjälp när missbruk förekommer.

Herr WIKLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Man behöver väl inte, herr Lundberg, spela ut den utomordentligt viktiga frågan om vården av de alkoholsjuka mot frågan om en lämplig form för den lagstiftning rörande viss del av alkoholförsäljningen som vi nu talar om. Det ena är lika betydelsefullt som det andra. Härvidlag gäller för övrigt den gamla hälso- och sjukvårdsregeln att det är bättre med profylax än med terapi. Jag är alltså mycket angelägen om att vi får en bra terapi för de alkoholsjuka, men detta utesluter inte att vi också ägnar oss åt olika former av profylax.

Finansministern uppkallade mig när han sade att han inte vågat profetera någonting om den skatteinkomst som det kan bli fråga om. Jag förstår myc-

ket väl att en finansminister måste vara försiktig på den punkten, men någon antydning om denna sida av saken tycker jag ändå borde ha gjorts i propositionen, eftersom det ju rör sig om betydande belopp — finansministern är självfallet så erfaren på finanspolitiska frågor att han vet detta. Att staten får dessa ökade inkomster anges inte i propositionen och inte heller i det betänkande vi nu diskuterar, men det lär komma att stå i ett senare betänkande från bevillningsutskottet.

Finansministern menade att något förbud mot mellanöl inte borde införas. Ja, men redan nu kan ju mellanöl utan åtminstone lagligt hinder inköpas i hur stora kvantiteter som helst, nämligen genom systembolagets försäljningsställen och att införa något förbud är det ju inte här fråga om.

Man frågar sig på vilken grund finansministern kan påstå att allmänheten har begärt en viss valfrihet. Vi vet att en viss del av tidningspressen har begärt sådan valfrihet, men var den svenska allmänheten härvidlag står vet vi ingenting om — vi kan inte säga om allmänheten anser sig behöva »ett fjärde öl». Man har ju tillgång till tre olika sorters öl, och valfriheten får väl därför sägas vara rätt hyggligt tillgodosedd.

Det skulle behövas en grundlig genomgång av omstruktureringspolitikens grundfaktorer här och i andra länder. Utgångspunkten har ju varit att mellanölet skulle införas för att det skulle bli en omstrukturering av konsumtionen genom en övergång från starkare drycker till svagare. Man vet inte hur det förhåller sig med grundfaktorerna därvidlag, och det är dessa som därför skulle behöva undersökas, innan mellanölet släpps fram på det sätt som här föreslagits.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Låt mig först få säga att det är mig ett nöje att kunna instämma

Införande av mellanöl

i det mesta av vad finansministern här sagt.

Det finns en alldeles speciell anledning till att jag har lagt mig i den här debatten, som kanske redan har blivit tillräckligt lång, nämligen att jag, trots att jag inte är nykterist, har blivit i någon mån anlitad i nykterhetsarbetet; bl. a. skall jag hålla föredrag på Folknykterhetens dag nästa torsdag. Eftersom jag nu tänker rösta för införande av mellanöl, fordrar det kanske en förklaring, även om jag inte tycker att jag skulle av denna anledning bli olämplig som talare på torsdag.

Många talare har deltagit i denna debatt. Varannan av dem har varnat för de negativa följder som införandet av mellanöl kan komma att få för nykterheten, och varannan har väntat sig positiva reaktioner. Den saken kan man emellertid hålla på att dryfta hur länge som helst. Ingen vet hur det förhåller sig i detta avseende, och enda sättet att få reda på det är att pröva ölet i praktiken. Det finns en gammal god regel som säger, att ingen skall dömas ohörd. Mellanölet skall inte dömas odruckat.

Det var visst herr Eriksson i Bäckmora som citerade Havamal i ett par omgångar, och jag vill inte vara sämre. Jag tror att det står någonstans där, att »ej bättre börda man bär på vägen än vishet mycken». Man bör alltså veta vad man talar om, och särskilt i denna församling bör besluten vara grundade på kunskap. Vi kan emellertid inte få någon kunskap om verkningarna av mellanölet utan att vi har prövat det i praktiken. Först därefter har vi underlag för ett riktigt beslut.

Jag vill för min del instämma med finansministern i antagandet att mellanölet sannolikt kommer att drickas på bekostnad av starkölet. Och detta är ju nykterhetspolitiskt sett en framgång.

Det har här talats mycket om mellanölens betydelse för trafiksäkerheten. Nu är det naturligtvis så, att en förare, som är rattfull, inte blir farligare om

han har berusat sig av mellanöl än om han har berusat sig med en annan sorts alkohol. Någon har påpekat — jag tror det var herr Lundberg i Uppsala, och jag instämmer i vad han härvidlag sagt — att detta problem bör lösas genom lagstiftningen på trafiksäkerhetens område. Jag har alltid tyckt att det varit en otillfredsställande ordning att det finns vissa promillegränser, där straffbarhet inträder, men att den som dricker inte själv vet när han överskrider dessa gränser. En sådan lagstiftning förutsätter egentligen att man genom att sticka in någon liten maniek i lärmuskulerna får veta vilken promillehalt man har.

Jag instämmer med några talare här som har sagt att all alkoholförtäring i samband med bilkörning borde vara bannlyst och, i den mån det behövs, kriminaliserad. Det kan tänkas att det kan vara lämpligt att överväga detta i samband med övergången till högertrafik. Men jag kan i varje fall inte inse att den saken har någonting med mellanölet att skaffa.

Jag ansluter mig också till dem som betonat att alkoholfrågan är en mycket allvarlig fråga. Jag skulle vilja säga att den är vår största sociala fråga. Jag har den allra största respekt för de människor som är verksamma inom nykterhetsarbetet. För mig är nykterhetsvän och människovän synonyma begrepp. Men viktigare än att hålla mellanölet tillbaka är enligt min mening att popularisera nykterhetsarbetet, och det tror jag inte man gör genom att överdramatisera den fråga, som vi nu debatterat. Vi eftersträvar alla nykterhet i samhället, men därför fordras det också nykterhet i nykterhetspolitiken.

Herr WIKLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sjöholm var inne på tanken, att det *inte* skulle finnas något samband mellan den fråga vi nu diskuterar och rattfylleriet. Även finansministern har rört vid den saken.

Införande av mellanöl

Det finns emellertid belägg på just detta samband från Danmark. Jag har inte några egna iakttagelser att anföra, men jag kan återropa den statens särskilde nykterhetskonsulent som numera finns i Danmark — han heter lektor Svend Skym-Nielsen och är nyutnämnd i sin funktion. Han säger i en intervju helt nyligen: »Rattfylleriet har blivit ett av de stora alkoholproblemen i Danmark.» »Det beror väl på», tillägger han, »att några öl inte är någonting man sätter i samband med fylleri vid ratten.» Det är rattfylleriet som är det stora problemet i Danmark för närvarande, och detta kopplas alltså direkt ihop med försäljningen av ett alkoholstarkt öl i Danmark.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Här har talats om sakkunskap på området. Trots min egen sakkunskap, som jag till skillnad från min vän John Lundberg och andra talare gärna vill framhålla, är jag inne på andra linjer än han — herr Sjöholm var däremot i viss mån inne på mina linjer.

Jag har tidigare varit en, om inte framstående, så dock tämligen kvalificerad öldrickare. Jag har också rökt och t. o. m. försökt mig på att tugga snus. Men trots denna sakkunskap vet jag inte ett dugg om vad som kommer att ske ifall den här reformen genomföres. Jag säger som herr Sjöholm nyss att det inte blir tyst om mellanölet förrän man har gjort ett praktiskt försök.

Jag har emellertid mina dubier om hur detta kommer att gå. I en motion som jag har väckt — och som utskottet tycks ha läst med en viss tankspriddhet — önskar jag att man skall ordna det så, och även uttryckligen säga detta i beslutet, att man skall kunna upphäva vad som i dag beslutas därest det hela inte kommer att utfalla lyckligt.

Jag vet också lika litet, som finansministern eller någon annan hur mycket pengar man kan förtjäna på det. Om man släpper en sten från ett hustak är man tämligen säker på att den kommer att falla till marken, men i fråga om människors handlingssätt vet vi ingenting. Det följer inga som helst fysikaliska, logiska naturlagar, utan det kan te sig både på det ena och det andra sättet. Därför tycker jag att det vore lika gott om vi gjorde ett försök under betryggande kontroll.

Jag tycker — vilket även andra talare givit uttryck för — att det blivit mycket väsen om denna fråga. Och det är väl just en mätare på värderingarna i dagens Sverige, där hos så många människor idealbildningen inte sträcker sig längre än till att nå fysisk njutning. Vi är förfärligt bortskämda här i landet liksom man är litet varstans i västerlandet. Vi måste få precis som vi vill i sådana här avseenden. I Danmark har människorna sin svåra tid, efter vad jag förstår, av den anledningen att de inte kan få det öl som de är vana vid. Här i landet har vi ännu inte kommit så långt att vi fått ett mellanöl som vi kan sakna om det kommer bort. Jag talar nu för andra än mig själv, eftersom jag ganska frivilligt ämnar se till att inget mellanöl får komma över mina läppar, om jag inte luras till det — illvilliga människor finns det alltid.

Jag har läst någonstans att i Danmark dricker man nu mera starksprit därför att det inte finns öl. Detta är en intressant iakttagelse. Det är möjligt att man kan lära något av den — det är också möjligt att man inte kan det.

Jag är, herr talman, inte riktigt nöjd med den behandling som min motion, vilken är allvarligt menad och som jag tyckte var utmärkt, har rönt i bevillningsutskottet. Jag är inte heller nöjd med reservationen. Såsom en deklARATION om min röstning vill jag därför meddela, att jag kommer att lägga ned min röst i denna fråga.

Införande av mellanöl

Herr LUNDMARK (s):

Herr talman! Jag avser inte att lägga mig i debatten om mellanölet — herr Dicksons trevliga anförande bör få vara slutrepliken i den frågan. Jag vill endast säga några ord med anledning av motion 851 i denna kammare beträffande tillståndsprövning för utskänkning av öl.

Som kammaren känner till föreskriver ölförsäljningsförordningen att tillstånd till utminuterung av öl lämnas av polismyndigheten i orten. Gäller det däremot tillstånd till utskänkning av samma dryck avgör länsstyrelsen frågan. Länsstyrelsens prövning skall dock föregås av yttrande från fullmäktige i den kommun där utskänkningen skall bedrivas. Skulle kommunen avstyrka, äger icke länsstyrelsen rätt att lämna tillstånd. Kommunen har med andra ord veto i dylika frågor. Såsom exemplifierats i motionen kan denna bristande konsekvens i handläggningen leda till underliga, för att inte säga orimliga resultat. I motionen har därför yrkats att det kommunala vetot skall slopas.

Utskottet har godtagit motionärernas argument och uttalar att det förväntar »att Kungl. Maj:t snarast möjligt tar upp frågan om villkoren för ölförsäljningen — såväl utminuterungen som utskänkningen — till omprövning».

Jag hade föreställt mig, att när man genom en så enkel operation som att utelämna andra stycket i 15 § i förordningen i fråga kunde uppnå likformighet vid behandlingen av dessa tvenne försäljningsformer, skulle bevillningsutskottet ha varit djärvt nog att tillstyrka en sådan åtgärd. Det har nu inte utskottet gjort — man gör inget förhastat här i huset — varför motionärerna får vara tacksamma för den beställning hos Kungl. Maj:t som utskottet kommit med.

Jag kan i detta sammanhang icke avstå ifrån att polemisera mot reservanterna, som i fråga om det kommunala vetot vill försvara den kommunala be-

stämmanderätten under åberopande av att även inom andra områden »enskilda personer eller yrkeskategorier på grund av kommunala beslut ej fått beräknade vinster». Här är det icke fråga om vinster, utan om förluster som en företagare kan få lida, därför att han alldeles obräknat vägras tillstånd att servera en så vanlig dryck som öl i sin matservering. Ute i landsorten, där underlaget för dylika näringsställen är relativt litet, är det knappast möjligt att driva dels restauranger utan ölservering dels sådana med ölservering. Den bristande konsekvensen i ölförsäljningen kan inte tjäna något nykterhetsvårdande syfte. Den som icke får sin öl till maten kanske går över till speceributiken och köper en hel back.

Herr talman! Jag vill till sist endast understryka utskottets beställning av en revision av ölförsäljningsförordningen, och jag hoppas att denna revision skall komma till stånd så snart som möjligt.

Herr FRIDOLFSSON i Stockholm (h):

Herr talman! Den debatt som här förts och som vidgats utöver partigränserna har ju varit späckad med detaljuppgifter. Man har bildligt talat vägt viktprocent här i talarstolen, och man har hänvisat till utredningar och resultat av dessa, och man har påyrkat utredningar. Man har även uttalat spådomar om hur framtiden kommer att te sig i ett land där mellanöl får säljas. Jag är därför säker på att kammarens ledamöter har fått alla de sakuppgifter de behöver för sitt ställningstagande.

Orsaken till att jag begärde ordet var att jag vill understryka min uppfattning, som har tagit sig det uttrycket att jag är medmotionär i en motion, vari yrkas att propositionen skulle avslås. Jag har den uppfattningen att mellanölet effektivt skulle konkurrera ut klass II och att någon nämnvärd konkurrens med klass III icke skulle ifrågakomma. Statsrådet Sträng var här in-

Införande av mellanöl

ne på en jämförelse med de törstiga nykterister som tar två lättöl i stället för en mellanöl och på så sätt skulle få i sig samma kvantitet alkohol som genom att dricka en mellanöl. Men koncentrationen är ju det avgörande, varför två lättöl inte alls gör samma verkan som en mellanöl. Detta har också bekräftats av professor Goldberg.

De personer som dricker det populära lättölet gör detta i regel till maten. Själv föredrar jag Kornett — detta för att stödja den privata företagsamheten. Jag har aldrig hört talas om att någon människa springer ut och köper lättöl för att berusa sig.

Tendensen att ett svagare öl får vika för ett starkare är en allvarlig sak, och därför yrkar jag bifall till reservationen vid bevillningsutskottets betänkande.

Härmed var överläggningen slutad.

Punkten A

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarbifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten A) i utskottets betänkande nr 32, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarbifaller reservationen av herr Wörnberg m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarbifaller ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppres-

ning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarbifaller ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Engkvist begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 127 ja och 73 nej, varjämte 9 av kammarbifaller ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarbifaller hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten B

Utskottets hemställan bifölls.

Det i reservationen av herr Wörnberg m. fl. framställda yrkandet om skrivelse till Kungl. Maj:t angående alkoholreklamen

Herr andre vice talmannen gav propositioner på bifall till eller avslag å nämnda yrkande; och fann herr andre vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarbifaller avslår det i reservationen av herr Wörnberg m. fl. framställda yrkandet om skrivelse till Kungl. Maj:t angående alkoholreklamen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarbifaller detta yrkande.

Sedan kammarbifaller ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarbifaller ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Engkvist begärde emellertid rösträkning, varför votering

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 99 ja och 97 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit yrkandet i fråga.

§ 3

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 7, i anledning av motioner om avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och om handelsbojkott av sydafrikanska varor.

I en i första kammaren av herrar *Lager* och *Adolfsson* väckt motion, nr 138, samt en i andra kammaren av herr *Hermansson m. fl.* väckt likalydande motion, nr 176, vilka hänvisats till utrikesutskottet, föreslogs att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställde om omedelbara åtgärder för ett efterkommande av FN-rekommendationen av den 6 november 1962 i sydafrikafrågan genom i första hand avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrikanska unionen.

Till utskottet hade även hänvisats den i första kammaren av herr *Sundin* väckta motionen, nr 351, samt den i andra kammaren av herr *Ullsten m. fl.* väckta likalydande motionen, nr 418, om handelsbojkott av sydafrikanska varor. Motionärerna föreslog, att riksdagen måtte uttala sig för en officiell svensk handelsbojkott av sydafrikanska varor samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag angående de tekniska problemen i samband med en officiell svensk bojkott av sydafrikanska varor.

Utskottet hemställde att motionerna I: 138 och II: 176 samt I: 351 och II: 418

måtte anses besvarade med vad i utskottets utlåtande anförts.

Reservation hade avgivits av herrar *Boman*, *Axel Andersson*, *Wedén*, *Gustafson* i Göteborg och *Wahlund*, som ansett att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen i anledning av motionerna I: 351 och II: 418 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad reservanterna anfört, samt

2. att motionerna I: 138 och II: 176 härmed måtte anses besvarade.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **WEDÉN** (fp):

Herr talman! Det ämne som kammaren nu skall börja diskutera är förvisso ett svårt problem.

Man kan kanske säga att det framträder två olika huvudriktningar vid bedömningen av situationen i Sydafrika.

Den ena bedömningen tenderar att gå i den riktningen att läget visserligen är otrevligt och att det förekommer djupgående missförhållanden men att den sydafrikanska regeringen ändå förefaller att ha läget under kontroll, så att några svårare urladdningar inte är att vänta inom överskådlig tid.

Den andra bedömningen däremot går ut på att det finns betydande risker för en blodig raskonflikt, och jag tycker för min del att Myrdal—Foot-rapporten bestyrker förekomsten av sådana allvarliga risker.

Herr talman! En sak är naturligtvis ganska viss — och jag har sagt någonting liknande från denna talarstol tidigare — och det är att dagen efter en upprepning av Sharpville-massakern, vilken kanske kan bli 10 eller 100 gånger värre än den ursprungliga, kommer världen att på ett nytt och mera kritiskt sätt värdera vad den demokratiska världens regeringar gjort och framför allt vad de underlåtit att göra.

Innan jag kommer in på själva sak-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

frågan skulle jag när det gäller de allmänna bedömningarna vilja göra en nyansering och framhålla att jag tror att det är felaktigt att skära *hela* den vita opinionen i Sydafrika över en kam. I verkligheten står inte alla vita människor där bakom den politik som den nuvarande regeringen för, utan det finns kritiker, det finns avvikande attityder inom den vita opinionen, möjligheter att värva flera proselyter för bekämpning av apartheidpolitiken.

Vi skall i dag framför allt diskutera de åtgärder som kan tänkas bli vidtagna från den svenska statens sida, men dessförinnan vill jag säga ett par ord om ett par andra saker.

Det har ju funnits och finns fortfarande stor enighet om att stödja den köpbojkott från allmänhetens sida som nu pågått sedan ganska lång tid tillbaka. Och man kan också konstatera att denna köpbojkott har varit ganska effektiv. Jag tror att importen av livsmedel från Sydafrika under år 1964 utgjorde mindre än 50 procent av 1962 års import. Det är emellertid klart att den effekt som den svenska allmänhetens reaktion i form av köpbojkotten kan ha på den sydafrikanska regeringen och därmed på den faktiska utvecklingen i Sydafrika är liten, om inte motsvarande aktioner vidtas i ett allt större antal länder. Härvidlag har naturligtvis bl. a. de internationella fackliga organisationerna en stor uppgift att fylla.

Herr talman! Jag skulle vidare vilja något beröra den svenska exporten till Sydafrika. Som bekant har enstaka företag avstått från eller inskränkt exporten till Sydafrika. Man kan säga att effekten därav har varit obetydlig eller ingen, eftersom affärerna har övergått till andra svenska eller utländska företag. Jag tror det är alldeles klart att enskilda företag inte med någon verkan kan föra ett slags privat sanktionspolitik, utan detta måste, som jag vid

tidigare tillfällen framhållit i kammaren, vara en uppgift för staten.

En annan sak är naturligtvis de anspråk som både moraliska hänsyn och hänsynen till de ekonomiska långtidsintressena kan ställa. Ur den senare ekonomiska synvinkeln betraktar jag för min del en satsning på den sydafrikanska marknaden i dagens läge som riskabel. Jag vill inte, herr talman, i det här sammanhanget underlåta att säga, att det vilar ett lätt drag av ynkesdom över de krav, som kanske framför allt en del socialdemokrater framför, om att t. ex. det svenska näringslivets företrädare borde föra en sanktionspolitik gentemot Sydafrika som de som har ansvaret för den svenska statens politik inte vill gå in för.

Jag skulle, när jag kommer in på förutsättningarna för olika statliga åtgärder, vilja börja med att något diskutera det ganska lättvindiga sätt på vilket utskottsmajoriteten enligt min mening har behandlat de rent folkrättsliga problemen. I utskottsmajoritetens utlåtande sägs, vilket i och för sig är helt riktigt, att det enligt FN-stadgan endast är säkerhetsrådet — och icke generalförsamlingen — som är behörigt att besluta om sanktioner med tvingande verkan. Det sägs emellertid också att ingångna internationella avtal, bl. a. GATT-avtalen, för flertalet stater och däribland Sverige utgör ett hinder för att vidtaga ensidiga sanktionsåtgärder.

Jag förmodar att vi alla är överens om att beslut av FN:s säkerhetsråd om sanktioner tar över andra avtal i den mening utskottet här avser. Jag finner det för min del däremot ingalunda axiomatiskt att en rekommendation av Förenta Nationernas generalförsamling, fattad t. ex. med två tredjedels majoritet enligt Achesonplanen, skulle vara — som tydligen utskottsmajoriteten anser — en folkrättslig nullitet. Jag tror att det vore värdefullt, om utrikesministern ville modifiera den enligt min

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

mening alldeles för kategoriska och snarast direkt felaktiga skrivning som utskottsmajoriteten här har använt. Det kan rent av hända, herr talman, att om man lyckas skapa — vilket jag hoppas skall vara fallet inom en inte alltför avlägsen framtid — möjligheter att i FN fatta beslut som kan effektivt verkställas, så kan säkerhetsrådet i ett sådant sammanhang visa sig vara ett icke fungerande organ. Det kan ju alltid från någon parts sida tänkas avges ett veto som förlamar säkerhetsrådet även om enigheten i övrigt har sträckts så långt att ett beslut av generalförsamlingen om rekommendationer skulle vinna en mycket vittgående anslutning. Jag tror ingen skulle vilja hävda att ett sådant beslut om rekommendationer från generalförsamlingens sida inte skulle vara utan någon folkrättslig verkan i förhållande till avtal av det slag som utskottsmajoriteten nämner.

Jag vill i det här sammanhanget också påpeka, att i utskottsmajoritetens utlåtande förekommer det en annan mening, som på sätt och vis ligger i linje med metoden att under alla förhållanden skjuta fram säkerhetsrådet som det enda organ som egentligen skulle kunna handla. Utskottet säger att de tekniska problemen i samband med en allmän handelsbojkott torde få utredas om frågan efter beslut av säkerhetsrådet aktualiseras. Något sådan beslut har ju inte fattats. Men i det här avseendet måste ändå en förskjutning i regeringens uppfattning ha ägt rum, eftersom det är ett faktum att utrikesministern har tillsatt en utredning beträffande de tekniska modaliteterna i samband med sanktionsåtgärder. Jag förmodar att utrikesministern, även om kammaren skulle komma att följa utskottsmajoriteten, inte av den anledningen tänker avsätta den av honom själv tillsatta utredningen.

Jag tror man kan påstå att debatten om sydafrikafrågan hos oss hotar att

råka in i ett dödläge. Å ena sidan finns det av stark idealitet burna röster som säger: Vi skall ha en sanktionspolitik, även om den blir ensidigt svensk. Vi bryr oss inte om att resonera om vilka utsikterna är för att det skall bli någon praktisk effekt. Vi vill att inte bara allmänheten och enskilda medborgare utan också den svenska staten skall ge ett moraliskt exempel. Å andra sidan har man de deltagare i debatten som säger, att den svenska staten inte kan göra någonting alls med mindre säkerhetsrådet beslutar. Med hänsyn till de aspekter beträffande säkerhetsrådets möjligheter att besluta, som jag förut ett ögonblick snuddat vid, är det klart att risken med en sådan uppläggning är att det inte blir möjligt för den svenska regeringen att göra någonting alls på sanktionsområdet. Det är såvitt jag förstår också den ståndpunkt som regeringen intar.

Jag har sedan åtskillig tid tillbaka sökt efter något uppslag att komma ur detta dödläge. Reservanterna är givetvis medvetna om de stora svårigheter som möter. Och vi säger i reservationen, att vi är fullt på det klara med »de begränsade möjligheter som Sverige har att påverka ansträngningarna att förmä den sydafrikanska regeringen att avstå från apartheidpolitiken». Men reservanterna gör också ett uttalande, vilket det inte finns någon motsvarighet till i utskottsmajoritetens skrivning: »Riskerna är uppenbara för att denna politik» — alltså apartheidpolitiken — »skall orsaka en uppskakande och tragisk händelseutveckling i Sydafrika av ännu allvarligare karaktär än den som hittills förekommit. En i stegrad grad med våld utkämpad raskonflikt i detta land skulle i stora delar av världen uppväcka känslor som på ett för en fredlig världsutveckling farligt sätt kunde påverka relationerna mellan folk och raser.»

Herr talman! En av anledningarna

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

till att jag engagerat mig i detta problem är just att jag tror att denna bedömning är riktig. Går utvecklingen i Sydafrika mot en katastrof — och en hel del pekar i den riktningen — kommer det inte bara att gå en skälvnings genom världen. Det kommer att uppstå en storm av vrede från de färgade folken. Denna storm, kanske utnyttjad av en kallhamrad och aggressiv kinesisk kommunism, kan avsätta vågor som når även vårt avlägsna nordliga hörn av världen.

Det var bl. a. mot den bakgrunden som jag försökte — jag skall gärna säga på ett trevande sätt — i remissdebatten för något år sedan utveckla en tankegång, som nu återfinns i reservationen. Den innebär att den svenska regeringen »till att börja med bör utröna de övriga nordiska ländernas inställning till en gemensam aktion av mera bestämt slag. En sådan aktion skulle t. ex. kunna bestå i en förhandsdeklaration från dessa staters sida att de vore beredda till åtgärder av ekonomisk sanktionskaraktär mot Sydafrika därest medverkan i sådana åtgärder kunde uppnås från åtminstone endera av Sydafrikas största handelspartners, Storbritannien och Förenta staterna.»

Det sägs också i reservationen, att de som står bakom den hyser den uppfattningen att ett samfällt nordiskt uppträdande av denna art sannolikt skulle vara ett effektivare medel än ensidiga svenska sanktioner, när det gäller att stödja ansträngningarna att få erforderliga åtgärder till stånd.

Det glädde mig när jag vid förra årets remissdebatt tyckte mig finna en vilja till tillmötesgående från utrikesministerns sida på denna punkt. Jag skall tillåta mig att återge hur utrikesministerns ord enligt protokollet föll vid det tillfället, alltså i januari 1964: »På det hela taget ansluter sig herr Wedén till de ståndpunkter, som kom fram vid det nordiska utrikesministermötet

i höstas och som sedan fullföljdes inom Förenta Nationerna» — det är alldeles riktigt, ty det gjorde jag. Men sedan tillägger utrikesministern, också alldeles riktigt, att hr Wedén »tycker att det ökade trycket för sanktioner är alltför blygsamt». Därefter säger utrikesministern: »Jag kan utan vidare ansluta mig till herr Wedéns synpunkter. Om vi kunde förmå de större handelspartnerna, i första hand Förenta staterna och Storbritannien, att sträcka sig längre — — — så skulle jag gärna ansluta mig därtill. Jag tror också att vi skulle kunna få i varje fall något av de nordiska länderna att gå med på ett sådant förfarande.»

Litet senare säger utrikesministern: »För mitt eget vidkommande har jag inte något emot om man kunde åstadkomma en nordisk överenskommelse och ett gemensamt nordiskt uppträdande för att ta ytterligare ett steg i den riktning som herr Wedén här har antytt. Det kan emellertid bli förenat med vissa svårigheter att få till stånd även ett sådant nordiskt gemensamt uppträdande.»

Det är givet att min tankegång inte hade framförts med anspråk på att den fullständigt och i detaljer skulle accepteras — i varje fall inte omedelbart — men jag satte som sagt värde på dessa utrikesministerns yttranden. Jag vill nu fråga utrikesministern, om han under den tid som gått sedan dess har gjort några ansträngningar för att handla i den huvudriktning som det i alla fall då förelåg enighet omkring. Döljs det t. ex. bakom de knapphändiga och kryptiska formuleringarna av kommunikén från det senaste utrikesministermötet i Helsingfors någonting av substantiell innebörd? Eller är formuleringarna bara till för att dölja att man inte har någonting att dölja?

Min ambition har varit att förvissa regeringen om, att om regeringen vill gå in för en mera aktiv politik, kan

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

den påräkna ett helhjärtat stöd från den opinion som jag företräder. Om riksdagsmajoriteten visar ifrån sig det stödet, skulle jag beklaga detta.

Den uppgiften är, såsom jag tidigare sagt, inte lätt. Och vi förstår t. ex. att andra nordiska länder kan känna sig tyngda av hänsyn, som inte med samma tyngd vilar på oss. Men just därför att vi inte på samma sätt tynges av sådana hänsyn, just därför att vi är alliansfria och obundna, är det också vår uppgift mer än många andras att driva på i denna fråga, att framhålla riskerna med den pågående utvecklingen i Sydafrika och att försöka finna praktiska vägar för ett mera aktivt handlande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Helén* (fp).

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **NILSSON**:

Herr talman! Gemensamt för de motioner som väckts i sydafrikafrågan är att de syftar till åtgärder av sanktionsnatur mot Sydafrika från svensk sida, oberoende av Förenta Nationernas säkerhetsråd. I utrikesdeklarationen den 24 mars i år har regeringen redovisat vissa synpunkter på eventualiteten av ett sådant svenskt, enskilt initiativ.

Inom parentes vill jag först erinra om att vi dagligen via våra moderna kommunikationsmedel får himmelsskriande bevis för våld och förtryck runt om i världen. Närgången skakande dokument passerar revy på våra TV-skärmar. De är obehagliga påminnelser om att vi lever i en ofullkomlig och brutal värld. Förtrycket tar sig förvisso många former, och rasförtrycket är en av de mest avskyvärda. Det är därför — vilket herr Wedén åberopade — som den demokratiska opinionen med skärpa vänder sig emot apartheidpolitiken i Sydafrika.

Vår oförmåga att effektivt hjälpa alla offer för förtryck i olika delar av världen kan bli till en personlig plåga, som många av världens bästa diktare har sökt ge uttryck åt. Men om man betraktar världen inte som diktare utan som politiker, tvingas man säga sig att kampen mot förtrycket måste anpassas till möjligheterna att nå praktiska resultat. Detta faktum präglar regeringens syn på denna fråga. I regeringsdeklarationen hänvisades därför till att separata aktioner av ett eller flera länder icke kan väntas medföra nämnvärt avbräck i Sydafrikas ekonomi.

Denna slutsats vinner stöd av en rapport som FN:s s. k. sanktionskommitté avgivit och i vilken effekten av åtgärder mot Sydafrika sättes i direkt relation till graden av kollektiv villighet att medverka i den. Inte heller bör man överskatta den exempelbildande effekt som en isolerad svensk aktion skulle kunna få. En realistisk bedömning måste leda till slutsatsen att en isolerad svensk eller nordisk bojkottaktion inte kan bli något annat än en demonstration. En demonstration av vad? Ja, tyvärr får man slå fast att demonstrationen i första hand skulle belysa omvärldens maktlöshet då det gäller att påverka den sydafrikanska raspolitiken. Och när vi vill demonstrera vår avsky för raspolitiken där, är enligt mitt förmenande de traditionella metoderna under stor anslutning från allmänhetens sida säkerligen att föredra framför en av staten organiserad bojkottaktion utan effekt för läget i Sydafrika och utan förmåga att påverka andra länder.

Det är därför som jag personligen exempelvis är beredd att stödja köpbojkotten. Den är ett uttryck för en känsla och en reaktion mot ett omänskligt förfarande. På samma sätt förhåller det sig med de enskilda företag som enligt herr Wedén har inskränkt sin export. Därigenom vill de demonstrera

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

sin avsky för vad som sker i Sydafrika. Men de måste naturligtvis kallt räkna med att det finns andra svenska eller utländska företag som träder in och övertar deras marknader. Det kan inte få några andra verkningar vad man än gör i detta avseende. Men jag anser dock inte att detta i och för sig utgör något hinder för att enskilda företagare lika väl som enskilda personer ger uttryck för sin avsky genom att avbryta de personliga eller företagsekonomiska förbindelserna med Sydafrika. Att detta inte ger något annat praktiskt resultat än att man visar dessa sina känslor måste emellertid alla vara medvetna om.

Herr talman! Det är svensk utrikespolitisk tradition att inte vidtaga åtgärder på det utrikespolitiska området i demonstrationssyfte. Atskilliga har de tillfällen varit, då mänskliga rättigheter trätts för nära på olika håll i världen och då röster höjts för demonstrativa åtgärder från regeringens sida. Traditionellt visar vi emellertid, som sagt, stor återhållsamhet i detta hänseende, en tradition som vi säkerligen har all anledning att slå vakt om.

Detta gäller i synnerhet när det är fråga om tagande av ett så allvarligt steg som tvångsaktioner av något slag mot en annan stat, åtgärder som enligt FN:s stadga endast nämns i samband med läge som innebär krig eller krigsfara.

Rent principiellt bör därför starka skäl föreligga för att åtgärder av sådan natur över huvud skall övervägas. I den mån så ändå sker — och med all rätt sker det i fråga om den sydafrikanska raspolitiken — bör dessa överväganden äga rum inom ramen för Förenta Nationerna och under iakttagande av FN-stadgan.

Enligt stadgan åvilar det säkerhetsrådet, och endast säkerhetsrådet, att besluta eller rekommendera tvångsåtgärder mot en medlemsstat. Men även

bortsett från denna grundläggande konstitutionella princip bör såsom ett minimikrav för vidtagande av tvångsåtgärder gälla, att dessa har utsikter att i rimlig omfattning bidra till avsett resultat.

Regeringen anser inte att tvångsåtgärder mot Sydafrika i annan ordning än efter beslut av säkerhetsrådet — och alltså genom medverkan av stormakterna — uppfyller detta minimikrav. Herr Wedén hänvisar till det svar jag lämnade honom i januari 1964 i denna fråga. Men vad sade jag då? Jo, jag sade inget annat än att jag inte hade något emot att man skulle söka förmå Sydafrikas största handelspartner, England och Förenta staterna, att vidtaga de åtgärder som kunde anses erforderliga för att man skulle uppnå ett praktiskt resultat. Och vad innebär då detta? Jo, ingenting annat än att jag å regeringens vägnar deklarerat, att där est säkerhetsrådet fattar ett beslut, är vi beredda att medverka. Utan att England och Förenta staterna har anslutit sig till sanktionsförfarande är det nämligen uteslutet att säkerhetsrådet kan fatta ett sådant beslut.

Sanktionskommitténs rapport stöder också en uppfattning om att det är ett kollektivt genomförande av sanktionsförfarandet och endast detta som kan leda till resultat.

Herr talman! Det vore självbedrägeri och brist på uppriktighet att inte göra detta alldeles klart för sig. Jag vill därför begagna detta tillfälle att upprepa — med all respekt och all sympati för de berättigade demonstrationerna mot Sydafrikas raspolitik — att regeringen inte har för avsikt att inleda statliga sanktioner mot Sydafrika annat än efter vederbörligt beslut av FN:s säkerhetsråd. Självfallet är vi emellertid — jag understryker det än en gång — lika beredda att stödja och medverka i ett beslut, som säkerhetsrådet skulle kunna komma att fatta.

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

I en reservation till utskottets betänkande har ledamöterna från folkpartiet och centerpartiet förordat en alternativ skrivning. Man är visserligen ense med utskottets majoritet om att de föreliggande motionerna bör avslås. Jag understryker att även reservanternas alltså delar regeringens uppfattning att Sverige eller Norden inte på egen hand bör vidtaga statliga bojkottåtgärder. Alla inom utskottet har sålunda samma uppfattning som regeringen att man inte från svensk sida skall vidtaga någon enskild bojkottaktion och inte heller från nordisk sida genomföra någon sådan.

Men reservanternas framför ett eget förslag. Vad som föresvävar dem är tydligen de av herr Wedén tidigare framförda och nu upprepade tankarna, som vid några tillfällen redan förut har diskuterats i riksdagen. Herr Wedéns förslag går ut på att man från svensk sida skulle undersöka förutsättningarna för en gemensam nordisk förhandsdeklaration av innehåll, att de nordiska länderna är beredda att vidtaga ekonomiska sanktioner mot Sydafrika, såvida medverkan i sådana åtgärder kan uppnås från *antingen* Storbritannien *eller* Förenta staterna.

Jag kommer härvidlag tillbaka till mitt svar i januari 1964. Jag räknade i detta aldrig med att man skulle vända sig till endera av dessa stater för att förmå denna att tillgripa sanktionsåtgärder, och sålunda komma i en konfliktsituation med den andra.

Vad innebär detta i praktiken? Jo, det innebär att man från nordisk sida för att ge intryck av en ökad aktivitet i sydafrikafrågan skulle spekulera i den hypotetiska men mycket osannolika situationen av oenighet mellan England och USA i sydafrikafrågan. Man vill sålunda pruta på vårt krav att åtgärderna skall ha stöd av FN:s säkerhetsråd, och man anser att vi bör nöja oss med att blott den ena av Sydafrikas avgjort två

största handelspartner solidariserar sig med tvångsaktioner.

Jag måste säga, herr Wedén, att det — milt uttryckt — är svårt att se någon konstruktiv linje i detta förslag. En förutsättning för att tvångsåtgärder skall ha möjlighet att få avsedd effekt är att enighet råder mellan Sydafrikas största handelspartner — allra minst. Då kan det inte vara särskilt klokt att uppmuntra och spekulera i oenighet mellan just dessa makter.

Reservanternas linje skulle innebära en lätt genomskådad demonstrativ gest som inte har några utsikter att leda till målet, samtidigt som man ger upp vår huvudprincip att inte vidtaga sanktionsåtgärder mot annan makt utan de förutsättningar som FN-stadgan beskriver. Om detta förslag verkligen syftar till att föra frågan framåt — och jag vill ogärna misstänka någon för att föra ett cyniskt partitaktiskt spel i en så djupt allvarlig fråga — verkar det i alla händelser mycket illa genomtänkt.

Jag tror alltså inte att reservanternas linje är framkomlig. Detta hindrar emellertid inte att vi inom FN, och i första hand inom den nordiska kretsen, måste fortsätta ansträngningarna att maximalt utnyttja det lilla inflytande vi kan ha på de stater som har nycklarna till problemets lösning. — Det är fel när herr Wedén gör gällande att Sverige eller de andra nordiska länderna inte skulle ha gjort någonting i sydafrikafrågan. Jag vill understryka att det var vår aktiva inställning som ledde till de överväganden vilka låg bakom det nordiska initiativet i FN hösten 1963. Detta syftade till att klargöra medlemsstaternas inställning till de olika former av påverkan, som enligt FN-stadgan står öppna för säkerhetsrådet och generalförsamlingen, samt den praktiska effekten av sådana åtgärder. Undersökningarna borde också ta sikte på att få fram positiva uppslag till lösning av de politiska och mänskliga pro-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

blem som kommer att uppstå vid genomförandet av en ny politik i Sydafrika, baserad på FN-stadgans principer.

Herr Wedén talade om en folkstorm som kunde inträffa i Sydafrika vid någon tidpunkt. Jag betvivlar inte att en sådan folkstorm kan uppstå. Men vad vi ville komma fram till var: Vad sker i händelse av att en ny politik tillämpas i Sydafrika? Vilka åtgärder skall vidtagas? Vad skall man råda den vita sydafrikanska befolkningen till inför utsikten av att det sker en förändring i den politik som hittills har tillämpats? De undersökningar som vi förordade skulle ta sikte på att få fram positiva uppslag till en lösning av de politiska och mänskliga problem som kommer att uppstå just vid genomförandet av en ny politik i Sydafrika.

Det nordiska initiativet ledde, som alla vet, till tillsättandet av den av ambassadör Myrdal ledda expertgruppen, vars arbete i sin tur resulterade i sanktionskommitténs tillkomst. Nämnas kan också att vapenembargot kom till stånd på norskt initiativ. Även de nu internationellt beslutade hjälpaktionerna till förmån för apartheidpolitikens offer och för utbildning av ungdomar från Sydafrika kan härledas från det nordiska initiativet.

Detta är icke oväsentliga bidrag, herr Wedén, från de små nordiska nationernas sida i ett så komplicerat storpolitiskt problem.

Det kan också vara värt att i detta sammanhang erinra om det direkta stöd som från officiellt svenskt håll ges till ungdomar från Sydafrika och till personer som utsätts för förföljelse på grund av sin opposition mot apartheidpolitiken. Denna verksamhet, som mött stor uppskattning och som förutom av Sverige stöds från bl. a. norsk, dansk och amerikansk sida hoppas vi i framtiden kommer att internationaliseras inom FN:s ram. En första början har FN gjort med sydvästafricanska studenter, varvid bidrag utlovats från

svensk sida. I linje härmed emotser vi med förväntan det FN-utbildningsprogram för sydafrikaner utomlands som är under utarbetande av generalsekretären, och vi hoppas att det begränsade program som nu planeras skall växa ut till en mer omfattande verksamhet. Detsamma gäller hjälpen till personer som på grund av sitt motstånd mot den sydafrikanska apartheidpolitiken utsatts för förföljelse. Sverige har som bekant för detta ändamål anslagit en miljon kronor.

Jag nämner detta bara för att lägga till rätta påståendena att svenska staten och de nordiska länderna inte skulle ha gjort någonting, inte skulle ha utträttat någonting när det gäller apartheidpolitiken. Herr Wedén har inte upptäckt vad vi gjort — men det har upptäckts i FN, det har upptäckts av de afrikanska staterna, det har upptäckts runtom i världen. Det är bara det, att det tydligen finns ett antal människor här i landet som inte lägger märke till vad vi utträttar på området utan gör sig skyldiga till självbedrägeriet att anse att det är så enkelt att tillgripa våldsåtgärder och sanktionsförfarande. Till detta vill jag också säga, att den expertkommitté, som tillsatts av regeringen inom handels- och utrikesdepartementen, tillkommit just för att man skall bringa klarhet i och kunskap om problemens räckvidd. Jag tycker att detta är i högsta grad nödvändigt, och herr Wedén är själv ett levande bevis på hur nödvändigt det är att bibringa kunskaper om dessa problem.

I kommunikén från utrikesministermötet i Helsingfors i går intogs en passus i vilken utrikesministrarna uttalade sin förväntan att FN under frågans fortsatta behandling skall kunna föra apartheidproblemet närmare en konstruktiv lösning. Detta uttalande står helt i överensstämmelse med den linje jag nyss redovisat beträffande nödvändigheten av positiva åtgärder.

Det kan inte uteslutas att säkerhets-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

rådet i en nära framtid tvingas överväga en sanktionspolitik, men då närmast mot Rhodesia, vars vita minoritetsregering hotar att slita banden med England utan att ge landets färgade majoritet medborgarrättigheter. I ett något längre tidsperspektiv är det också så möjligt att internationella domstolens utslag i fråga om Sydvästafrika leder till något slags åtgärder mot Sydafrika från FN:s sida. Man bör dock inte inbilla sig att det blir lätt för säkerhetsrådets medlemmar att nå enighet om effektiva sanktioner. Över huvud taget bör man vara försiktig med att låsa sig fast vid ett ensidigt sanktions-tänkande. Det är visserligen förklarligt om otåligheten med den förhatliga raspolitiken i Sydafrika har fixerat uppmärksamheten vid åtgärder som kan tänkas medföra snabba och radikala förändringar i landet. Drastiska vålds-åtgärder med stormakternas direkta medverkan kan få en sådan effekt, dock knappast utan svåra tragedier i släp-tåget. Positiva åtgärder verkar långsammare — det är sant. Men att få en nation av Sydafrikas hållfasthet att lägga om grundlinjen i sin nationella politik är ett företag som måste kräva sin tid om man inte vill tillgripa våld. Sydafrika har, som FN-rapporten framhåller, betydande motståndskraft mot åtgärder av ekonomisk natur. Landet har rikliga och varierande naturtillgångar, hög industriell utvecklingsnivå, riklig tillgång till utbildad personal och stora resurser av billig arbetskraft.

Från den sydafrikanska regimens sida pekar man ofta på immigrationen av arbetskraft från andra afrikanska områden som ett bevis för att förhållandena i Sydafrika är bättre än annorstädes i Afrika. Den argumenteringen är enligt mitt förmenande minst sagt vilseledande. Den bevisar bara det självklara, nämligen att ett industrialiserat land kan ge bättre sysselsättning än ett u-land.

Men, herr talman, ett effektivt motmedel i denna situation är att hjälpa det övriga Afrika att övervinna sina svåraste ekonomiska och sociala problem. I ett läge där länder som Zambia, Malawi, Tanzania och Kongo kan erbjuda rimlig bärgning, kan strömmen av arbetskraft väl tänkas gå i motsatt riktning, även om löneläget i dessa länder alltså skulle vara sämre än det sydafrikanska. Målet måste vara att göra det övriga Afrika någorlunda konkurrenskraftigt i förhållande till Sydafrikas ekonomi. Det sker säkrare — om än kanske långsammare — genom att stödja Afrika än genom att söka med tvångsmetoder bryta ned den sydafrikanska ekonomin vilken som vi vet är synnerligen stark.

Sydafrikas problem måste sålunda ses i sitt samband med hela Afrikas problem, och våra bidrag till strävandena att bygga upp sunda, stabila och framstegsdugliga afrikanska stater kan på sikt också bli ett stöd åt de färgade i Sydafrika, som i dag har att välja mellan hunger och trældom.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag blev verkligen förvånad över att höra utrikesministern säga att jag skulle ha anklagat regeringen för att inte ha gjort någonting alls och att jag var okunnig beträffande de åtgärder som hade vidtagits från regeringens sida. Det var, måste jag säga, ett mycket orättvist påstående, desto mera som en del av det första anförande i kammaren, som jag över huvud taget höll i dessa frågor, upptogs av ett försvar för den aktion som man från de nordiska ländernas sida gemensamt gjorde i FN 1963 och som möttes av kritik från många håll; det sades att denna aktion bara var ett sätt att komma ifrån problemen. Jag gjorde gällande att jag tyckte att det var en lovande början. Men vad vår debatt då gällde var ju frågan: Ville utrikesministern

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

och den svenska regeringen verkligen försöka gå ett steg vidare? Vi fick då en hoppfull känsla av att utrikesministern ville det. Men han har ju här i dag närmare motiverat varför han inte längre vill detta.

I utrikesministerns försvar för regeringens position fanns ett par ingredienser som jag inte kan undvika att något kommentera. Utrikesministern resonerade som om man från reservanternas sida hade påyrkat, om inte en isolerad svensk så dock en isolerad nordisk sanktionspolitik. Några sådana yrkanden har inte framställts i reservationen. Jag tror att utrikesministerns ord där föll något olyckligt.

Tanken har ju varit att man genom en förhandsförklaring från de nordiska ländernas sida skall kunna åstadkomma någonting tillsammans med inledningsvis endera av Sydafrikas stora handelspartner. Utrikesministern invänder att det är vad han kallar en verklighetsfrämmande spekulatation att försöka utså split mellan Storbritannien och Förenta staterna. Jag tycker verkligen att det är märkvärdigt att inte utrikesministern förstått — i själva verket tror jag att han har förstått den — den här klart framträdande tankegången. Vi tror nämligen att det skulle kunna göra något intryck i London — inte minst på den brittiska regering som nu sitter — om de nordiska staternas utrikesministrar, som ju borde ha särskilda förutsättningar att tala med sin kollega i London, agerade på den linje som vi har försökt antyda. Vi trodde att det skulle vara en väg att uppnå enighet — ingalunda någon splittring — mellan de båda anglosaxiska stormakterna om ett bestämmande uppträdande mot Sydafrika.

Det är nämligen klart att om t. ex. den brittiska regeringen kan vinnas för tankegångar av detta slag så måste ju det utöva ett betydande inflytande på den amerikanska opinionen och på den

amerikanska administrationen. Utrikesministerns försök att här framställa detta resonemang som något slags taktisk fint i avsikt att skapa splittring mellan de båda anglosaxiska stormakterna grundar sig därför på en fint.

Utrikesministern gjorde en deklaratation som jag måste säga att jag beklagar. Vi är alltså överens om — jag vill slå fast detta — att handlingar av typen ekonomiska sanktioner mot Sydafrika måste grundas på beslut av FN-organ; det måste vara en aktion inom ramen för FN:s organ. Nu sade utrikesministern, om jag fattade honom rätt, att den svenska regeringen deklarerar att den endast efter ett beslut i *säkerhetsrådet* kan vara beredd att medverka till åtgärder som har karaktären av ekonomiska sanktioner. Herr talman! Jag beklagar detta, därför att man ju mycket väl kan föreställa sig en situation då vi har uppnått en ganska hög grad av enighet mellan brittiska och amerikanska synpunkter men då en fransk president, t. ex. de Gaulle, kan sätta en käpp i hjulet genom att medelst ett veto förhindra att säkerhetsrådet över huvud taget fungerar. Är det verkligen utrikesministerns mening att FN i en sådan hypotetisk situation som jag här tecknar skulle fransäga sig alla möjligheter till handling? Det vore i så fall utomordentligt beklagligt.

Över huvud taget tror jag inte att det ligger i de små staternas intresse — vare sig i Sveriges eller i någon annan av de små staternas — att falla för deras resonemang som vill koncentrera all makt inom FN till säkerhetsrådet och göra generalförsamlingen mer eller mindre till en nullitet. Utrikesministerns resonemang ligger något i linje med strävanden som ger upphov till farhågor av detta slag.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag tror att denna dis-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

kussion kan bli värdefull när det gäller att skapa klarhet kring dessa problem. Bara det att vi fick tillfälle att här i kammaren tala om vad som utträttats från de nordiska ländernas sida kan ha betydelse, inte bara för oss här i andra kammaren utan även för opinionen ute i landet. Herr Wedén har till yttermera visso förklarat att han både tidigare och nu har noterat allt vad som utträttats från svenska statens och de nordiska ländernas sida och att han bara hade hoppats på att vi skulle ta ytterligare steg. Jag kan försäkra att vi från de nordiska ländernas sida även i fortsättningen kommer att göra allt för att man skall kunna nå fram till positiva resultat. Det behöver emellertid inte innebära att vi nu tror mera på våldsåtgärder än vad vi gjort tidigare.

Vidare sade herr Wedén att jag missförstått honom och att han visst inte — jag noterar gärna det — ville vara med om någon isolerad svensk bojkott och inte heller om någon isolerad nordisk bojkott. Jag hade inte alls missuppfattat herr Wedén — om han går tillbaka till protokollet skall han säkert finna det. Jag vill tvärtom intyga att jag var mycket intresserad av att få fastspikat att man inom oppositionen, med undantag måhända för någon enstaka riksdagsman, står helt bakom regeringens politik: ingen isolerad svensk handelsbojkott och ingen isolerad nordisk handelsbojkott. Jag tycker att det är mycket väsentligt att det finns en sådan stark uppslutning kring regeringens politik — en praktiskt taget enhällig riksdag. Jag vill inte för ett ögonblick göra gällande, att herr Wedén skulle tänka sig någonting annat. Jag vill tvärtom klart notera att han står på regeringens sida i detta avseende.

Men herr Wedén kom sedan till frågan om vilket nästa steg bör vara. Han säger att nästa steg borde vara, att de nordiska länderna försökte enas om att gå exempelvis till Harold Wilson och

söka övertyga honom om att England borde vara med om att tillgripa ett eget sanktionsförfarande. Så har det i varje fall tidigare alltid uppfattats. Jag märkte en viss glidning i resonemanget i dag, men tidigare har jag alltid uppfattat saken så att herr Wedén velat att vi skulle säga: »Om England är berett att tillgripa sanktioner, skall vi stödja detta land. Om Förenta staterna tillgriper sanktioner, skall vi göra likadant, även om ett av de övriga länderna inte vore berett att tillgripa sanktionsförfarandet.»

Vi vill inte göra detta, herr Wedén, därför att vi därigenom antingen skulle dra på oss misstanken att det vore fråga om en taktisk fint från vår sida för att ge intryck av aktivitet, eller avslöja en mycket stor okunnighet om vad sådana åtgärder kan leda till.

Den historiska erfarenheten visar en serie av misslyckanden vad gäller ekonomiska sanktioner för att åstadkomma politiska förändringar. Detta har kanske närmast sin förklaring i att de totala ekonomiska åtgärderna aldrig har tillämpats utom under krigstid. De begränsade former av ekonomiska åtgärder som förekommit har totalt misslyckats med sina uttalade syften, och i vissa fall har de förstärkt det utsatta landets vilja och förmåga att stå emot påtryckningar. Jag kan ge några exempel.

Vi kan ta sanktionerna mot Italien. Vad ledde dessa till? Jo, till att ingenting annat utträttades än att man demonstrerade Nationernas Förbunds maktlöshet mot en enskild stat.

Vi har ett ännu tidigare exempel. Bolsjevikerna erövrade den politiska makten i Ryssland genom ett väpnat uppror år 1917. Vid de kort därpå följande valen till en konstituerande församling fick de ungefär en fjärdedel av rösterna, varefter Lenin lät upplösa församlingen. Vi vet att inbördes strider utbröt och att västmakterna inter-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

venerade på olika sätt i den ryska utvecklingen. I oktober 1919 riktade västmakterna en not till Tyskland och de neutrala om bojkott mot bolsjevikregimen med upplysning om att brittiska och franska fartyg skulle stoppa fartyg på väg till Ryssland. Trots att detta land sönderslets av inre strider och att det ständigt förekom militärintervention och att försörjningsläget var utomordentligt svårt gav bojkotten inget som helst resultat. Tvärtom torde man vara ganska ense om att bojkotten bidrog till att bolsjevikregimen hårdnade och till att de tendenser förstärktes, vilka sedermera ledde till den utveckling som vi alla känner.

Jag kan ta ett annat exempel. Förenta staterna försökte för inte så lång tid sedan att förhindra export av strategiska varor till Sovjetunionen. Syftet med denna politik var att förhindra, som man trodde, en ökning av Sovjetunionens krigspotential. Men resultatet har i stor utsträckning blivit att ryssarna har stimulerats att utveckla en ersättningsproduktion inom landet och därmed blivit än mer osårbara.

Något liknande gäller nu Sydafrika, herr Wedén. Redan diskussionen om sanktioner har lett till att Sydafrika under senare år har ökat sina ansträngningar att bli självförsörjande på alla områden, och dessa ansträngningar har också redan nu givit en del resultat.

Jag kan ta ett fjärde exempel. Det avser en enstaka stat, som genom en handelsblockad försökte att bringa ett annat lands regim på knä. Det gällde Förenta staterna och Kuba. Men trots att Förenta staterna tidigare har haft en helt dominerande betydelse för Kubas ekonomi ledde denna aktion inte till något resultat. Det visade sig också svårt för Förenta staterna att övertyga ens sina egna bundsförvanter om riktigheten i denna politik. Hur tror man då att enstaka små stater som Sverige och de nordiska länderna ens tillsam-

mans med England skall kunna åstadkomma något som kan ha en starkare inverkan på förhållandena i Sydafrika?

Jag vill slutligen hänvisa till de undersökningar, som gjorts av experter vid den sanktionskonferens, som anordnades i London i fjol och som var besökt av deltagare från hela världen. Konferensen gällde sanktioner mot Sydafrika.

En av konferensens experter, hävdade att redan Portugal kan tänkas bli ett svårt hinder för en effektiv handelsbojkott, inte därför att Portugal skulle kunna från egna industrier förse Sydafrika med allt vad landet behöver, utan därför att portugisiska firmor skulle gå gyllne tider till mötes som mellanhänder. Antingen kunde transporterna ske direkt från Portugal eller via Angola och Mozambique. Och jag säger bara: Ta en titt på kartan över Afrika och försök att fundera ut hur stora bevakningsstyrkor det skulle behövas utanför kusterna till Angola, Mozambique och Sydafrika! Därigenom får man en föreställning om vilka svårigheter som själva sanktionsförfarandet innebär.

Nu vill herr Wedén att vi skall gå till engelsmännen och säga: Om ni är beredda att tillgripa sanktioner, om ni vill uppgå er export — i runt tal 3 miljarder svenska kronor per år — på Sydafrika, då skall vi följa er. Och så skulle Harold Wilson kunna fundera på att i det läget acceptera ett sådant förslag från svensk sida, väl medveten om som han är att företaget inte alls skulle leda till det resultat, som det skulle vara avsett för.

Jag får säga att det inte verkar så särskilt trovärdigt. Jag tror inte heller att herr Wedén på allvar tänker sig att detta skulle kunna leda till något praktiskt resultat. Men då vänder han sig till slut mot mitt resonemang om att det skall vara säkerhetsrådet som skall fatta beslut för att vi skall följa proklama-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

tionen om ett sanktionsförfarande. Han säger: Tänk om England och USA kunde bli överens i säkerhetsrådet om att man skulle tillgripa sanktioner, medan Frankrike förklarade sig inte vilja gå med på några sådana. Det är, herr Wedén, en hypotetisk situation som inte kan inträffa. England och Förenta staterna skulle inte tillgripa ett sanktionsförfarande som de visste skulle vara verkningslöst eftersom Frankrike, Japan och Tyskland — som inte tillhör Förenta Nationerna — befann sig utanför. Med ledning av de expertutlåtanden som redan finns skulle de vara klara över att ett sådant handlande skulle bli verkningslöst, för så vitt inte man ställde den engelska och amerikanska marinen till förfogande och vore beredd att med våldsmedel förhindra franska, japanska och tyska fartyg att anlöpa sydafrikanska hamnar eller andra hamnar på den afrikanska kusten. Men det är föga troligt att England och Amerika skulle vilja skapa en så tillspetsad världspolitisk situation. Det är anledningen till att jag anser att det är hypotetiska och fullständigt omöjliga funderingar som herr Wedén låter komma till uttryck i dessa avseenden.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta den debatt om säkerhetsrådet och generalförsamlingen som utrikesministern drog upp i slutet av sitt anförande. Anledningen är inte att jag saknar argument utan att jag kan nöja mig med att säga till utrikesministern att regeln om att aldrig använda ordet »aldrig» i synnerhet bör gälla för en utrikesminister. Någoting kan inträffa som gör det besvärligt att ha yttrande av den karaktären bakom sig.

Det beklagliga intrycket av denna debatt och av utrikesministerns uppre-

pade anföranden blir att han i sin iver att bevisa, att även de modesta och praktiska uppslag som framförts i reservationen är orimliga och omöjliga, låter sig ledas in på ett resonemang, vars logiska konsekvens blir att det över huvud taget skulle vara omöjligt för Förenta Nationerna att i nästan vilket läge som helst åstadkomma något praktiskt resultat beträffande Sydafrika.

Herr talman! Utrikesministern lade ner en viss möda på att slå fast att vi varit ense om vad som hittills gjorts och ense om att isolerade sanktionsåtgärder inte är effektiva. Jag skall för min del gärna bekräfta detta. Men jag vill också slå fast att debatten visar att vi är oense om en mycket vital punkt i resonemanget. Vi reser vanter tror att Sverige — inte ensamt men tillsammans med de andra nordiska länderna, företrädade av sina regeringar — genom avgivande av en förhandsdeklaration skulle utöva ett moraliskt tryck på i första hand de stora anglosachsiska makternas opinion och deras regeringar. En sådan samfällid nordisk manifestation är inte utan praktiskt värde för att i första hand söka påverka de anglosachsiska stormakterna. Regeringen säger sig inte vilja vara med om detta. Då kan jag bara konstatera, herr talman, att de förhoppningar som utrikesministerns anförde för något år sedan väckte nu har grusats.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Herr Wedén påpekar att en utrikesminister aldrig skall säga »aldrig». Men, herr Wedén, en utrikesminister är skyldig att inte invagga vare sig riksdagens ledamöter eller det svenska folket i ett självbedrägeri.

Han gör vidare gällande att mitt resonemang leder till att jag skulle anse att sanktioner är otänkbara. Det har jag inte sagt. Men jag har sagt att sanktioner är verkningslösa, för så vitt de inte

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

genomföres med en nära nog fullständig anslutning.

Det är därför som jag också hävdar att vi skulle bli lätt genomskådade om vi för England eller Förenta staterna förklarade att vi vore beredda att följa den ena eller andra av dessa stater i ett enskilt sanktionsförfarande. De skulle utan vidare veta att detta är en omöjlighet. Sanktioner skall inte tillgripas annat än i lägen där de har utsikter att lyckas. England kan inte ha någon särskilt stark lust att demonstrera sin maktlöshet gentemot Sydafrika till priset av en årlig export på 3 miljarder kronor.

Herr Wedén säger att vi är oense på en punkt. Han menar att han sträcker sig längre och är mera radikal i sitt tänkande än vad regeringen är. Nej, så är det absolut inte. Herr Wedén vill inte vara med om en isolerad svensk bojkott och inte heller om en isolerad nordisk sådan. Han vill ha en förhandsdeklaration till England, vars innebörd jag nyss avslöjade. Förhandsdeklarationen av de nordiska staterna om ett tänkbart effektivt sanktionsförfarande, som herr Wedén begär, finns sedan länge. Sverige och de övriga nordiska länderna har, såsom jag förut upplyst i riksdagen, vart för sig förklarat att de är beredda att följa säkerhetsrådets beslut om tillgripande av sanktioner, därest säkerhetsrådet skulle fatta ett sådant beslut. Jag hoppas att efter detta inget missförstånd kan råda om vår syn på detta allvarliga problem.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Det fanns i hans excellens utrikesministerns anförande inlindad en antydning om att vi som tillhör reservanterna skulle vara ute i partipolitiska ärenden. Om jag tolkade hans excellens utrikesministern rätt, ber jag att få bestämt protestera. Jag menar, att man här liksom i utrikespolitik i allmänhet bör vinnlägga sig om att ta

fasta på vad som förenar i stället för att försöka dra fram vad som åtskiljer. Utrikesministerns antydning skulle väl innebära att jag och de andra reservanterna — jag kan här bara tala för mig själv — skulle vara ute efter att fånga upp den opinion som så hastigt har blommat upp här i vårt land beträffande dessa frågor.

Jag vill emellertid tala om, att jag var med på en tid då man, när man tog upp sådana här frågor, smått förlöjligades, då folk sade: »Varför skall vi hålla på och tjata om vad som händer i världens olika hörn? Vi har nog av våra egna frågor här hemma.»

Jag var med på den tiden, herr talman, då man sade: »Vi skall vara försiktiga med att kritisera Sydafrika, så att vi inte förstör svenska handelspolitiska intressen.»

Denna attityd är i stort sett borta nuförtiden. Herr Wedén tog fram en form av denna inställning som ännu finns kvar i våra dagar, d. v. s. hur olika företag, även svenska, söker sig ner till Sydafrika och investerar pengar där. Man kan säga, att de gör det för att utnyttja det låga priset på färgad arbetskraft i Sydafrika. Det är möjligt, som herr Wedén säger, att vi inte kan gå in för en privat sanktionspolitik. Rent affärsmässigt tror jag liksom herr Wedén att investeringar i Sydafrika inte kan vara lönande. Jag tror, att det snart sker en explosion i Sydafrika och då har pengar som investerats där inte stort värde.

Jag var med på den tid, herr talman, då de lagkloka plockade fram ett par ord i Förenta Nationernas charter: »Not intervene», vilka tillämpade på apartheidpolitiken skulle innebära, sade man, att vi offentligt kunde kritisera Sydafrika; vi kunde ansluta oss till resolutioner som klandrar Sydafrikas raspolitik och till resolutioner som uppmanar Sydafrika att införa en bättre ordning; men, sade man, det innebure att

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

man inte på något sätt kan gå in för aktiva åtgärder, vilka skulle kunna uppfattas som en inblandning i Sydafrikas inre förhållanden. Detta har man kanske kommit ifrån. Man fäste sig nu vid andra saker som står i Förenta Nationernas charter och som står i många internationella dokument, d. v. s. att de mänskliga rättigheterna skall vara lika, oberoende av kön, av religion, o. s. v., och också oberoende av stam och ras.

Jag var med på den tiden, herr talman, då ett mycket använt argument i sydafrikafrågan, ett argument som fortfarande förs fram av Sydafrikas delegater i Förenta Nationernas generalförsamling, var, att det förekommer rasdiskriminering världen runt, och varför skall man då rikta strålkastarna just mot Sydafrika. Svaret på denna fråga är enkelt. I de länder där rasdiskriminering förekommer, om jag undantar Sydafrika, försöker de makthavande göra vad de kan för att åstadkomma en bättre ordning. Men i Sydafrika håller man benhårt fast vid apartheidpolitiken, och den skärps, som vi har sett, år efter år.

Nu skall vi inte tro att de där målsmännen för apartheidpolitiken nere i Sydafrika är några dumbommar. Nej, tvärtom! De har bl. a. uppmärksammat en sak som inte upptäcktes i vulgärnazismen, nämligen att man inte kan använda uttrycket »ras» som ett distinkt begrepp — det är mot alla ärftlighetsregler. Man kan inte säga att den där personen är vit och den där är neger och den där är någonting annat; det existerar ingen entydig individuell rastillhörighet. Men då gör man i Sydafrika någonting som är diaboliskt raffinerat: man inrättar helt enkelt rasuppdelningen på administrativ väg. Man skriver in i folkregistret att den där är svart och att den där är vit och att den där är indier, och dessutom får man en grupp som man kallar för blandad, och så får man en entydig

gruppindelning. Vidare ser man till att män och kvinnor från olika folkgrupper inte sätter barn till världen tillsammans. Därigenom får man alltså möjlighet att på legislativ väg åstadkomma en på individerna inriktad rasdiskriminering.

Jag skulle kunna nämna många exempel i detta sammanhang, men jag avstår. Jag går direkt in på det ämne som vi här diskuterar, och jag konstaterar att vi alla är överens då det gäller att fördöma Sydafrikas raspolitik, hans excellens utrikesministern, utskottmajoriteten och reservanterna. Det är ett glädjande förhållande att denna mening omfattas — jag vågar tro det — av hela Sveriges riksdag. Men det är inte *detta* det är fråga om.

Vad frågan gäller är den skillnad i uppfattning som föreligger mellan reservanterna och utskottsmajoriteten. Vi vill att den svenska regeringen skall höra sig för hos de övriga nordiska regeringarna, vilka möjligheter det finns att skapa en gemensam plattform. Det är detta, som reservationen avser.

Utrikesministern säger med mycket stor emfas, att inte heller reservanterna är med på en enskild bojkottaktion från svenk sida och inte ens med på en bojkottaktion som företas av de nordiska staterna tillsammans. Nej visst; det står i reservationen, vi är inte med på det.

Jag skall inte alls ge mig in på att bemöta utrikesministerns kritik då det gäller förhandsdeklarationen. Denna representerar en exemplifiering, som har satts in i utskottsutlåtandet, och ingenting annat.

Nu kan hans excellens utrikesministern med full rätt säga: »Visst, vi har ju resonerat om saken de nordiska länderna emellan. Vi har gjort det på senare tid, och vi har gjort det tidigare.» Ja, och detta är tillfredsställande och bra. Vad reservationen innehåller är helt enkelt uppmaningen: Försök en

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

gång till och se om det går att komma till förslag om några konkreta åtgärder.

Utskottet, liksom reservanterna, finner att de motioner som föreligger är ett uttryck för den oro som den svenska opinionen känner inför Sydafrikanska republikens apartheidpolitik; motionerna är uttryck för de allvarliga bekymmer som den sydafrikanska regeringens hårdnackade vägran att samarbeta med FN i detta fall inger. Samma omdöme kan fällas om reservationen. Man har anledning att vara orolig för vad som kan hända nere i Sydafrika, och man har anledning att frukta de tragiska ting som kan inträffa, om det uppstår en explosion där nere. Man har också anledning att konstatera att det sydafrikanska apartheidproblemet har blivit ett allafrikanskt spörsmål, och det kan hända att faror härigenom föreligger också för världsfreden i stort.

Jag skulle, herr talman, vilja likna situationen nere i Sydafrika vid en tidsinställd bomb. Man vet inte riktigt när bomben kommer att explodera, men man har den övertygelsen, att den med till visshet gränsande sannolikhet kommer att brisera någon gång. Jag tror att vi kan mötas, hans excellens utrikesministern och jag, när jag säger, att allt bör göras för att desarmera denna bomb!

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **NILSSON**:

Herr talman! Herr Wahlund får förlåta mig, men jag tyckte att han valde att tala om något annat än det som är väsentligt beträffande skillnaden i utskottsmajoritetens förslag till uttalande och reservanternas. Jag kan förstå herr Wahlund. Han har stor erfarenhet av arbetet i Förenta Nationerna. Han har därför en sällsynt möjlighet att genomskåda tingen. Han är, enligt vad jag kan förstå, väl medveten om att ett sank-

tionsförfarande skulle vara fullständigt verkningslöst, om endera av de två anglosaxiska stormakterna ställde sig utanför sanktionen. Det är därför som hela detta uppslag, som ligger till grund för reservationen, av herr Wahlund degraderades till att bli endast en exemplifiering, för att använda hans eget uttryck. Jag tycker att detta på sitt sätt är mycket avslöjande.

Herr Wahlund sade vidare något om att reservanterna endast önskade sig möjligheten av ett gemensamt nordiskt ståndpunktstagande i denna fråga. Detta ståndpunktstagande finns redan. Jag har fått en gruvlig misstanke — jag misstänker att herr Wahlund låtit sig förledas av tanken på den s. k. mittensamverkan till den grad att detta har helt överskuggat hans i övrigt klara förstånd.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte alls bestrida det sista som hans excellens utrikesministern sade.

Jag lade märke till att utrikesministern inte dementerade den insinuation som gjorts om att vi reservanter skulle föra taktisk partipolitik, utan att han tvärt om byggde ut det till att reservationen skulle representera någon form av mittensamverkan. Jag vill konstatera, herr talman, att den protest som jag avgav står kvar.

Jag betecknade förhandsdeklarationen som en exemplifiering. Ja, herr talman, det står »t. ex.» i reservationen.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! I debatten om Sveriges utrikespolitik här i kammaren för några månader sedan blev sydafrikafrågan ett av huvudinslagen. Det väckte knappast någon förvåning. Tvärtom anser vi det helt naturligt att denna fråga uppmärksammas i den svenska riksdagen. För ett tiotal år sedan var det inte lika naturligt. De som då kände engagemang

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

för de sydafrikanska problemen var i allmänhet outsiders på den politiska scenen. Då var den afrikanska kontinenten ännu styrd av kolonialmakter, den sydafrikanska befolkningens behandling skilde sig inte så mycket från det allmänna mönstret. Då fanns inte heller den breda upplysta folkopinion som i dag kräver åtgärder mot rasförtrycket — inte det starka stödet från inflytelserika folkrörelser.

I dag — tio år senare — är situationen en helt annan. De som i dag fördömer apartheid är inte bara en liten skara blåögda idealister, utan större delen av svenska folket. Nu finns en medvetenhet och ett engagemang för de färgade sydafrikanernas sak som varit otänkbar för bara en kort tid sedan. Jag tror att den medvetenheten är frukten av en omfattande och saklig information och en intensiv opinionsbildning, starkare kanske i Sverige än på många andra håll. Okunnighet om Sydafrika kan inte längre ursäktas passivitet. Apartheidpolitikens omänsklighet och grymhet står i strålkastarbelysning. Kanske har aldrig tidigare ett geografiskt så avlägset problem känts så nära, så angeläget.

Det som fått den svenska opinionen att reagera är att principen om rasatskillnad — som ju är av långt äldre datum än Verwoerdregimen — i Sydafrika dragits ut till allt omänskligare konsekvenser. Förtrycket har fulländats och brutaliserats. Oppositionen har undertryckts och kuvats, tumskrubarna har dragits åt på dem som vågat bekämpa regimen. Vi har fått uppleva massakern i Sharpeville, högförräderiprocesserna mot de afrikanska ledarna, inspärningarna av oppositionsmännen och dödsdomarna. Allt detta har etsat sig fast i våra minnen. Ändå vet vi att de grymheter som blir rubriker i västerländska tidningar kanske väger lätt mot den ständiga vardagsterrorn.

Vi har också fått uppleva hur den

afrikanska befolkningen snärjts in i ett nätverk av lagar och regleringar, hur lagstiftningen i stället för att vara ett skydd för den enskilde blivit ett instrument för den politiska regimen att slå vem man önskar i bojor. Det vita herrefolket i Sydafrika har gjort landet till ett koncentrationsläger för de svarta. De har bara fått behålla så mycket rörelsefrihet som är nödvändig för att de med sitt arbete skall kunna upprätthålla och utveckla det vita Sydafrikas välstånd.

Allt detta har vi fått bevittna, allt detta vet vi. Okunnigheten kan inte längre vara någon ursäkt för passivitet. Men de som ändå vill vara passiva inför förtrycket har hittat en annan försvarslinje. Sverige är för litet, för avlägset för att förmå någonting i kampen mot apartheid. Är det riktigt? Hörs inte våra protester ner till Pretoria? Har den av Sveriges ungdomsorganisationer arrangerade konsumentbojkotten eller de hundratals ledare i den svenska pressen som fördömt apartheidsystemet varit verkningslösa opinionsuttryck? Jag tror inte det. Det är riktigt att Verwoerd inte givit efter utan i stället brutaliserat sin regim. Det är riktigt att de ekonomiska verkningarna av den svenska konsumentbojkotten är omärkliga i Sydafrika, att bara en internationell blockad i FN-regi skulle kunna tillfoga den sydafrikanska ekonomin ett avgörande slag. Men det positiva resultatet av våra protester och vår bojkott ligger på ett annat, på ett psykologiskt plan. De innebär ett orosmoment för den härskan-de vita minoriteten. Och den opposition som kämpar mot apartheid känner vårt stöd och vår solidaritet. Det är därför den sydafrikanska propagandan förhånar oss och Albert Luthuli och hans män, liksom grupper av vita liberaler ber oss fortsätta.

Men med vad skall vi fortsätta? Vad som för tio år sedan var strödda student- och ungdomsprotester är i dag en

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

gemensam sak för praktiskt taget hela den svenska pressen, för landets samlade ungdomsorganisationer, för enskilda handelsföretag och för mäktiga folkrörelser.

Men hela denna opinion vänder sig inte bara mot regeringen i Sydafrika. Den vänder sig också till det officiella Sverige med krav på stöd och gensvar. Det var inte länge sedan en ledande kooperatör, direktör Nils Thedin, vittnade, hur man inom KF såg på regeringens passiva attityd i sydafrikafrågan. När KF beslöt sig för att sluta sälja sydafrikanska varor var det i förhoppningen att det skulle bidra till en skärpt hållning från Sverige och den svenska regeringen i sydafrikafrågan. Utrikesministerns anförande i utrikesdebatten i år — och de instämmanden detta fick från den övervägande delen av riksdagen — väckte därför stor besvikelse. Separata bojkottaktioner av ett eller flera medlemsländer skulle, enligt utrikesministern, inte bara bli ekonomiskt verkningslösa, de kunde dessutom väntas öka den sydafrikanska regimens självförtroende och omedgörlighet.

Herr Thedins, som jag tycker, helt logiska slutsats var att utrikesministerns analys av situationen ju i ännu högre grad skulle kunna tillämpas på kooperationen — och jag skulle vilja tillägga på andra organisationer och företag som engagerat sig i denna aktion: »Om en statlig bojkott är verkningslös, hur meningslös blir då inte en enskild organisations åtgärder? Om verkningslösa aktioner är till skada, genom att de ökar den sydafrikanska regimens omedgörlighet, hur mycket ohägn har då inte konsumentbojkotten gjort?»

Men KF lyssnade inte så mycket till utrikesministern. Man tog större intryck av den opinionsstorm som mötte betydningarna om att företaget skulle ompröva sin bojkottaktion och de starka sakliga skäl som låg bakom den opinionen. Företaget fortsatte att vägra

sälja sydafrikanskt, trots att man utgick från att konsumentbojkotten inte skulle ha något avgörande inflytande eller något inflytande alls på Sydafrikas ekonomi. Man gjorde det därför att man menade att aktionen ger eftertryck åt en opinionsyttring i en fråga som gäller de mänskliga rättigheterna.

Även för regeringen borde nu tiden vara inne att gå från allmänna deklarationer — och jag vill för att utrikesministern inte skall missförstå det tillägga de tama aktionerna — till de aktiva handlingarna. Enligt min mening bör detta leda till att Sverige ansluter sig till Förenta Nationernas generalförsamlings rekommendation till medlemsländerna att bryta alla handelspolitiska och diplomatiska förbindelser med den sydafrikanska republiken. Många länder har redan gjort det.

Sydafrika är mer än de flesta stater beroende av sin utrikeshandel. Redan en oljeblockad skulle försätta det sydafrikanska näringslivet i mycket stora svårigheter. En total blockering skulle bli ett grundskott mot de vitas välstånd och därmed rycka undan det viktigaste motivet för apartheid och tvinga Verwoerd att välja mellan att ta reson eller att störtas. Vi har givetvis inga garantier för att den processen blir oblodig. Men vi vet att alternativet till ekonomiska sanktioner är en mycket blodig katastrof.

Regeringens ständiga hänvisningar till att en blockad måste bli ekonomiskt effektiv måste — så trodde jag i varje fall innan denna debatt började — betyda att man från regeringens sida tror på det ekonomiska sanktionsinstrumentet som sådant. Jag utgår från att det verkligen förhåller sig så, att man tror att det ekonomiska sanktionsinstrumentet är användbart. Då måste självfallet den viktigaste uppgiften för regeringen vara att få Förenta Nationerna att förbereda en sådan aktion och givetvis också att förbereda vad som skall hända

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

därefter, om aktionen blir effektiv. Självfallet måste regeringen också satsa hårt på att få stormakterna, vilkas medverkan är avgörande för en sådan aktion, att överge sin hittills kallsinniga hållning.

Det är som ett led i denna opinionsbildning jag menar att en isolerad svensk statlig bojkott har sin uppgift — inte därför att jag tror så mycket på möjligheten att få diplomaterna och ministrarna i Foreign Office och State Department att imponeras. Men jag tror att ett svenskt eller — ännu hellre — ett nordiskt initiativ skulle bli ett verkningsfullt argument för de opinioner i England och USA som vill få *sina* regeringar att ta *sitt* ansvar. Och det skulle kanske inte minst ge oss större moralisk rätt att kräva motsvarande insatser från andra stater.

Frågan om Sverige skall starta en separat statlig bojkott är kontroversiell även bland dem som i och för sig är inställda på att göra någonting. Men ett sådant totalt avbrytande av alla förbindelser med apartheidregimen är inte heller det enda alternativet till dagens passivitet.

Jag vill peka på tre andra möjligheter för regeringen att visa att den verkligen är beredd att ta krafttag i sydafrikafrågan. För det första kunde regeringen på något sätt göra klart för statliga företag och myndigheter att de bör delta i den frivilliga köpbojkotten. Jag har mycket svårt att förstå av vilken anledning AB Vin- och spritcentralen inte skulle kunna sluta att köpa sydafrikanska viner eller varför våra regementen och statliga sjukhus inte kan sluta att köpa t. ex. sydafrikansk frukt. Det vore en mycket enkel och oförarglig åtgärd, men en åtgärd med stor opinionsbildande effekt. Den skulle effektivare än aldrig så uppskattande fraser visa att man på officiellt håll sympatiserar med de frivilliga antiapartheidaktionerna.

För det andra kunde regeringen överge något av sin benhårda formalism i Förenta Nationerna. I votering efter votering i generalförsamlingen som gällt sanktioner mot Sydafrika har Sverige lagt ned sin röst. Man har hänvisat till att det är säkerhetsrådets sak att besluta i sanktionsfrågor. Det är så vitt jag kan förstå en sakligt alldeles riktig hållning. Men för att säkerhetsrådet i sin tur skall kunna besluta om sådana åtgärder, måste det kunna tillämpa den formel som säger att situationen i fråga utgör ett hot mot världsfreden. Men var står Sverige i den frågan? Har man i något FN-organ uttryckt någon mening om att man anser att rasförtrycket i Sydafrika hotar den internationella säkerheten? Såvitt jag vet har man inte gjort det. Mot denna bakgrund blir ju regeringens krypande bakom stormakterna ännu mera dubiöst. Det är ingen idé att Sverige ensamt startar en bojkott, utan stormakterna måste vara med för att det skall bli någon effekt, säger man på regeringshåll. Samtidigt är man inte ens beredd att ha någon åsikt om stormakternas formella kompetens att ingripa. Det är ungefär som att ropa på polis men vägra att uttala sig om polisens rätt att ingripa. Jag har svårt att tro att det bara är FN-juridiken som bär skulden till denna dubbelmoral.

Den tredje möjligheten har herr Wedén varit inne på i dag, liksom vid flera andra tillfällen. Den grundar sig på att regeringen inte vill överge inställningen att en bojkott som inte blir effektiv är meningslös. Men Wedén-planen, om jag får kalla den så, har den stora fördelen att Sverige, om det tillämpade planen, skulle ge själva sanktionstanken ett klart stöd. I dag vet ingen, och ännu mindre efter denna debatt, om den svenska regeringen över huvud tror på ekonomiska sanktioner i kampen mot apartheid. Ett besked till England eller USA, eller till bådadera, att vi kommer att delta ifall

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

de gör det vore, enligt min mening, en mycket mera renhårig politik.

En fjärde åtgärd har vi pekat på i vår motion. Sverige borde utreda vilka ekonomiska och juridiska konsekvenser en statlig bojkott skulle få för vår del. Socialdemokraterna i utskottet har tillsammans med högerrepresentanterna sagt nej. Detta nej illustrerar ganska bra en av konsekvenserna av regeringens passivitetspolitik i sydafrikafrågan. Man är på socialdemokratiskt håll så hårt fostrad att säga nej till allt svenskt agerande att man nu också spontant avvisat kravet på en utredning, en utredning som utrikesministern senare sagt vara nödvändig och som han också tillsatt. Men effekten av regeringens åtgärder sträcker sig ju längre än till den egna riksdagsgruppen. Med fortsatt passivitet från regeringens sida är risken stor att den spontanitet, med vilken opinionen i dag reagerar mot det avskyvärda apartheid-systemet och den beredvillighet som finns att handla, övergår till en förment vanmakt över att vi ingenting förmår.

Herr talman! Jag vill yrka bifall dels till den första punkten i motionen II: 418, och dels till reservationen av herr Boman m. fl.

I detta anförande instämde herrar Wiklund och Rimmerfors (båda fp).

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag tänker tala med ganska små bokstäver eftersom det är fråga om ett område som är så komplicerat, att det för en enskild riksdagsman kan vara svårt att ha en bestämd uppfattning i de mera tekniska frågorna.

Det är klart att det finns många svenskar som frågar sig varför vi skall ha just en sydafrikabojkott. Som utrikesministern har sagt förekommer rasdiskriminering på flera håll i världen — i såväl öst som väst. Det finns också på båda sidor om järnridån politiska

terrordåd mot oskyldiga av diktaturer som utövar sin makt.

I detta fall har emellertid världsopinionen varit så enhällig att den knappast kan missförstås. Den har med kraft uttryckt sin avsky och har också sökt handlingslinjer för att få regeringen i Sydafrika att ta reson. Sverige har särskilt engagerat sig i denna kamp och gjort det i kraft av denna världsopinion liksom också, herr talman, på afrikannernas egen begäran. Deras begäran om solidaritet upprepas, som vi vet, ständigt, och det är alldeles klart att vi inte kan negligera den.

Här anmäler sig ännu en sak som enligt min mening är viktig i sammanhanget, nämligen vårt hopp att det trots allt, jag vill understryka trots allt, inte är för sent ännu. Jag vill här hänvisa till Alva Myrdal-rapporten, som bl. a. säger att frigörelsen måste och kommer att segra i Sydafrika till slut ändå.

Som sagt förekommer rasdiskriminering på många håll i världen. Men det finns skillnader som exemplifieras i de två nationer som här främst kommer i åtanke, nämligen USA och Sydafrika. Skillnaderna har framhållits många gånger tidigare men jag vill upprepa dem.

I Sydafrika sker barbarisk rasdiskriminering medvetet, och lagar har stiftats och kommer väl att stiftas för att upprätthålla den.

I USA är förhållandet det motsatta. Diskrimineringen sker i strid mot konstitution, regering och president. I USA får negerminoriteten stöd, och man kan väl säga att president Johnsons seger över Goldwater visade att folket stödde denna riktiga politik.

De nyssnämnda förhållandena illustrerades också i samband med utkorandet av två fredspristagare som nyligen ägt rum. När Albert Luthuli fick sitt fredspris uttalade den sydafrikanska regeringen sitt ogillande för att inte säga sin avsky, och detta riktade sig

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

givetvis både mot Albert Luthuli och stortingets nobelkommitté. När doktor King fick sitt pris gratulerades han av både den amerikanska regeringen och det amerikanska folket.

Jag hade gjort några anteckningar om vad Sverige har gjort i Sydafrika-frågan. Jag skall hoppa över dem och bara konstatera några punkter. Från Myrdal-gruppen har t.ex. tillkommit ett nordiskt initiativ, där Sverige spelat en viktig roll. Den expertkommitté som följde var ett resultat av detta. Därtill kommer den flyktinghjälp som har lämnats med över en miljon kronor. Regeringen har således inte varit överksam.

Det är klart att vi alla känner hjälplöshet inför vad som sker i Sydafrika, och denna hjälplöshet kommer också till uttryck i den reservation som har kommit till stånd inom utrikesutskottet. Jag skall inte ägna mycket tid åt den, eftersom den redan tagits upp här i debatten. Såvitt jag kan förstå syftar den egentligen inte ett dugg längre än vad utrikesutskottets majoritet gör utan den är närmast ett undanglidande.

Hur skall man t.ex. över huvud taget få med någon av stormakterna så länge säkerhetsrådet inte har sagt sitt ord i saken? Och därmed kan man ju ingenting göra från nordisk sida.

Skulle då inte Sverige kunna genomföra en egen statlig bojkott, som herr Ullsten var inne på? Vi har ju i Sverige satt i gång en enskild bojkott och såvitt man vet har den varit framgångsrik åtminstone i några avseenden. Även om den inte har bringat doktor Verwoerd på knä så har den i varje fall hållit opinionen levande. Vi har ju från ansvarigt regeringshåll i dag liksom tidigare hört att man har uttalat sitt gillande av den enskilda bojkotten. Det finns också några svenska firmor som har följt uppmaningen med en handelsbojkott. Men i grunden är en bojkott av

så begränsad räckvidd ganska meningslös sedd ur effektivitetens synvinkel.

Men finns det ändå inte en annan sida av den här frågan som man inte kommer förbi? Måste vi t.ex. verkligen som nation handla med en annan nation som vi uttalar vår avsky för gång efter annan? Blir inte den enskilda handelsbojkott som vi understöder något av en chimär, något som gärna får pågå bara vi slipper att ta ställning som nation?

Jag är alltså, herr utrikesminister, fullt medveten om att effektiviteten av en enskild svensk handelsbojkott är ganska liten. Men frågan har också en moralisk sida som det är svårt att komma ifrån. Utrikesministern har nu tillsatt en liten grupp som skall arbeta med frågan om vad det kommer att innebära för Sverige, om en bojkott så småningom eventuellt kommer till stånd. Om säkerhetsrådet eller något annat internationellt organ bestämmer sig för att vidta åtgärder, så skulle vi alltså ligga i försvarsberedskap. Jag tror också att utredningen kommer att ge oss nytt material att arbeta med vid frågans fortsatte behandling.

Om man vill agera i sydafrikafrågan, kommer man, menar jag, knappast ifrån att ta det steg som en nationell statlig handelsbojkott innebär, men jag är inte själv beredd att i dag förorda detta, utan jag önskar ett ytterligare klarläggande av spörsmålet. Därför kommer jag, herr talman, att lägga ned min röst vid omröstningen i denna kontroversiella fråga.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Frågan om åtgärder för att motverka rasåtskillnadspolitikerna i Sydafrika togs ju upp redan i utrikesdebatten. Den fråga som framför allt diskuterades var densamma som nu föreligger till behandling genom några motioner, frågan om möjligheten och effektiviteten i nuvarande läge av en

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

statlig svensk handelsbojkott mot Sydafrika.

Från regeringens sida har anförts fem skäl mot en sådan bojkott. Regeringsargumenten mot en bojkott var följande — jag återger dem och kommenterar dem samtidigt.

Separata aktioner av ett eller flera länder kan inte väntas medföra nämnvärt avbräck i Sydafrikas ekonomi. — Det är naturligtvis riktigt att den svenska handeln med Sydafrika inte utgör någon avgörande del vare sig av vår eller Sydafrikas totala utrikeshandel. Apartheidregimen går inte under enbart därför att Sverige slutar handla med den. Men en statlig svensk bojkott bör få tre verkningar: Den uppmuntrar och utgör ett stöd för de krafter som i Sydafrika under mycket svåra förhållanden bekämpar den brutala rasåtskillnadspolitiken. Den utgör ett stöd för den svenska opinionen i dess krav på ytterligare åtgärder, jag tänker bl. a. på ett hemtagande av de svenska kapitalinvesteringarna i Sydafrika. Den kan bli ett exempel för andra stater.

Regeringens andra argument: Man bör inte överskatta den exempelbildande effekt som en isolerad svensk aktion skulle kunna få. Sydafrikas viktigaste handelspartners är redan utsatta för trycket från en stark internationell opinion. — Det förefaller motsägande att som regeringen gör dels hänvisa till den internationella opinionen, dels motsätta sig åtgärder som otvivelaktigt skulle förstärka denna. För min del anser jag att den viktigaste effekten på kort sikt av en svensk handelsbojkott skulle vara just den exempelbildande effekten. Visserligen tycks flera socialistiska stater helt ha avbrutit sin handel med Sydafrika, men det finns inget exempel på ett land med Sveriges ställning som vidtagit en dylik åtgärd.

Debatten mellan anhängare av och motståndare till en svensk handelsbojkott gäller väsentligen bedömningen i

detta avseende. Där kan ingen av parterna bevisa något. Det gäller en bedömning, och endast vad som skulle hända efter en proklamerad bojkott kan slutgiltigt visa vem som hade mest rätt i sin uppfattning. Man skall naturligtvis inte överskatta effekten av en svensk åtgärd, men det är utomordentligt viktigt att man kan komma något steg vidare när det gäller internationella åtgärder för att medverka till ett brytande av rasförtryckets regim i Sydafrika. Här förefaller ett initiativ som en svensk handelsbojkott kunna utlösa åtgärder från andra stater och därigenom på sikt kanske bli mycket avgörande. Det finns numera en socialdemokratisk regering i England — hur ställer sig den? Hoppas inte den på initiativ, som skulle möjliggöra för den att följa renare linjer i sydafrikafrågan? Detta sagt utan att jag accepterar herr Wedéns förslag, som ställdes tidigare i debatten.

För det tredje: Anslutningen till GATT-avtalet förklaras hindra en svensk aktion. — Jag erkänner att jag inte kan fästa särskilt avseende vid detta argument. Att efterfölja en rekommendation från Förenta Nationernas generalförsamling måste trumfa över en formell tolkning av paragraferna i GATT-avtalet. Skulle detta på allvar anses vara det avgörande hindret, då bör regeringen snarast börja verka för en ändring, som löser denna bindning av våra händer.

För det fjärde: En isolerad aktion, som inte ger någon effekt, förklaras av regeringen snarast stärka den sydafrikanska regimens självförtroende och omedgörlighet. — Den sydafrikanska regimen förefaller tvärtom relativt känslig för alla slag av bojkottåtgärder liksom även för opinion. Vad man hoppas på är dessutom efterföljd och därigenom stor effekt.

För det femte hänvisas slutligen i regeringens deklaration till möjligheten att genom behandlingen av anklagelsen

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

mot Sydafrika vid internationella domstolen i Haag för brott mot mandatöverenskommelsen när det gäller Sydvästafrika kunna rulla upp frågan. — Denna fråga har säkerligen stor betydelse, och det är utmärkt om man genom en dom kan få säkerhetsrådet att handla. Men målet kan ta lång tid, och den möjlighet som skapas genom ett fällande utslag står ju inte på något sätt i motsättning till andra åtgärder.

Utrikesutskottet karakteriserar på ett riktigt sätt de väckta motionerna som uttryck för den oro, som den svenska opinionen känner inför Sydafrikas apartheidpolitik och för de allvarliga bekymmer som den sydafrikanska regeringens hårdnackade vägran att samarbeta med FN ger anledning till. Som avgörande skäl för att avstyrka motionsförslagen om en svensk handelsbojkott anför från utskottsmajoritetens sida, att en förutsättning för att sanktionsåtgärder skall leda till målet är att åtminstone stormakterna i säkerhetsrådet medverkar till att genomföra ett sådant beslut. Det är säkerligen helt riktigt. Men frågan här är ju i vilken mån en svensk handelsbojkott skulle kunna påverka stormakterna att slå in på denna väg. Där har jag, som framgått av det föregående, en positiv bedömning.

Jag vill säga några få ord om utrikesministerns inlägg tidigare här i debatten. Jag tycker att han i vissa avsnitt i sitt tal försökte bevisa alldeles för mycket. Sanktioner — ekonomisk bojkott — är förvisso svåra att genomföra. De ger ibland föga resultat. Men de historiska exempel han här anförde är knappast övertygande. Det är dock en mycket bestämd och avgörande skillnad mellan en eller flera staters så att säga privat inledda bojkottåtgärder och en aktion, som är rekommenderad av en mycket stor majoritet i Förenta Nationernas generalförsamling.

Utrikesministern erinrade också om inlägg som hade gjorts på den s. k.

sanktionskonferensen i London. Man fick både av hans inlägg här och av inlägg som gjordes i utrikesdebatten närmast det intrycket, att denna sanktionskonferens väsentligen hade bestått i att det framfördes invändningar mot bojkottåtgärder mot Sydafrika. Så var ju ingalunda fallet. Denna sanktionskonferens rekommenderade tvärtom mycket bestämt ekonomiska sanktioner. För att det inte skall bli en skev uppfattning av denna londonkonferens skall jag be att få citera en mening ur en avgörande rekommendation från konferensen: »Efter noggrant övervägande finner kommissionen att en politik av totala ekonomiska sanktioner mot Sydafrika är möjlig och praktisk och kan bli effektiv. Kommissionen rekommenderar därför starkt en politik av totala ekonomiska sanktioner mot Sydafrika.» Man har alltså där, efter det att man realistiskt har diskuterat frågan, kommit till uppfattningen att ekonomiska sanktioner är möjliga och praktiska och att de kan bli effektiva.

Förslagen om en svensk handelsbojkott har ju i motioner ställts dels från den kommunistiska gruppen, dels från några folkpartister. Det är beklagligt att folkpartiets representanter i utskottet inte ansett sig böra stödja sina egna motionärers förslag. Folkpartiet är alltså inte anhängare av en svensk handelsbojkott mot Sydafrika i nuvarande läge. I stället har dess representanter i utskottet fört fram ett mycket luftigt förslag om att vi tillsammans med de övriga nordiska staterna skulle göra en förhandsdeklaration att vi vore beredda till åtgärder av ekonomisk sanktionskaraktär mot Sydafrika, om endera av Storbritannien och Förenta staterna skulle medverka. Man måste kanske här framför allt se den andra sidan av denna ståndpunkt, nämligen att Sverige respektive de nordiska staterna enligt denna uppfattning skulle delta i en handelsbojkott mot Sydafrika endast om

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

Storbritannien eller Förenta staterna går med. Det är en defaitistisk uppfattning, som jag inte kan dela. Ståndpunkten tycks snarast ha utformats för att hindra en svensk aktion. Den förefaller mig stå i direkt motsättning till grundsynen i den motion som väckts av herr Ullsten m. fl.

Det är viktigt att debatten om Sverige och Sydafrika inte begränsas till frågan om en statlig bojkott. Vi har redan en privat bojkott, organiserad av Ungdomens landsråd. Den har givit goda resultat, och det är tillbörligt att i denna debatt ge uttryck för den uppskattning av ungdomsorganisationernas insatser som många av oss här i riksdagen hyser.

Denna privata bojkott har emellertid inte kunnat ändra på det förhållandet att stora privata svenska företag genom dotterföretag och på annat sätt driver produktions- och försäljningsverksamhet i Sydafrika. Dessa svenska företags handlande bör brännmärkas som det stöd åt apartheidregimen som det i verkligheten är. Det handlar heller inte om vilka företag som helst utan om en del av de i utlandet mest kända storföretagen: Alfa-Laval, ASEA, Atlas Copco, Avesta, Billingsfors-Långed, Electrolux, Fagersta, L M Ericsson, Luxor, Transatlantic, Sandviken, SKF och Volvo. Dessa företag är i sin tur knutna till våra mest kända banker och finanshus.

Medan regeringen och riksdagen ger uttryck för sin indignation över apartheidpolitiken, fortsätter storföretag och storfinans sin handel och sin genom apartheidregimen förstärkta utplundring av det sydafrikanska folket. Detta är upprörande.

Det sägs ibland att investeringarna i Sydafrika inte har utökats under det senaste året. Det har emellertid framkommit mycket bestämda uppgifter om att t. ex. Volvo och SKF planerat en utbyggnad av sin verksamhet i Sydafrika. Endast genom opinionens vaksamhet torde dessa nya investeringar tills vidare ha uppskjutits. Det är också

möjligt att riskerna med nya investeringar bedömes ha ökat.

Det göres då och då gällande att frågan om bojkott mot Sydafrika helt och hållet är en statlig sak och att man inte kan kräva några ställningstaganden av företagen i det fallet. Detta är en hycklande ståndpunkt, särskilt när den intas av personer som vill ge sig sken av en mycket progressiv hållning i denna fråga och som varmt understödjer ungdomsorganisationernas bojkott. Är företagen här i landet mera privata än konsumenterna? Kan man inte också av de svenska företagen kräva att de upphör att profitera på apartheidpolitiken och att de i varje fall intar en anständig neutralitet? Detta förutsätter att de avvecklar sin handel och sina investeringar i Sydafrika.

Jag anser det vara mycket olyckligt om personer, grupper och partier som vill göra en aktiv insats mot apartheidpolitiken fastnar i frontställningar som försvårar kontakt och samarbete dem emellan för åtgärder som borde vara möjliga. Det är beklagligt om motståndare till rasförtryckets politik i Sydafrika öder bort sina krafter på en debatt om vilka metoder som bäst kan brukas för att nå det resultat man gemensamt eftersträvar. Både de som tvivlar på möjligheten och effekten av en statlig svensk handelsbojkott mot Sydafrika och de som tror på dess möjlighet och effektivitet borde oavsett denna meningsskiljaktighet kunna enas om vissa åtgärder, som innebär en förstärkning av hittillsvarande svenska bojkottinsatser. De borde inte behöva drabbas av de tvivel som möter förslaget om total statlig bojkott.

Det är kanske förmätet av en representant för riksdagens minsta parti att försöka formulera ett program för en sådan gemensam politik av alla motståndare till apartheid, men jag vågar försöket eftersom ingen annan gjort det här i debatten.

Följande fem punkter borde det vara

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

möjligt att vinna stor uppslutning omkring.

1. Alla statliga företag upphör omedelbart med alla inköp och all försäljning av produkter från Sydafrika.
2. Alla landsting och kommuner avstår från inköp av sydafrikanska produkter.
3. Privata svenska kapitalintressen avstår från all utvidgning av sina investeringar i Sydafrika.
4. Svenska företag som driver handel med Sydafrika söker nya importmöjligheter och nya marknader för sina produkter.
5. Den av ungdomsorganisationerna proklamerade konsumentbojkotten erhåller allt stöd.

Detta är ett minimiprogram — och ett mycket modest program — som alla verkliga motståndare till apartheid, vilka vill göra en insats för att hjälpa till att bryta detta förhatliga system, borde kunna ena sig om att kräva och understödja. De flesta punkter är inte av den karaktären att beslut kan fattas av riksdagen. Det handlar här om en opinionsyttring, en maning till efterföljd. Ett sådant minimiprogram kan säkerligen förbättras och utökas. Jag hoppas att de aktiva motståndarna till apartheid skall kunna göra detta och att enighet om ett gemensamt program skall kunna nås.

Att jag framlägger idén om ett gemensamt program, som skulle kunna vinna anslutning både från dem som inte tror på en svensk handelsbojkott och dem som ivrigt agiterar för en sådan, innebär på intet sätt att jag själv anser argumenten för ett avbrytande av de ekonomiska förbindelserna vara svaga. Jag hävdar tvärtom mycket bestämt att agitationen för att vinna majoritet här i riksdagen och annorstädes för en sådan politik måste fortsätta och förstärkas. Det gäller här också en principiell fråga.

Ungdomens landsråd har i ett brev

till riksdagens ledamöter nyligen berättat att sammanlagt 139 riksdagsledamöter med sin namnteckning uttryckt sin sympati för den frivilliga bojkotten. 34 riksdagsledamöter från fyra partier uttalade sig för en statlig varubojkott, mot vid fjolårets riksdag 22 ledamöter och tidigare ännu färre.

Herr talman! Av skäl som tidigare anförts kan jag inte stödja vare sig utskottets utlåtande i dess helhet eller reservationen. Vid en eventuell vote-ring, där dessa ställs mot varandra, anser jag mig tvungen att avstå från att rösta. Jag ber emellertid att få yrka bifall till de likalydande motionerna I: 138 och II: 176 om avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrikanska unionen.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Sakdebatten i denna fråga har ju till stor del redan förts mellan utrikesministern och herr Wedén. Jag har sålunda inte någon anledning att som utskottets talesman fördjupa mig i argumenteringen och upprepa vad som sagts tidigare under dagens diskussion.

Jag vill bara helt kortfattat framhålla att utrikesutskottet självfallet varmt sympatiserar med och förstår den upprörda opinion som den svenska ungdomen representerar inför vad som händer i Sydafrikanska republiken. Varje gång ett piskrapp utdöms för hudfärgens skull får vi en förnedrande påminnelse om att den långa kampen för demokrati och människovärde alls inte är avslutad. Självfallet innebär utskottets utlåtande inget avståndstagande från den indignation och förtvivlan som lett våra ungdomsorganisationer till protester och krav på ingripanden.

Men, herr talman, när utrikesutskottet har avstyrkt de föreliggande motionerna har detta skett av det skäl som tidigare i dag varit föremål för diskussion: att vi vill vara med om en lösning

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

som på ett effektivt sätt kan hjälpa den färgade befolkningen i Sydafrikanska republiken. Det är alldeles uppenbart att varken motionerna eller reservationen föreslår någon sådan lösning.

Det torde, herr talman, bara finnas två alternativ — antingen att följa utskottets förslag, som i stort sett innebär ett tillstyrkande av den av regeringen förda politiken, eller att ta steget fullt ut och tillmötesgå motionärernas önskemål om en total bojkott av Sydafrika. Den sistnämnda åtgärden tror vi är av den naturen att den inte ger önskad effekt — ett sådant steg skulle kanske t.o.m. kunna leda till ett misslyckande, som i sin tur skulle kunna tolkas som en seger för regeringen Verwoerd.

Den reservation, som herr Wedén varit med om att avge, kan inte betraktas som någonting annat än ett försök att gunga ett tag på opinionens vågor och ge intryck av att man vill göra något. Förslaget innebär i själva verket ingenting alls.

När jag lyssnat till dem som talat under debatten har jag funnit att herr Ullsten hela tiden talade om *regeringens* passivitet i sydafrikafrågan. Jag ber att få erinra herr Ullsten och kammaren om att den s.k. passiviteten delas av hela utrikesutskottet och att den vid tidigare diskussioner delats av praktiskt taget hela riksdagen. Det är sålunda inte fråga om någon *regeringens* passivitet.

Herr Ullsten har sålunda övergivits av sina partivänner i utrikesutskottet. Reservationen följer inte herr Ullsten, och det är därför anmärkningsvärt att herr Ullsten yrkar bifall till både reservationen och sin egen motion, alltså till två yrkanden som helt strider mot varandra. Det var inte någon av utrikesutskottets ledamöter som fann sig ha möjlighet att tillstyrka de väckta motionerna.

Såsom påpekats tidigare under dagens debatt har reservanterna velat, att vi

ändå kunde göra en gest genom att förhå oss hos de nordiska grannländerna, om dessa skulle vilja vara med om att fråga Storbritannien eller USA om någon av dessa stater möjligen är villig att delta i en blockad.

Kammarens ärade ledamöter torde vara på det klara med att ett sådant spel inte kan ge något som helst resultat. Det skulle bara bli ett dundrande fiasko. Det är inget annat än en ren och klar demonstrationspolitik.

Jag vill vidare erinra om att det inte gäller en gemensam mittenpartireservation utan att den centerpartistiske förstakammarledamoten herr Bengtson icke står bakom reservationen. Han har med sin långa erfarenhet av Förenta Nationernas arbete varit beredd att skriva under utlåtandet, som innebär att vi tar avstånd från vad som sker i Sydafrika men att vi räknar med att det som skall göras måste utföras inom ramen för Förenta Nationerna.

Utskottsmajoriteten understryker att det är Förenta Nationernas säkerhetsråd, som har att fatta beslut i denna fråga. Det är alldeles självklart att Sverige, när en gång ett sanktionsbeslut fattas av säkerhetsrådet, helt kommer att ansluta sig till detta.

Det kommer då också att finnas möjligheter att enligt 21 § i GATT-stadgan vidtaga sanktionsåtgärder mot Sydafrikanska republiken utan att bryta mot de enligt GATT-avtalet gällande förpliktelserna.

Herr talman! Jag ämnar yrka bifall till utskottets hemställan utom på en punkt, där jag vill göra en liten ändring. Inom utrikesdepartementet har en arbetsgrupp tillsatts, vilken skall tänka över de tekniska problem som kan uppstå i samband med eventuella sanktioner. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändringen av motiveringen, att ur andra stycket på s. 2 utgår meningen: »De tekniska problemen i samband med en

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

allmän handelsbojkott torde få utredas, om frågan efter beslut av säkerhetsrådet aktualiseras.»

Herr WEDEN (fp) kort genmäle: .

Herr talman! Jag skall verkligen bli mycket kortfattad.

Jag känner ett behov av att reagera mot att herr Alemyr — kanske något frestad av utrikesministern, som också var inne på samma tongångar — gjorde gällande att jag och mina meningsfränder diskuterat denna sak från taktiska bevekelsegrunder. Jag skall inskränka mig till att helt enkelt bestämt bestrida detta. Jag betraktar det såsom något av en förlöpning att något sådant över huvud taget görs gällande.

En liten varning till herr Alemyr beträffande styrkan i hans egen ståndpunkt kunde kanske vara, att det bara gått ungefär tre veckor sedan han var med om att skriva under den passus i utskottets utlåtande, som han nu vill ta bort. Det kanske inte behöver dröja så särskilt länge till innan herr Alemyr önskar, att han hade undvikit att skriva under åtskilligt av det övriga som han

varit med om att godkänna i utskottets utlåtande.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag önskar att det inte skall dröja länge till den dag, då Förenta Nationernas säkerhetsråd uppmanar medlemsstaterna att vidtaga sanktioner mot Sydafrika, och då kommer jag, herr talman, att inom utrikesutskottet tillstyrka en svensk uppslutning kring ett sådant Förenta Nationernas beslut.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.54.

In fidem
Sune K. Johansson

Fredagen den 21 maj

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor (forts.)

Herr talmannen meddelade, att överläggningen rörande utrikesutskottets utlåtande nr 7, i anledning av motioner

om avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och om handelsbojkott av sydafrikanska varor, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr CARLSSON i Tyresö (s), som yttrade:

Herr talman! Jag har i annat sammanhang varit med om att kräva en statlig

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

bojkott av varor från Sydafrika. Däremot har jag varit väldigt tveksam om lämpligheten av att motionera i riksdagen i denna fråga. Skälet härtill är att de undersökningar, som Ungdomens landsråd gjort och även tidigare debatter i denna kammare visat, att en betydande majoritet av riksdagsmännen inte är beredda att ta ställning för en statlig bojkott. Detta har resultatet av omröstningen i denna fråga i medkammaren bekräftat.

Frågan är då vem ett sådant omröstningsresultat gynnar. Ja, inte hjälper det Luthuli och hans vänner. Däremot finns det risker, att det av de sydafrikanska rashetsarna kommer att utnyttjas som ett argument för åsikten att Sveriges riksdag inte vill göra någonting mot den sydafrikanska raspolitiken. Jag förmodar att motionärerna har beaktat dessa risker men ändå ansett sig böra väcka sin motion. I detta läge kommer jag för min del att rösta för motion II: 418 av herr Ullsten m. fl.

Däremot kommer jag inte att stödja den till utlåtandet av en centerpartist och folkpartister fogade reservationen. Få frågor är så föga lämpade för hyckleri som denna. Och ändå är det just hyckleri som reservanterna ägnar sig åt. Man försöker maskera sin negativism genom att tala om kontakter mellan de nordiska länderna och om ett gemensamt förhandsbesked. I stället för att kräva en medverkan av både USA och England, vilket utskottet och regeringen tidigare gjort, begränsar sig reservanterna till en av dessa stormakter. Men vad hjälper det när båda säger bestämt nej.

Herr Ullsten sade i sitt anförande att regeringen kryper bakom stormakterna. Tyvärr gäller det också reservanterna, och det förvånar mig att herr Ullsten med den inställning han redovisat i reservationen kan yrka bifall även till reservationen. Som anhängare av en statlig bojkott av varor från Syd-

afrika kan jag inte uppfatta reservationen som annat än en undanflykt, som en låtsasvilja.

Jag har ingen anledning att rosa regeringens insatser i sydafrikafrågan. Tvärtom har jag som SSU-ordförande vid ett flertal tillfällen givit uttryck för min besvikelse över att vi på detta område inte fört en mer handlingskraftig politik. Det borde t. ex. för Vin- och spritcentralen ha varit möjligt att för länge sedan stoppa försäljningen av sydafrikanska alkoholdrycker. Mittenpartiernas agerande gör ett direkt pinsamt intryck.

En effektiv statlig bojkott skulle självfallet ge den bästa hjälpen till dem som kämpar för ett demokratiskt Sydafrika. Man skall å andra sidan inte underskatta de övriga medel som står till buds. Den konsumentbojkott som Ungdomens landsråd tagit initiativ till har naturligtvis inte på något avgörande sätt påverkat Sydafrikas ekonomi. Men ur moralisk synpunkt och för opinionsbildningen är det utomordentligt värdefullt att detta initiativ tagits. Oberoende av resultatet av vår omröstning i denna fråga hoppas jag att denna aktion skall vinna allmän uppslutning, inte bara bland ungdomen utan från hela svenska folkets sida.

Alla bojkottaktioner avser att avskärma oss från Sydafrika. Det sker, vilket kan synas paradoxalt, på direkt anmodan av dem som kämpar för Sydafrikas frihet. Då vår strävan går ut på att i möjligaste mån ekonomiskt isolera Sydafrika, är det desto angelägnare att intensifiera de politiska kontakterna med oppositionen i detta land. Av många skäl, som jag här inte skall gå in på, har det för ungdomen inom denna opposition — den utgörs till största delen av unga människor — varit naturligt att ta kontakt med det socialdemokratiska ungdomsförbundet i Sverige. Jag kan avslöja att vi efter måttet av våra resurser ekonomiskt och

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

organisatoriskt stöder de grupper som arbetar på att få ett slut på Verwoerd-regimen.

Tyvärr görs det emellertid från svenska sida också insatser i Sydafrika av betydligt mindre hedersamt slag. Flera svenska företag bedriver i dotterföretagets form affärsverksamhet i Sydafrika. För den sydafrikanska ekonomin spelar dessa företags verksamhet inom Sydafrikas gränser förmodligen en betydligt större roll än den totala handeln mellan vår länder. De företag jag avser är Atlas Copco, Sandvikens Jernverk, Söderquist & Albihn, Rederi AB Transatlantic, AB Electrolux, Elof Hansson, Lesjöfors AB, ASEA och Fagersta Bruks AB.

SSU tillställde för i dag exakt en månad sedan dessa bolag en skrivelse, vari vi föreslog att de tillsammans med SSU skulle uppvakta regeringen i Pretoria med krav på raspolitikens avskaffande. Vi hemställde också att i samband med ett sådant besök få tillfälle att bese företagens anläggningar i Sydafrika. De berörda företagen — liksom Exportföreningen — har avslagit SSU:s framställning. Den genomgående motiveringen för vägran att protestera mot Verwoerd är att man inte vill blanda ihop politik och affärer.

Det är en ganska cynisk inställning. Man frågar sig om det företag som säger att det »inte befattar sig med politik» ändå inte på något sätt velat ta hänsyn till moraliska synpunkter. Är det för övrigt verkligen så att de svenska företagen har för vana att hålla sig kemiskt rena från politik? Är de politiskt neutrala sammanslutningar som uteslutande ägnar sig åt att producera varor och tjänster och åt att göra affärer? Jag tror inte att någon i denna kammare känner igen den bilden. Tvärtom har de privata företagen i Sverige mycket klart tagit ställning för en borgerlig politik, och de har genom ekonomiskt understöd i över trettio år

verkat för att den socialdemokratiska regeringen skulle ersättas av en borgerlig. Men när det gäller Sydafrika, som har en fascistisk regering, vill man inte ens skriva under en resolution mot rasförtrycket!

Vi vet av erfarenhet att det existerar utomordentligt goda kontakter mellan de borgerliga partierna och näringslivet. Vi vet också att man från borgerligt håll alltid pläderar för att man när längst med frivillighet. Med anledning härav vill jag rikta en direkt fråga till de borgerliga partierna: Har man, t.ex. från folkpartiets sida, gjort några som helst försök att få slut på den verksamhet som svenska företag i vinstsyfte bedriver i Sydafrika? Här har man ett område, där man för en gångs skull verkligen skulle kunna göra en s.k. frivillig insats. Några principiella skäl för att avstå från sådana försök kan knappast föreligga, eftersom man på samma håll kraftigt kritiserade KF nr tidningen Vi framförde tanken på att KF borde upphöra med sin bojkott. När man i dag med all rätt kräver en statlig bojkott, tycker jag att man i avvaktan på denna statliga bojkott borde försöka utnyttja alla möjligheter för att på frivillig väg få ett slut på de svenska insatser, som stärker Sydafrikas ekonomi. Jag tycker t.ex. att herr Ullsten borde utnyttja sitt partis förbindelser med näringslivet för att uppnå de mål, som han försöker nå genom sin motion i riksdagen. Jag undrar om han har gjort det.

Herr talman! Jag kan för min del inte biträda vare sig utskottets hemställan eller reservationen, och i den voteringen kommer jag därför att nedlägga min röst.

Därefter anförde:

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppskattar självfallet herr Carlssons i Tyresö deklara-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

tion att han trots de betänkligheter han gav uttryck för i början av sitt anförande har för avsikt att stödja vår motion, som kräver statlig svensk bojkott mot Sydafrika. Efter detta framstår herr Alemyrs nummer om oenigheten inom folkpartiet i sin rätta belysning. Herr Alemyr får nu i fortsättningen försöka ägna sig åt sin egen oenighet; han har ju faktiskt inom loppet av en månad lyckats inta två helt oförenliga ståndpunkter i denna fråga.

Herr Carlsson var bekymrad över att jag kunde stödja reservationen och motionen samtidigt. Jag har två skäl att stödja reservationen, eller snarare hade. Det första skälet var det, att reservationen tar upp det andra av våra yrkanden, nämligen yrkandet om en utredning. Utskottsmajoriteten har nu strukit sitt yrkande om avslag på vårt krav om en utredning; man har kommit på andra tankar sedan statsrådet Torssten Nilsson tillsatt den utredning vi begärde.

Mitt andra skäl för att stödja reservationen är att den enligt min mening innebär ett klart ställningstagande till sanktionsinstrumentet som sådant. Efter den debatt vi har fört i dag och efter de inlägg som utrikesministern därvid gjort är det tveksamt, om den svenska regeringen över huvud taget tror på ekonomiska sanktioner som medel i kampen mot apartheidpolitiken. Utrikesministern gjorde en rad förbehåll: han talade om att det vore bättre att stödja de fria afrikanska staternas näringsliv, han hade en rad invändningar som i högsta grad skapade oklarhet om hans inställning. På den punkten talar reservanterna ur skägget.

Beträffande företagens ställning vill jag säga att efter den gjorda deklARATIONEN tillhör herr Carlsson i Tyresö de få socialdemokrater som med gott samvete kan ställa krav på de enskilda företagen, eftersom han ställer samma krav på regeringen. Det är nämligen en gans-

ka märklig tanke att de svenska företagen skulle driva en alldeles egen utrikespolitik. Jag tycker att det är självklart att de icke skall profitera på de lägre löner som man i Sydafrika betalar till färgade. Jag har också i olika sammanhang varit med om att försöka få svenskt näringsliv att föra en annan allmän politik i sydafrikafrågan. Inte minst för deras egen skull tror jag att det vore vettigare att satsa på de fria afrikanska staterna än att medverka till att upprätthålla Verwoerdregimen i Sydafrika. Men just nu är det ju regeringens politik i sydafrikafrågan som vi diskuterar.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ullsten tycker att jag skall undvika att tala om oenighet inom folkpartiet. Det har jag inte talat om i dag, utan jag har erinrat kammarens ledamöter om att ingen partivän till herr Ullsten i utrikesutskottet har yrkat bifall till herr Ullstens motion. Herr Ullsten, är det påpekandet felaktigt?

Herr CARLSSON i Tyresö (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ullsten angav två skäl för att yrka bifall till reservationen. Jag kan inte inse att något av dessa skäl är särskilt tungt vägande. Som herr Ullsten själv påpekade har utredningen redan tillsatts av utrikesministern och på den andra punkten finns det inte någon skillnad mellan utskottets förslag och reservationen. Reservationen tar inte i något avseende en klarare ställning till sanktioner än vad utskottet gör. Från den utgångspunkten kan jag för min del inte finna att reservationen är ett dugg bättre än utskottets förslag. Tvärtom anvisar den genom sin oklarhet en sämre utväg än den som utskottet argumenterar för.

I fråga om de privata företagen fick jag tyvärr inget positivt svar av herr

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

Ullsten. Skall man vara konsekvent och är man anhängare av statlig bojkott mot Sydafrika finns det inga kompromisser. Då kan man inte stillatigande åse att svenska företag investerar, driver och bygger ut en verksamhet i Sydafrika. Vi vet ju vilka utomordentligt goda kontakter som finns mellan näringslivet och de borgerliga partierna. Är det då för mycket begärt att vi från ungdomens sida kräver av folkpartirepresentanten, att han å sin sida verkar för att dessa investeringar skall ta ett slut och att denna verksamhet i Sydafrika skall stoppas? Det är märkligt att man kan vara anhängare av en statlig bojkott men inte vara beredd att ta konsekvenserna av det.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet av den anledningen att jag tyckte det var en något egendomlig argumentation den föregående ärade talaren använde sig av då han sade att han inte kunde förstå skälet till att herr Ullsten föredragit reservationen framför utskottsmajoritetens förslag.

För min del tycker jag att det är mycket lätt att förstå. Har man den utgångspunkten som herr Ullsten har — en utgångspunkt som jag *trodde* vara gemensam för herr Ullsten och den närmast föregående talaren — är det ganska naturligt att om man inte får precis vad man önskar tar man det som är närmast den synpunkt man själv har och inte det som är mest avlägset.

Det sades nyss att utskottsmajoritetens förslag och reservationens skulle vara likvärdiga i fråga om den intensitet man vill lägga in i kravet på det svenska handlingssättet under tiden framöver. Jag skall inte upprepa, herr talman, den ganska långa debatt som tidigare förevarit mellan mig och utrikesministern. Men det är väl i alla fall alldeles klart, att det i reservationen finns ett krav som man från regeringens

och dess anhängares sida i utskottet sagt nej till men som reservanterna säger ja till.

Jag har vänt mig mot hela uppläggningsen med att antingen måste det vara isolerade svenska sanktioner i ögonblicket eller inte någonting alls. Det är just mot detta dödläge som jag reagerat i hela det anförande jag förut hållit på eftermiddagen. Hela andan bakom reservationen strävar att söka komma ur detta dödläge. Vi har velat föra debatten in i ett positivt stadium, där man på ett aktivt sätt kan verka för det första för en enig uppslutning från de nordiska staternas sida, och för det andra på ett sådant sätt att man har utsikter att få med även en betydande del av den demokratiska världsopinionen i övrigt kring en effektiv politik med framgångsrika åtgärder mot apartheidpolitiken.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Alemyr försöker nu efter den senaste halvtimmens händelseutveckling förneka att han försökt göra ett nummer av oenigheten inom folkpartiet. När han yttrade sig förra gången talade han om att folkpartisterna i utskottet svikit herr Ullsten. Jag känner mig inte alls ha blivit sviken; jag hade knappast väntat mig ens det stöd jag fick.

Men när jag yrkade bifall till reservationen skedde det innan herr Alemyr givit uttryck åt sin sinnesändring i fråga om utredningskravet. Då hade han ännu inte talat om att man i utskottsutlåtandet tänkte stryka sitt nej till utredningskravet. Under sådana förhållanden var det ganska naturligt för mig att stödja reservationen, där detta krav fanns tillgodosett. Vad som då är kvar av reservationen är den så kallade Wedénplanen, som innebär ett klart ja till sanktionsinstrumentet som medel mot apartheidpolitiken.

Beträffande företagen återkom herr

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

Ingvar Carlsson till den saken. Jag har gjort tre uttalanden på denna punkt. Jag anser inte att svenska företag bör profitera på den arbetsmarknadspolitik som man bedriver i Sydafrika och som innebär att man betalar lägre löner till färgade än till vita. Jag har sagt att det är oklokt av svenska företag att över huvud taget etablera sig i Sydafrika och därigenom stödja Verwoerdregimen. Jag har sagt att det är orimligt att kräva att de svenska företagen skall föra en egen utrikespolitik. De krav man i detta avseende ställer på företagen bör man också ställa på regeringen.

Jag har inte heller stillatigande åsett vad som hänt på denna front i Sydafrika. Under min tid som ordförande i Folkpartiets ungdomsförbund har jag flera gånger uppvaktat företagsrepresentanter i den frågan. Jag kommer i den mån det kan ha någon betydelse att fortsätta att göra så. Sedan är det en annan sak att jag inte — i motsats till herr Ingvar Carlsson — har råd att bjuda svenska företagare på resa till Sydafrika. Men den skillnaden kan vi kanske bortse ifrån i det här sammanhanget.

Herr CARLSSON i Tyresö (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ullsten säger dels att det är orimligt att kräva att företagen skall bedriva en egen utrikespolitik, dels att han å sin sida är beredd att fortsätta att uppvakta företagen precis som tidigare. Om han ämnar fortsätta att uppvakta med krav på att de skall sluta med sin verksamhet, kommer han nog att göra just vad han sade i satsen dessförinnan, nämligen framföra krav på att de skall föra en egen politik. Den kan stå i överensstämmelse med vad regeringen har deklarerat om det oriktiga i raspolitiken, om det oriktiga i att svenska företag deltar i handelsutställningar och liknande. Där finns en klart

dokumenterad linje från regeringens sida.

Men herr Ullsten har fortfarande inte lämnat besked om huruvida han är beredd att mera direkt bryta förbindelsen med de företag, som ändå i dag ekonomiskt och på andra sätt stöder de borgerliga partierna. Är han beredd att dra den yttersta konsekvensen för att utöva påtryckningar på dessa företag?

Till slut vill jag bara konstatera, herr Wedén, att reservanterna icke vill ha en isolerad svensk statlig bojkott, och att de heller icke vill ha en nordisk bojkott. Man kräver medverkan av minst en stormakt, och därmed kan jag i fråga om intensitet inte upptäcka någon som helst skillnad mellan reservanternas och utskottets förslag. Därför kan jag i motsats till herr Ullsten inte stödja någotdera förslaget.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte stor mening med att förlänga debatten. Jag skulle bara vilja erinra herr Ullsten om att det i motionen föreslås att vårt land skall starta en handelspolitisk bojkott av Sydafrika. På den punkten har folkpartisterna i utskottet inte velat vara med, och jag använde i mitt tidigare anförande i dag uttrycket att partikamraterna övergivit herr Ullsten i utskottet. De har i stället yrkat att vi skulle fråga våra nordiska grannländer, om dessa vill vara med och fråga Storbritannien eller Förenta staterna om de vill uttala sig för en blockad av den sydafrikanska republiken. Det är den åtgärden som utskottsmajoriteten ansåg vara fullständigt meningslös att vidta.

Det finns, herr Ullsten, inte någon sympati hos Edra partivänner för det förslag som Ni lagt fram. Jag har tidigare i dag sagt, att jag tolkar reservationen på det sättet, att då man i folkpartiet märkt den betydande opinion som finns i stora folkgrupper för att

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

man härvidlag skall göra något, har man velat gunga ett tag på opinionens vågor i syfte att ge ett allmänt intryck av att man vill uträtta något, medan man inte uträttar ett enda dugg med den reservation man lagt fram.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan försäkra den ärade talaren, att det finns betydligt större sympati inom folkpartiet för den anda, i vilken herr Ullsten har väckt sin motion, än för den anda som återfanns i herr Alemyrs sista anförande.

Jag ber att få fortsätta med en ytterligt kort replik till herr Carlsson i Tyresö. När han frågar om inte herr Ullsten är litet besviken på mig och oss andra i folkpartiet som gått på reservationen och inte på herr Ullstens motion, måste jag säga att det kan väl hända att herr Ullsten är litet besviken på oss. Men, herr talman, den besvikelsen måste ändå bara vara en mild västanfläkt i jämförelse med den som herr Carlsson i Tyresö måste känna över den position som hans majestäts socialdemokratiska regering intar.

Herr andre vice talmannen CASSEL (h):

Herr talman! Jag skall för att spara kammarens tid avstå från att söka skildra de känslor av indignation och motvilja som vi alla hyser inför vad som händer i Sydafrika. Denna skildring har andra talare presterat före mig och jag kan nöja mig med att helt instämma med dem. Det råder en fullständig enighet inom alla kretsar av det svenska folket och även här i riksdagen angående orimligheten och orättfärdigheten i den politik som den sydafrikanska regeringen nu bedriver. Denna politik kommer med till visshet gränsande sannolikhet att leda till en katastrof. Så intimt som hela världen nu hänger samman är det ytterligt osäkert om en sådan katastrof kan begränsas geografiskt.

Det vore orealistiskt att tro att vårt lands egen säkerhet skulle vara opåverkad.

Att opinionen här hemma och särskilt hos våra ungdomar så starkt reagerar mot övervåldet och förtrycket i Sydafrika är naturligt och glädjande. Det visar att allt vad vi i vår generation har fått uppleva och fortfarande får uppleva i vårt omedelbara grannskap inte förmått avtrubba vår känsla för människovärde och rättfärdighet. Problemet Sydafrika är brådskande och måste lösas snabbt, om det över huvud taget är möjligt att lösa, vilket är i högsta grad osäkert. Säkert är emellertid att problemet är till orimlighet komplicerat. Den förda politiken har bragt den lilla vita folkspillran i en situation, där man inte ser någon återvändo och där hårdheten och hänsynslösheten tycks vara barn av fruktan.

Att lösa upp denna hårdknut utan att kunna lämna några garantier för säkerhet och trygghet synes inte vara möjligt. Den enda makt som här skulle kunna verka effektivt och på rätt sätt är Förenta Nationerna, men Förenta Nationerna är just nu paralyserat av inre motsättningar och därför maktlös. För Sverige är det enligt min mening en uppgift av utomordentlig betydelse att efter måttet av sina krafter hjälpa till med att få FN att leva upp på nytt och vinna full styrka.

Inom Förenta Nationerna har Sverige år efter år verkat för aktioner gentemot den sydafrikanska apartheidpolitiken, och vi bör oavslåligen fortsätta med det och inte låta oss vare sig förtrötas eller tystas utan alltid vara beredda att medverka till aktioner som Förenta nationerna kan komma att i laga ordning besluta.

Det är, herr talman, inom Förenta Nationerna som vi kan och skall arbeta. En internationell rättsordning kan inte byggas upp om inte de organ som har skapats för att upprätthålla fred och sä-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

kerhet får lojalt stöd av medlemsstaterna. Förenta Nationernas legala aktioner kan inte ersättas genom sanktionsåtgärder som olika stater riktar mot varandra för att markera ogillande av det andra landets politik. Sådana ensidiga aktioner må vara aldrig så tillfredsställande för den enskildes egen samvetsfrid, men de kan faktiskt snarare försvåra än underlätta arbetet på att skapa en sådan internationell rättsordning som vi hoppas på.

Arbetet inom Förenta Nationerna är — det vet var och en som om än tillfälligt fått se verksamheten inifrån — en verksamhet där man känner sig fram och med utomordentlig omsorg och försiktighet bygger upp sina positioner. Vi vet alla i vilken riktning vi vill att de svenska ombuden skall verka, men att ge dem i detalj bundna direktiv som dessutom skulle vara offentliga och därmed på förhand kända för motparten vore att göra deras strävanden vid förhandlingsbordet utsiktslösa.

Att den svenska riksdagen skulle ge regeringen specificerade uppdrag att söka förmå övriga nordiska regeringar att delta i samfällna nordiska aktioner på detta område synes mig vara ganska främmande. Det svenska FN-arbetet har alltid drivits i utomordentligt nära kontakt med de andra nordiska regeringarna, och mellan de nordiska FN-delegationerna har ett dagligt utbyte förekommit. Arbetet måste bedrivas på det sättet. Inte heller i de sammanhangen bör våra talesmän uppträda med bundna mandat. Särskilt olyckligt skulle det vara om sådana mandat skulle kunna uppfattas som en svensk lust att utöva någon form av påtryckning på de nordiska grannländerna.

Herr talman! Det enda sättet för Sverige att agera för att hjälpa till med en lösning av det utomordentligt oroande sydafrikanska problemet är att arbeta för Förenta Nationerna, inom För-

enta Nationerna och åt Förenta Nationerna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändring som föreslagits av herr Alemyr.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag tänkte begära ordet när herr Wedén var uppe nyss och från alla håll i frälsarkransens form omsvepte en av sina yngre partikamrater i riksdagen; tyvärr tycks herr Wedén ha gått ut ur kammaren nu.

Jag tycker det är ganska viktigt — även om utrikesministern gjorde det med all skärpa i eftermiddagens debatt — att ännu en gång slå fast, att det finns två huvudlinjer som man kan följa i sydafrikafrågan. Antingen kan man — som ungdomsorganisationerna har gjort — reagera moraliskt, känslomässigt, kräva bojkott utan att se till de omedelbara konsekvenserna av detta. Enligt den andra linjen måste sanktioner — om de skall tillgripas — vara effektiva. Den historiska erfarenheten lär oss att de så lätt misslyckas. Därför måste de vara effektiva; de får inte misslyckas när de en gång har vidtagits.

Herr Wedén söker ge sken av att han vill någonting mera när han egentligen inte vill någonting. Han försöker gå en medelväg. Å ena sidan vill han inte vara så moralisk, att han kräver svenska sanktioner utan hänsyn till effekten och utan hänsyn till andra staters handlande. Å andra sidan ställer han inte kravet på effektivitet i sanktionerna och begär att en gemensam aktion skall företas, som omfattar hela världens folk, vilket betyder att sanktionerna skulle bli i stort sett utan verkningar på Sydafrikas ekonomi. Detta är den sämsta tänkbara vägen: man är inte moralisk utan halvmoralisk, man är inte heller effektiv, ja, inte ens halveffektiv. Jag tror det är farligt att på ett allvarligt internationellt problem försöka över-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

föra ett slags mellanpartifilosofi, som innebär att man intar så många tänkbara ståndpunkter som möjligt på en gång.

Herr ZETTERBERG (s):

Herr talman! Utrikesministern nämnde i sitt första anförande att det verkligen inte var så, att Sydafrika är det enda land där människor får uppleva övergrepp i skilda former.

Jag föreställer mig att vi ändå behöver ägna några ord åt frågan, varför vi är beredda att med sådan skärpa rikta vår opinion och vår uppmärksamhet på just Sydafrika. Faktum är att endast bristande kunskap gör att vi inte sysselsätter oss med de ur demokratisk synpunkt undermåliga förhållanden som förekommer i t.ex. många av de nya staterna. Vi vet att det råder halv- och heldiktatur i många stater, vi vet att de ofta är aggressivt nationalistiska utåt. Ändå är vi där inte med och talar om någon form av bojkott; tvärtom: vi är inställda på att hjälpa dem.

Jag tillhör dem som är klart inställda på att vi inte kan begära något slags fullkomlighet, inte ens om man inlägger en mycket blygsam betydelse i det ordet.

Gunnar Myrdal har en gång sagt, att det allvarligaste i underutvecklingen i de underutvecklade länderna ofta är deras regeringar. Jag tycker det är viktigt att man tar dessa förhållanden med i bilden när man diskuterar Sydafrika ur moralisk synpunkt. Vi måste nämligen ta upp problemet, varför vi med sådan häftighet och avsky vill inrikta världsoinionen och de internationella organen emot den nuvarande regimen i Sydafrika, medan vi inte i samma grad reagerar inför diskrimineringar i andra delar av världen.

Det är emellertid två drag i den sydafrikanska regimen som skiljer den från

andra i t.ex. Afrika. Det ena är att Sydafrikanska unionen är en modern, välutvecklad stat. Dess principer kan diskuteras, men dess polissystem och dess effektivitet är högggradigt utvecklade. Staten har en systematik i sitt sätt att gå fram som saknar motsvarighet på andra håll, och detta talar för en särbehandling. Det andra draget som jag funnit när jag har försökt att göra denna sak klar för mig ur moralisk synpunkt, är att man ändå behöver skilja mellan länder där trenden går i riktning mot att någon form av demokratiskt samhällsskick kommer till stånd, om än långsamt, och länder där trenden går i motsatt riktning.

Sydafrika har en lång och skakande historia. En av de märkligaste männen i dess historia hette Dominique de Chabannes. För 200 år sedan framlade han ett förslag som en modern historiker har gett det omdömet om, att hade det antagits av kronrådet i Kapkolonien, så hade dagens läge inte existerat; då hade utvecklingen gått i en riktning som inte hade lett till segregation. Men hans förslag blev alltså förkastat, och det blev i stället de boergrupper som vann, vilka betraktade den färgade befolkningen som billig arbetskraft som de naturligtvis inte ville jämställas med och ännu mindre blanda sig med.

Det är alltså denna trend i Sydafrika mot alltmera benhårda åtgärder, en allt större obenägenhet att över huvud taget låta någon komma till tals med sig, som gör att jag finner det vara befogat att vi riktar vår avsky och indignation emot den sydafrikanska politiken.

Det har talats om ungdomsorganisationernas initiativ och den anslutning som detta har fått, och det finns väl ingen här i kammaren som inte är beredd att vara med och stödja den konsumentbojkott som man har inlett. Jag tror att vi alla i kammaren har kontakter med skilda organisationer, där

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

vi i livet och verkligheten kan påverka en utveckling i den riktningen.

Det är också många andra ting som kan göras för att rikta världsopinionens uppmärksamhet på Sydafrika. Jag tillåter mig nämna den insats som vår kammarkamrat herr Svensson i Kungälv gjorde när han tog initiativet till och arbetade för att Luthuli blev fredspriskandidat och så småningom fick Nobels fredspris. Det skakade, det vet vi genom rapporter, hela den offentliga opinionen i Sydafrika och uppmärksammades i hela världen.

Kanske bör det också sägas ett par ord om kristenheten och rasfrågan. Gång efter annan har den offentliga debatten tagit upp denna fråga. Skall vi helt söka avskilja oss från Sydafrika, så måste ju vi som är aktiva i olika samfundssammanhang fråga oss: Blir då inte konsekvensen av detta den, att de miljoner som går till Sydafrika via missionen också bör tas under övervägande? Skall vi verkligen skicka dit så mycket människor för att låta dem göra sina insatser där? Hur kan man egentligen försvara ett sådant handlande, när man samtidigt vill vara med om åtgärder av bojkottnatur i övrigt? — Jag känner ett behov av att med ett par ord beröra detta problem.

Först och främst bör det sägas att världskyrkorådet så sent som 1963 i New Delhi med skärpa uttalade sig mot den raspolitik som förs i Sydafrika. På den punkten finns det alltså inte någon oklarhet. Däremot måste det till kristenhetens skam medges att inom boerkyrkan segregationen fortfarande försvaras med bibelargument. Men missionen — praktiskt taget all mission med något enstaka undantag — har ställt sig på den färgade befolkningens sida, och i kyrkorna finns icke den segregation som den nuvarande regimen söker genomföra. Där har framför allt de skotska missionärerna och andra gjort en utomordentlig insats och varit klarsyn-

ta. Detta har emellertid också mycket riktigt lett till att en och annan av dess representanter då och då blir hemsänd eller förbjuden att återvända till Sydafrika. Hur skall man försvara och försvara och förklara det? Vi föreställer oss att de genom sin närvaro kan ge människovård i skilda former och utbildning åt grupper som med den nuvarande politiken blir förbisedda eller skulle få en utbildning som höll dem kvar i det underläge som regimen önskar. För många svenskar som är där ute spelar det också stor roll att de räknar med ett sammanbrott eller en katastrof. De hoppas att i ett sådant läge kunna vara med och lindra det lidande som kommer att drabba många människor.

Till sist, herr talman, vill jag säga ett par ord om utskottets skrivning och reservationerna.

När jag från början läste dessa föreställde jag mig, som någon annan här också har sagt, att jag skulle lägga ned min röst därför att det föreföll mig som om utskottets skrivning inte nog starkt underströk det berättigade i opinionen mot den sydafrikanska segregationspolitiken och inte närmare gick in på och diskuterade vägarna som motionärerna hade velat ta upp till debatt.

Nu har det skett en viss förbättring av utskottsutlåtandet. Vidare har genom utrikesministerns deklaration givits en kommentar till utskottsutlåtandet som, tror jag, måste ge var och en som har lyssnat på den ett intryck av att regeringen inte är passiv utan på skilda vägar söker sig fram till att göra en insats som svarar mot både den ungdomsopinion och den vuxenopinion som finns här i landet. Framför allt tycker jag det är väsentligt att vi har fått veta att en speciell arbetsgrupp har tillsatts. Det är ju nödvändigt att undersökningar görs, innan man går över till åtgärder för en eventuell handelsbojkott. Jag föreställer mig att syftet med de undersökningar som nu görs är att få fram

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

material som kan möjliggöra en säkrare bedömning.

Att rösta för reservationen har däremot knappast utgjort någon frestelse, eftersom den faktiskt, som också här har sagts, endast är uttryck för en önskan att låtsas åtgärder som väl knappast innebär någon nyhet. Vad beträffar kontakten med de nordiska länderna utgår jag ifrån att det för utrikesministerierna i de nordiska länderna är en ren rutinåtgärd att söka kontakt inför varje ställningstagande och varje åtgärd som rör sanktioner mot Sydafrika och sydafrikafrågan över huvud taget.

Jag ber med det sagda att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Det var med inte så liten förvåning jag lyssnade till statsrådet Palme, när han med ett kort inlägg försökte bortförklara de synpunkter som framförts av motionärerna och reservanterna med att fabricera en enkel klyscha och säga att detta var någon form av »mellanpartifilosofi». Detta är en fråga med betydligt djupare innebörd och jag hade inte väntat att få höra en sådan klyscha från ett statsråds sida.

Jag skall här i slutet av denna debatt bara framföra ett par synpunkter på denna fråga. Jag vill redovisa de motiv som jag har haft, när jag har skrivit under den motion som är avlämnad i denna kammare med herr Ullsten som första namn.

Vi har i sydafrikafrågan all anledning att vara mycket kritiska mot oss själva, tycker jag. Vi måste nämligen fråga oss: Vad har vi gjort för att få till stånd en lösning av ett av de svåraste hot mot världsfreden som vi har i dag, även om faran kanske inte är omedelbart märkbar hos oss? Vi lever ju tryggt i en stat utan nämnvärda rasproblem, åtminstone märks de inte så mycket, och de fördomar som förekommer här har inte

så många tillfällen att komma till uttryck.

Hos den vita ledande klassen i Sydafrika har däremot fördomarna fått tillfälle att komma till uttryck på det mest fruktansvärda sätt. Fördomarna har därjämte blivit lagfästa och lett till att det blivit en genomtänkt rasregim som inte mildras utan tvärtom skärps och blir alltmer utstuderad för varje dag som går. Samtidigt som förtrycket växer, växer också motståndet hos de förtryckta, hatet utvecklas både hos den vita minoriteten och hos den förtryckta majoriteten av afrikaner. Vi har väl ingen anledning att vänta oss att den fascistiska regimen frivilligt skall liberalisera sin politik, utan hjälpen måste komma utifrån.

Den sydafrikanska rasregimen hålls ju uppe genom produktion av produkter som är mycket begärliga för finansintressena runt om i världen. Med vår lilla handel med Sydafrika hjälper vår del till att hålla förtryckarna vid makten. Man kan väl ha rätt att hävda den uppfattningen att det första steg vi borde ta vore att avbryta vår handel med Sydafrika. Ett sådant avbrytande skulle givetvis syfta till att vi skulle få flera länder med i bojkotten, och det har varit en livlig debatt om det här förut.

Säkerhetsrådets expertkommitté har betonat att effektiviteten av ekonomiska sanktioner är beroende av att sanktionsåtgärderna vinner allmän anslutning. Det finns en rekommendation av FN:s generalförsamling från november 1962, där medlemsstaterna rekommenderas att ansluta sig till en rad ekonomiska sanktionsåtgärder mot Sydafrika. Vi har hittills inte direkt gjort någonting för att uppfylla vad som sålunda rekommenderats. De frivilliga insatserna har väl omfattats med ganska stort intresse. Men det räcker väl inte här med att — som det har sagts förut och jag tror herr Zetterberg var inne på det — vi uttalar ett fördömande, utan vi måste även

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

handla och vi måste visa en realistisk aktivitet.

Först och främst måste vi väl undersöka konsekvenserna för Sverige av en bojkott. Det borde ha varit gjort redan för länge sedan. Det borde ha gjorts då frågan om bojkott första gången aktualiserades och togs upp till diskussion. Motionärerna anser att en sådan utredning snarast bör göras. Jag hyser inget större medlidande med de stora svenska företag som har etablerat sig på den sydafrikanska marknaden och därmed stöder den sydafrikanska regimen. Allt nog, en utredning bör företas.

Nu har det upplysts att en sådan arbetsgrupp skulle tillsättas. Jag tycker det är märkligt att utskottet avstyrkt tillsättandet av en utredning, när utrikesministern har beslutat tillsätta en grupp av något slag, enligt upplysningar som vi har fått. Vi skall väl ta den gruppens tillsättande på allvar. Den tillsättes väl inte bara för att lugna en oppositionell grupp inom Stockholms arbetarekommun som begär att dess ordförande Torsten Nilsson skall uppvakta utrikesminister Torsten Nilsson med krav på statlig bojkott av sydafrikanska varor?

Att denna arbetsgrupp tillsättes hindrar dock inte att vi i dag uttalar oss för en officiell svensk handelsbojkott. Det skulle vara en styrka för Sverige som neutral stat att ha intagit en klar ståndpunkt i denna fråga. Jag tror inte att den uppfattningen behöver vara ett uttryck för någon naiv »himlastormartro», utan det är en uppfattning som grundar sig på uppgifter som vi fått om situationen i Sydafrika.

Här har sagts att bifall till reservationen inte skulle leda till något resultat. Även om jag inte är riktigt nöjd med vad reservationen innefattar, ser jag den dock som en strävan i rätt riktning för att nå ett resultat. Detta är anledningen, herr talman, till att jag ber att få yrka bifall till reservationen. Jag yrkar även bifall till den första punkten

i motion I: 351 av herr Sundin och II: 418 av herr Ullsten m. fl.

I detta anförande instämde herrar *Börjesson* i Falköping, *Johansson* i Växjö och *Persson* i Heden (samtliga cp).

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Vad jag sade, herr Gustavsson i Alvesta, var något betydligt allvarligare än en klyscha. Politiken kräver att man klart och rejält skall kunna ta ståndpunkt och även ta konsekvenserna därav. Det finns en linje i sydafrikafrågan enligt vilken man av moraliska och känslomässiga skäl skall fatta ett beslut om ensidig svensk bojkott. Jag kan förstå den linjen. Det finns en annan linje, enligt vilken sanktioner är ett så allvarligt instrument att de inte får misslyckas — skall de vidtagas måste alla världens nationer stå bakom. Försöker man gå en medelväg ställer man sig i en moraliskt och politiskt hopplös situation.

Vad betyder det om vi säger — vilket är innebörden i reservationen — att om engelsmännen går in för ensidiga sanktioner för egen del skall vi vara med? För Sveriges ekonomi betyder inte ensidiga sanktioner så mycket — kanske för vissa företag. För England skulle ensidiga sanktioner betyda något av en katastrof med hänsyn till den export på 3 miljarder kronor detta land har. Det är alltså fullständigt omöjligt för den engelska regeringen att gå med på sanktioner om de inte blir allomfattande. Om vi i det läget — jag har diskuterat dessa frågor ganska mycket i England med företrädare för bl. a. det brittiska arbetarpartiet — skulle säga till engelsmännen: Om ni genomför ensidiga sanktioner skall vi också vara med, med den lilla skvätt vi representerar i sammanhanget, skulle detta vara hyckleri och framför allt av engelsmännen uppfattas som hyckleri och

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

därmed skada Sveriges internationella anseende.

Även om jag känslomässigt helt kan förstå vad som ligger bakom kravet på ensidiga bojkotter, tycker jag dock verkligt illa om den filosofi som ligger bakom reservationen.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag uppkallades än en gång i talarstolen i anledning av det i och för sig infama påstående som herr Gustavsson i Alvesta gjorde att anledningen till att expertgruppen tillsattes skulle ha varit, att jag utåt ville tillmötesgå synpunkter som hade framkastats på Stockholms arbetarekommuns representantskaps sammanträde. Men kommunordföranden Torsten Nilsson uppvaktade inte utrikesminister Torsten Nilsson. Det förhöll sig i själva verket på det sättet att det var kommunordföranden och utrikesministern som vid representantskapets sammanträde själv meddelade att avsikten var att tillsätta en sådan expertgrupp. Anledningen till att den tillsattes var bl. a. att det skulle spridas ljus och kunskap om problemet. Jag skulle snarast vilja formulera det så, att expertgruppen tillkom för att bl. a. herr Gustavsson i Alvesta skulle komma i åtnjutande av den kunskap som han behöver bibringas beträffande denna fråga. Hela hans anförande nyss var ett enda bevis för nödvändigheten av att han skaffar sig sådana kunskaper.

Herr WEDEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är kanske inte så egendomligt, herr talman, men ändå ledsamt att mot slutet av riksdagsperioden talesätten och omdömena ofta skärps. Jag vill dock betona att i den debatt som hittills har förts är det ingalunda reservanterna eller motionärerna som gjort sig skyldiga till överord utan företrädarna för regeringen. När utri-

kesministern använder uttryck som »infam» och när statsrådet Palme talar om att detta är något slags taktisk »mittenpartifilosofi» kan jag försäkra kammaren och Er, herr talman, att de rör sig ganska långt borta från den anda och atmosfär, inom vilken hela denna fråga diskuterats från motionärernas och reservanternas sida.

Men, herr talman, vad jag begärde ordet för att säga var framför allt följande. Vad är det för slags märkvärdig filosofi som herr Palme utvecklar?

Jo, han säger att det antingen skall vara ensidiga svenska sanktioner, och det kan han förstå. Eller också skall sanktionerna vara helt allomfattande där alla är med och där det inte finns det minsta kryphål. Om jag skulle vara så beskaffad, att jag ville svara statsrådet Palme med hans eget mynt, skulle jag kunna säga att enligt den erfarenhet *han* borde ha förvärvat är det ändå på det sättet att den väg som är framkomlig sällan innebär allt eller intet. Den strävan som ligger bakom reservanternas ambitioner är naturligtvis att komma ur dödläget, som i viss mån är en dialog mellan döva, där man anklagar varandra å ena sidan för att göra ingenting och å den andra för att vilja kräva någonting som kan vara en heroisk gest men som inte kan leda till några praktiska resultat.

Vi tror inte att den svenska regeringen ensam kan åstadkomma någonting, men vi tror att om den kunde få med sig den norska, danska och finländska för att i första hand diskutera frågan med regeringen i Storbritannien skulle man kunna få en uppslagsända för att påskynda en lösning.

Herr talman! Jag tror fortfarande att det var ett beklagligt misstag av hans excellens utrikesministern när han avslutande anförtrödde säkerhetsrådet att finna en lösning och icke lämnade någon utväg öppen för generalförsamlingen.

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Vi hade en debatt i denna fråga i våras då jag försökte gå fram mycket mjukt och förklara de svårigheter som följer med herr Wedéns tankar. När herr Wedén nu återkommit, och det är han som under eftermiddagen och inte minst i sitt angrepp på Ingvar Karlsson använt de hårda orden, är man tvungen att klart tala om vad man anser om denna linje.

Här är det på ett sätt fråga om allt eller intet, därför att sanktioner som inte blir effektiva är ett intet. Herr Wedén bör nog försöka sätta sig in i vad jag sade i mitt förra anförande. Det är inte heroiskt av oss att säga att vi erbjuder sanktioner om bara engelsmännen gör det, ty oss kostar det inte så mycket. Men England kostar det oerhört mycket och för engelsmännen skulle det vara alldeles omöjligt att ensidigt genomföra dessa sanktioner om de inte får de andra stormakterna med sig. Det är därför, menar jag, ett självbedrägeri och skulle av engelsmännen uppfattas som ett hyckleri, om man — för att själv få en liten fjäder i hatten — på dem ställer krav som man vet att de omöjligen kan tillmötesgå.

Det är beklagligt, om debatten i denna fråga skärpes, eftersom det gäller ett stort och allvarligt problem där vi har anledning hålla ihop, icke minst därför att man just i FN från svensk och nordisk sida hela tiden har försökt finna uppslagsändar för att åstadkomma en lösning. Men herr Wedén har sannerligen velat göra ett politiskt nummer av det hela genom att försöka ge intryck av att han vill någonting annat och mycket mera än regeringen, när han i själva verket inte vill någonting alls, rent sakligt sett. Och då herr Wedén talar om det ansvar han vill påta sig, vet han mycket väl att han aldrig behöver riskera något sådant.

Herr **GUSTAVSSON** i Alvesta (cp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Palmes första anförande utmynnade dock i den slutklämmen, att reservationens linje inte var något annat än ett utslag av mittenpartifilosofien, och det var mot detta jag reagerade.

Om vi över huvud taget skall komma till rätta med de problem det här gäller, måste vi börja angripa dem i någon ände, och det finns därför all anledning att ta upp dem till ordentlig debatt.

Till hans excellens herr utrikesministern vill jag säga att det förvånade mig att utrikesutskottet inte önskade vara med om en utredning när en arbetsgrupp ändå hade tillsatts eller skulle tillsättas. För min del har jag skrivit under motionen på grund av en ärlig önskan att kunna medverka till att på något sätt aktualisera saken. Det är helt naturligt att vi enskilda riksdagsmän inte har möjlighet att få inblick i dessa frågor på samma sätt som utrikesministern och regeringens ledamöter, men jag är medveten om att det behövs upplysning på alla håll, både i vårt land och andra länder, för att man verkligen skall komma underfund med läget och för att det skall vara möjligt att åstadkomma en lösning av problemet.

Herr **WEDÉN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta polemiken. Men när statsrådet Palme talar om ansvar vill jag bara säga att jag hoppas att jag skall vara i stånd att bära det ansvar som kan tillkomma mig. Och jag vill tillägga att det kanske hade varit förståndigare, om statsrådet Palme här låtit utrikesministern bära det ansvar som tillkommer honom och inte försökt hjälpa honom med detta.

Herr **BJÖRK** i Göteborg (s):

Herr talman! Det finns väl inga skäl

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

att spilla fler ord på herr Wedéns förflugna idé. Jag skall i stället ägna mig åt de två motioner, i vilka det yrkas på en svensk statlig bojkott mot Sydafrika, d. v. s. dels den motion som i denna kammare undertecknats av herrar Ullsten och Gustavsson i Alvesta och dels den kommunistiska gruppens motion.

Märkligt nog är den kommunistiska motionen något försiktigare och något mera realistisk än herrar Ullstens och Gustavssons. Kommunisterna har uppmärksammat problemet med säkerhetsrådets roll när det gäller att få fram effektiva sanktioner, ett problem som herrar Ullsten och Gustavsson helt förbigått. Den kommunistiska motionen är egendomlig också på andra sätt. Där står bl. a. följande: »Det är emellertid mycket ovisst ifall ett beslut i säkerhetsrådet om sanktioner mot Sydafrika kan komma till stånd f. n. Om denna väg att åstadkomma mera effektiva påtryckningar i syfte att få ett slut på rasförtrycket icke visar sig framkomlig, måste det enligt vår mening på nytt övervägas om inte vårt land bör söka främja ett allmänt efterföljande av FN-rekommendationen från 1962 genom att för sin del avbryta i första hand de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika.»

Detta är i och för sig en egendomlig tanke, men innebörden är ju att man i första hand skall avvakta vad som händer i säkerhetsrådet. Nu har en av säkerhetsrådet tillsatt expertkommitté just framlagt vissa allmänna och mycket vaga slutsatser om sanktionernas effektivitet. Sedan gäller det närmast hur säkerhetsrådet kommer att ställa sig till den konkreta frågan, vilket eventuellt kan bli aktuellt i samband med Rhodesia eller senare i samband med Sydvästafrika. Konsekvensen borde alltså vara att kommunisterna yrkar på en avvaktande hållning, men i motionsklämman har de inga som helst förbehåll av det slaget. Där begär de att riksdagen skall hemställa om omedelbara åtgärder för

ett efterkommande av FN-rekommendationen av den 6 november 1962 i sydafrikafrågan genom i första hand avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrikanska unionen. Detta kan väl i någon mån illustrera att den kommunistiska motionen tillkommit något hastigt.

Jag skall sedan punkt för punkt söka följa framställningen i herrar Ullstens och Gustavssons i Alvesta motion och i någon mån kommentera den. I motionen ges den allmänna bakgrunden, opinionsrörelsen i Sverige, det allmänna läget i Sydafrika och skärpningen av raskonflikterna. I motionens första tes sägs att »de förtryckta folkgrupperna är inte beredda att fortsätta det tidigare passiva motståndet utan kommer att i tilltagande utsträckning tillgripa våldsåtgärder».

Herrar Ullsten och Gustavsson i Alvesta, ingenting är svårare än att spå om framtiden. När det i allmänna ordalag sägs att situationen i Sydafrika är explosiv och att den kan utvecklas mot en katastrof instämmer jag, ty jag tror perspektivet på sikt är utomordentligt allvarligt. Jag anser emellertid att det kan vara värdefullt för en bedömning av vad som kan och bör göras att ha en något klarare föreställning om läget i Sydafrika och dess omgivning i dag. Situationen är ju den, att våldsmetoderna knappast förefaller att öka i omfattning, att antalet sabotagedåd snarast har minskat under det senaste året, att motståndsrörelserna är hårt undertryckta, att deras ledare sitter i fängelse, att den vita minoriteten har överväldigande maktresurser och i mycket stor utsträckning är beväpnad, medan oppositionen är vapenlös.

Vidare bör kanske noteras att Sydafrika icke står inför något omedelbart hot om invasion utifrån. I själva verket har ingen av de hittills självständiga staterna i Afrika någon gemensam gräns med den Sydafrikanska republi-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

ken. Deras militära resurser är ytterst obetydliga i förhållande till Sydafrikas, och i den mån det finns tecken till en militär uppladdning i Afrika verkar det snarast som om den skulle gälla inte en konflikt mellan de självständiga afrikanska staterna och Sydafrika, utan konflikter mellan de nya staterna inbördes.

Det tragiska faktum är alltså att den vita regimen position i Sydafrika för närvarande är stark både inåt och utåt och att den även tenderar att förstärkas, att dess inflytande sprids norrut.

Detta allmänna läge ger ytterligare relief åt den tes som utrikesministern antydde, nämligen att om man i detta sammanhang vill göra någonting, så är det lämpligast att satsa på en uppbyggnad, en stabilisering och konsolidering av de nya afrikanska staterna. Eftersom de är hjälplösa, splittrade och i ett tillstånd av inre oro, utan möjligheter att lösa sina problem, så får Verwoerd-regimen dels ständigt nya argument och dels större auktoritet och ökat självförtroende.

I motionen talas om att det är utomordentligt nödvändigt att samlade internationella aktioner kommer till stånd. Men i nästa stycke heter det att »Sverige bör därför så snart som möjligt vidtaga en total svensk handelsbojkott». Här är motsättningen ganska tydlig. Antingen bör man ju satsa på det ena eller på det andra. Motionärerna försöker satsa på bådadera.

Motionärerna hänvisar också till Sveriges ställning som neutralt land och framhåller att vi därför bör gå i spetsen för internationella aktioner av detta slag. Det kan ligga någon sanning i detta, eftersom Sverige är mera obundet än andra länder. Å andra sidan innebär den allmänna neutralitetspolitiken att vi mycket noga måste överväga alla konsekvenser av vårt utrikespolitiska handlande.

Såsom argument för en aktion av ett

enskilt land som Sverige anföres att detta »har rekommenderats av FN:s medlemsmajoritet», varmed åsyftas en rekommendation av generalförsamlingen från år 1962. Det bör då först och främst slås fast, att denna majoritet i allt väsentligt bestod av stater som bedrev en synnerligen obetydlig handel med Sydafrika, medan minoriteten utgjordes av de stater vilka hade en något mer betydande handel med detta land. Det är alldeles uppenbart att man måste söka vinna denna minoritet för sina syften, om man över huvud taget skall nå något resultat.

Det bör också betonas att det runnit en del vatten under broarna sedan 1962. Vad som skett sedan dess är att man blivit alltmer medveten om att säkerhetsrådet, inte församlingen, här måste ta ansvar. Resultatet har då närmast blivit ett försök till kartläggning av hela problematiken. De preliminära resultaten av denna kartläggning är dess värre ganska nedslående, men frågan ligger alltså hos säkerhetsrådet.

Motionärerna kräver nu att det så snart som möjligt skall vidtas en total svensk handelsbojkott av sydafrikanska varor, d. v. s. att de svenska handelsförbindelserna både vad gäller export och import med Sydafrika skall avvecklas. Låt oss överväga vad det i praktiken skulle innebära. Om man ser det ur det svenska folkhushållets synpunkt, skulle en sådan bojkott uppenbarligen inte innebära några särskilt allvarliga uppförfingar, eftersom vår export till Sydafrika omfattar mindre än 1 procent av vår totala export.

Men problemet har också andra sidor. Det finns en del stater som officiellt har proklamerat att de avbrutit alla ekonomiska förbindelser med Sydafrika. Men det har förekommit att de afrikanska staterna med tiden har blivit något misstänksamma. Bland dessa stater finns det sådana som hyser misstro mot kommunistländerna, därför att

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

de har fått intrycket att det ändå förekommer en viss handel mellan dessa kommunistiska stater och Sydafrika, bland annat via tredje land. Jag vill låta vara osagt hur pass välgrundade dessa misstankar är, men det finns en lärdom att dra härav, nämligen den, att om Sverige skulle genomföra en ensidig handelsbojkott, så räcker det inte att avskära vår direkta handel med Sydafrika, om vi skall framstå som trovärdiga i afrikanernas ögon, utan då måste vi också förebygga affärer med Sydafrika via tredje land. Och såvitt jag förstår skulle det skapa alldeles utomordentliga kontrollproblem. Jag har svårt att se hur man konkret och praktiskt skall kunna genomföra det utan att försäkra oerhörda komplikationer i våra handelsförbindelser med andra länder. Men det är priset, om vi menar allvar och även skall bli tagna på allvar och inte i efterhand bli anklagade för dubbelspel.

Den kommunistiska motionen tar upp en annan tanke, nämligen att detta med handelsförbindelserna kanske inte är så betydelsefullt; den verksamhet som bedrivs av svenska företag i Sydafrika är viktigare. Men det framgår inte hur kommunisterna tänker sig att med nuvarande lagstiftningsmöjligheter kunna förhindra de svenska företagen i Sydafrika att fortsätta sin verksamhet.

Låt oss tänka efter vad någon form av allmän ekonomisk krigsförklaring mot Sydafrika skulle innebära. Föreligger det inte stor sannolikhet för att detta leder till att Sydafrikas regering vidtar repressalier och anser sig obunden gentemot de svenska företagen och deras ägare? Slutresultatet kan då mycket väl bli att ett sådant avbrytande av förbindelserna på investeringsområdet slutar med en nettovinst för Verwoerd-regimen — och det var kanske ändå inte meningen!

I fortsättningen av motionen av herrar Ullsten och Gustavsson i Alvesta sägs det

att »den förtryckta majoriteten i Sydafrika i olika sammanhang har värdjat om en så effektiv bojkott som möjligt från Sveriges sida». Tidigare har det också sagts att de förtryckta folkgrupperna har en bestämd attityd. Jag tycker dock att man skall vara försiktig med att göra sådana uttalanden. Det är ohestridligt att aktiva grupper av olika slag mycket energiskt propagerar för sanktionstanken, men det är också ohestridligt att de i ökad utsträckning inriktar sin verksamhet på internationella sanktioner, och att det i dag står klarare för dem än det gjorde 1962 att de för att nå effektiva resultat måste satsa på totala ekonomiska sanktioner. Intresset för nationella aktioner förefaller snarare att ha minskat.

Vad den allmänna attityden inom Sydafrika beträffar måste vi också konstatera, att vi inte med säkerhet vet vilken attityd befolkningen där intar. Det finns ingen anledning betvivla att motståndet mot apartheidpolitiken är allmänt, men detta innebär inte självklart att de färgade i gemen skulle vara beredda till väpnad kamp. Vissa indicier pekar i motsatt riktning. Jag vet inte om alla kammarens ledamöter känner till att det finns brittiska protektorat som gränsar till och är delvis inringade av Sydafrika. Vid fria val inom dessa protektorat har det på senare tid visat sig att de riktningar som vill undvika en alltför hård skärpning i relationerna till Verwoerdregimen har fått majoritet. Vi får vara försiktiga med att tolka sådana resultat, men jag tror vi måste säga oss att det inte finns några säkra belägg för att man står inför en omedelbar urladdning.

Både i herrar Ullstens och Gustavssons motion och i den kommunistiska motionen finns den tanken, att en svensk officiell handelsbojkott skulle bli ett viktigt incitament för andra länder som nu tvekar inför ett beslut. Den tanken uttryckes i kommunistmotionen

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

på det sättet att ett beslut av de svenska statsmakterna kan bli den åtgärd som sätter stenen i rullning. Också på den punkten bör vi dock försöka konkretisera för oss vad som egentligen avses. Tanken måste vara den, att först skall Sverige fatta beslut om nationella sanktioner, sedan kommer en eller annan småstat att drabbas av dåligt samvete och därför följa vårt exempel och när på detta sätt den ena staten efter den andra beslutar om sanktioner, så kommer till sist stormakterna att bli så besvärade att de gör likadant.

Om man illustrerar saken på det sättet, tycker jag att tankens verklighetsfrämmande karaktär framstår alldeles klart. Men till och med om man tror på den, borde närmare eftertanke säga att detta är en sällsynt olämplig väg att gå för att nå fram till effektiva internationella sanktioner — i den mån sådana över huvud taget är möjliga. Ty vad betyder det? Vi har redan sett det i den mån enstaka stater har avbrutit sina handelsförbindelser med Sydafrika. Det betyder att Sydafrikanska republiken under loppet av en dylik successiv utveckling kan anpassa sin ekonomi, skaffa sig andra handelspartners eller eventuellt utveckla en ersättningsproduktion på de områden där handeln bortfallit, så att man steg för steg kan göra landet osårbart för internationella sanktioner den dag då de eventuellt kan komma. Alla analyser och undersökningar på detta område pekar mot att internationella sanktioner för att vara effektiva dels måste vara allomfattande, dels måste vara samtidiga. Motionärernas tanke går i en helt annan riktning.

Om man allmänt skall försöka bedöma möjligheten att övertala andra stater om lämpligheten av sanktioner bör man också observera att schematiskt sett motståndet mot sanktioner är starkare ju större handel vederbörande stat i dag har med Sydafrika. Det finns

inga tecken till politiska förändringar i detta avseende. Det finns i dessa länder inga opinionsrörelser av en sådan styrka, att det över huvud taget är rimligt att tänka sig att där skulle ske en radikal förändring så att de var för sig på egen hand skulle inleda en sanktionspolitik. Också möjligheten till internationella sanktioner måste därför dess värre bedömas med pessimism. Men det är uppenbart att sådana sanktioner på detta avsnitt är det enda kortet att satsa på. Hur osäkra utsikterna därvidlag än kan förefalla är det klart att vi dels behöver en psykologisk beredskap, dels behöver veta en del om konsekvenserna av sanktionerna för den händelse säkerhetsrådet skulle fatta ett beslut om sådana i samband med Rhodesia-frågan eller senare Sydvästafrika-frågan.

På tal om utredning är det en liten sak som herr Ullsten inte tycks ha observerat, nämligen att hans utredningskrav inte alls överensstämmer med det utredningskrav som ställs i reservationen. Vad han begär är en utredning angående de tekniska problemen i samband med en officiell svensk bojkott av sydafrikanska varor, medan reservationen förordar en teknisk utredning i samband med internationella sanktioner. Om man tänker på saken, finner man att det är två skilda problem. Såvitt jag förstår måste kontrollproblemen vid sanktioner bli betydligt mycket svårare och mer komplicerade för den enskilda staten om den agerar på egen hand än om den handlar i ett internationellt samband. Om ett beslut om internationella sanktioner kommer till stånd, måste det nämligen bl. a. innebära att stormakterna på allvar engagerar sig. Det måste i praktiken innebära — vilket alla undersökningar visar — en flott- och flygblockad mot Sydafrika. Detta bör rimligtvis i viss mån förenkla kontrollproblemen för de enskilda småstater som deltar i en sådan internationell aktion. Utrednings-

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

problematiken blir alltså väsentligt olika i dessa båda teoretiska fall.

En tanke, som kanske inte så klart uttrycks i motionerna men som ändå spökar i debatten, är att Sverige skulle tjäna som ett moraliskt exempel, som ett föredöme, och att ett svenskt initiativ på detta område skulle ge ett starkt internationellt genljud. Jag ber kammaren om ursäkt om jag kommer att uttrycka mig med en viss brutalitet om de internationella reaktioner som jag för min del kan tänka mig i ett dylikt sammanhang. Jag tror visst att ett sådant svenskt sanktionsbeslut skulle kunna hälsas med tillfredsställelse i en del huvudstäder i Afrika och Asien, även om man där kanske inte blir så särskilt imponerad när man ser hur pass liten handel vi tidigare har haft med Sydafrika och hur litet vi alltså i själva verket avstår från. Men världen består icke enbart av Afrika och Asien. Jag kan tänka mig två typer av reaktioner inför ett svenskt initiativ av detta slag.

På en del håll blir det följande: »Ja, de där svenskarna är allt bra naiva och troskyldiga, och det verkar som om de vore ganska vingliga i sin politik. De säger en sak det ena året och gör en annan det andra. Den berömda fastheten och konsekvensen i svensk politik tycks det inte vara så särskilt mycket bevänt med. Om man på detta sätt kan påverka dem till ett avsteg från sin tidigare fastslagna politik i en fråga, då kanske vi med tillräckligt energiska påtryckningar också kan göra det i diverse andra frågor.»

En annan möjlig reaktion i vissa delar av världen är följande: »Ni svenskar är allt några eländiga hycklare. När det verkligen gällde, när det i Europas mitt fanns en regim som bedrev de värsta rasförföljelserna i historien, då hukade ni er, då ville ni inte vara med och slåss. Men nu, när det gäller rasförtryck i en avlägsen del av världen där

ni tar små risker, då är ni modiga, då är ni beredda att göra en gest. Och sedan uppträder ni med moraliskt pekfinger åt oss, som har problemen och svårigheterna, som vid ett tillämpande av internationella sanktioner måste ta de allvarliga riskerna, som kanske måste engagera våra flottstridskrafter och vårt flyg för att eventuellt få en lösning.»

Vi kan tycka att sådana reaktioner skulle vara orättvisa och osakliga; likafullt måste vi räkna med dem. Jag tror att svenskarna liksom naturligtvis andra folk har en oförmåga att se sig själva utifrån, och det kan ibland bli en smula riskabelt.

Herr Hermansson framförde i sitt anförande här ett slags program för den fortsatta verksamheten i sydafrikafrågan, något som han betecknade som en möjlig kompromiss mellan Ungdomens landsråd och dem som inte önskar eller inte tror på en svensk statlig bojkott. Han tog där upp en del detaljfrågor, som han menade att man kunde samlas omkring. Jag skall inte kommentera dem närmare, bara konstatera att den uppenbara tanken i detta förslag är att man ändå skall komma ett litet tuppfnät närmare den där nationella bojkotten mot Sydafrika. Att gå in för ett sådant program och koncentrera intresset på det är att döma opinionsrörelsen till sterilitet. Då är det bra mycket bättre att, som har skett här i dag, klart och tydligt säga ifrån till ungdomen: Det blir ingenting av med detta — en statlig svensk bojkott mot Sydafrika, oberoende av andra stater, är en omöjlig och orimlig tanke, och vi får försöka hitta på något annat!

Att denna situation skapar en viss förvirring, en viss olust, är fullt begripligt, ty här har man först väddat till människorna att de skall ge uttryck åt sina moraliska reaktioner, och de väntar sig då att så småningom också den svenska staten skall engagera sig. Jag tror det är nödvändigt att klara ut vad

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

det här gäller. Jag skall försöka illustrera det genom att återge en personlig erfarenhet.

Jag råkar tillhöra dem som var djupt känslomässigt engagerade i det spanska inbördeskriget och med oändlig bitterhet upplevde Francos seger. Det ledde till att jag i många, många år fann det psykologiskt omöjligt att sätta min fot i Spanien så länge Franco var vid makten. Jag inbillade mig ju fördenskull inte att denna min ovillighet skulle skada Franco, men jag kände en olust att ha någon som helst beröring med denna regim.

När sedan efter 20 års Francostyre förslag framfördes om att en turistbojkott skulle organiseras mot Spanien, som ett led i kampen mot regimen, måste jag ju säga mig att det var en dödfödd tanke. Detta var ju ett personligt moraliskt problem för var och en — hur han reagerade, vilken känslighet han hade, hur engagerad han var i en bestämd internationell fråga.

Det förhåller sig på samma sätt i sydafrikafrågan. Vi känner en avsky som leder till att vi spontant säger oss: Vi vill inte ha med denna regim att göra, vi vill slippa se landets produkter, vi vill skära av banden. Men vi måste ju hålla detta moraliskt psykologiska problem klart skilt från problemet hur vi praktiskt skall kunna påverka utvecklingen inom Sydafrika. Och begär man av staten att den här skall engagera sig, glider man över till att det blir ett utrikespolitiskt handlande, ett handlande som måste ha ett bestämt mål och ett bestämt syfte.

Vad skall då ungdomen göra, vad skall då över huvud taget den aktiva sydafrikaopinionen göra, om denna statliga väg är stängd? Ja, för var och en som själv i sin ungdom har varit engagerad i proteströrelser mot förtryckarregimer i andra länder står det ganska klart, att detta är ett väsentligt och allvarligt problem. Man måste fråga sig

hur all denna energi, denna entusiasm, denna handlingsvilja hos ungdomen skall kunna kanaliseras i förnuftiga och konstruktiva banor.

Jag tror i och för sig att här finns mycket att göra när det gäller fortsatt upplysning om Sydafrika och om apartheidpolitiken, när det gäller fortsatt insamling av material, förenad med realism och källkritik, men också när det gäller ett vidgat studium av afrikanska problem i allmänhet — en bearbetning av de svenska medborgarna så att de får en ökad medvetenhet, en ökad förståelse för dessa problem och på köpet en ökad insikt i utrikespolitiska frågeställningar.

Jag kan också tänka mig att det skulle vara nyttigt att belysa förhållandena inom svenska företag i Sydafrika; det kan ju tänkas att en tillräcklig upplysning leder till att någon ensaka svensk företagare får dåligt samvete. Men därutöver tror jag att den linje som utrikesministern har antytt förtjänar att utvecklas — detta att försöka satsa konstruktiva krafter på Afrikas uppbyggnad.

Man kan säga att det är en väldig omväg och en långsam väg, en väg som kräver tålmod. Ja, det är klart — men den kanske leder mot målet. Den svenska fredskåren i Zambia kan tyckas ha ett mycket avlägset samband med apartheidpolitiken i Sydafrika. Men Zambia råkar vara en av de stater som lever i starkt ekonomiskt beroende av Sydafrika, som står inför ett dilemma när det gäller de ekonomiska förbindelserna med detta land. Zambia är ett land där en del av invånarna på grund av hunger och nöd söker sig till Sydafrika, för att arbeta under apartheidpolitikens villkor. En insats för sundare förhållanden och ökad stabilitet i denna stat är sålunda också ett bidrag.

Personligen är jag inte heller helt främmande för tanken att Sverige skulle kunna överväga något slags insats i

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

de brittiska protektoraten intill Sydafrikas gränser den dag dessa blir självständiga. Det kan möjligtvis innebära att man bidrar till att skapa en liten motvikt mot det vita Sydafrikas dominans.

Sist och slutligen behöver vi handelsviljan, behöver vi entusiasmen hos ungdomen liksom hos andra grupper. Men här liksom på alla andra områden måste viljan och entusiasmen kombineras med kunskap, förnuft och insikt.

Herr **HERMANSSON** (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björk i Göteborg ansåg sig ha funnit en inkonsekvens i den kommunistiska motionen, nämligen vårt uttalande att om ett beslut i säkerhetsrådet om sanktioner mot Sydafrika inte kunde komma till stånd så skulle man på nytt börja överväga en svensk statlig bojkott. Jag vill erinra honom om att vår motion väcktes i januari 1965, när man ännu inte visste hur rapporten från expertkommittén skulle behandlas i säkerhetsrådet, och att vi nu kommit till maj månad.

När man skriver en motion i januari måste man självfallet hålla öppet för den utveckling, som kan komma att äga rum under tiden fram till dess att motionen behandlas. Jag har dock inte hittills erfarit, att det fattats något beslut av säkerhetsrådet som möjliggör några mera effektiva påtryckningar, och det är naturligtvis av denna anledning jag anser mig böra yrka bifall till motionen sådan den nu föreligger.

Herr Björk menade också att det skulle vara mycket svårt att göra något åt de svenska företagens investeringar i Sydafrika. Jag vill peka på att en investeringskontroll är möjlig att genomföra. Över huvud taget kunde det kanske vara önskvärt att kapitalexporten från vårt land underkastades mer av kontrollåtgärder från de statliga

myndigheterna än vad som för närvarande är fallet.

Jag vill erinra herr Björk om att jag tog upp detta problem i det fempunktsprogram, vilket jag försökte skissera och i vilket jag bl. a. framhöll att ett ställningstagande från partierna i riksdagen, där man uttrycker såsom sin mening att de privata svenska kapitalintressena skulle avstå från all utvidgning av sina investeringar i Sydafrika, och att de svenska företag, som driver handel med Sydafrika, borde söka sig nya importmöjligheter och marknader för sina produkter, kunde få stor betydelse för företagets handlande. Man kan visserligen invända, att företagen inte kommer att följa en sådan rekommendation, men varför inte försöka denna utväg?

Herr Björk menar att fempunktsprogrammet är ett utslag av sterilitet i tänkandet. Det enda han själv hade att säga till ungdomsorganisationerna innebar ett upprepande av utrikesministerns mening, att det inte går att genomföra en statlig svensk bojkott och att de får söka finna någon annan väg. Men varför inte granska det fempunktsprogram, som jag lagt fram, och undersöka om där inte anvisas möjligheter att finna vägar för en effektivisering av de bojkottåtgärder som vidtas från svensk sida?

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon vidare polemik med herr Björk. Jag tycker över huvud taget att det varit alldeles för mycket polemik i denna ödesfråga. Jag beklagar att denna debatt stundom huvudsakligen blivit en dispyt, ja ibland ett käbbel mellan ledamöter, som samtliga förklarar sig vilja bidra till att på sätt som är möjligt bekämpa apartheidregimen.

Jag beklagar att ingen i debatten velat antaga det fempunktsprogram som jag skisserat, även om liknande synpunkter förekommit i vissa inlägg. Jag vill bara uttrycka förhoppningen

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

att frågan om möjligheterna att förstärka åtgärderna från svensk sida skall kunna vinna större intresse i den övriga offentliga debatten i vårt land.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Herr Björks i Göteborg anförande var — möjligen med något enstaka undantag — av den arten att jag nästan skulle ha kunnat nöja mig med att instämma i det. Det var en ovanligt verklighetsfylld analys av hur detta problem är beskaffat och hur svårt det är. Tidigare hade debatten enligt min uppfattning sparat ur till en serie ömse-sidiga beskyllningar för partitaktiskt resonerande i denna fråga, vilket jag tyckte var beklagligt. Jag tror nämligen inte att man på någondera sidan behöver leta efter motiv av denna art.

Förklaringen till att debatter i denna fråga är så besvärliga är väl, att vi politiker ogärna vill erkänna att det finns saker, som vi inte kan göra något åt. Men jag fruktar att den svenska allmänheten när det gäller sydafrikafrågan över huvud taget på något hjälplöst sätt söker efter en möjlighet att nå resultat, trots att det inte finns några sådana som man kan åstadkomma.

Jag skall inte upprepa vad jag framhöll beträffande sydafrikafrågan i utrikesdebatten. Jag försökte emellertid då klargöra varför denna fråga enligt min uppfattning är mycket svårare än vad man från någotdera hålllet i diskussionen velat erkänna. Jag tror att den sydafrikanska regimen är så hårt bunden vid sin orimliga politik, att inte ens ganska kraftiga åtgärder skulle göra något intryck på den, såvida man inte vill gå så långt att man tillgriper direkta militära tvångsåtgärder — och det tror jag inte att något land är berett att göra i detta sammanhang.

Jag skulle vilja understryka att jag har den uppfattningen, att vi som tillhör riksdagen har en förpliktelse att ta på oss obehaget av att upplysa den

svenska allmänheten om hur litet vi är i stånd att göra. Själv delar jag helt och hållet inte bara den avsky, som väl alla känner mot apartheidpolitiken i Sydafrika, utan också — skulle jag nästan vilja säga — den förtvivlan som det innebär att inte kunna göra något åt saken. Det är, såsom herr Björk framhåller, naturligt att man i detta läge för sin egen skull — inte därför att man tror att man åstadkommer något resultat — undviker att ta befattning med något som har med Sydafrika att göra. Jag har sedan ett antal år tillbaka prövat alla varor, som kunde tänkas komma från Sydafrika, så att jag inte en vacker dag får uppleva obehaget av att ha begagnat någon sådan vara.

Som riksdagsman skulle jag självfallet vara beredd att stödja varje förslag, vilket jag kunde tro ha något praktiskt värde i detta sammanhang. Däremot tycker jag, herr talman, att frågan om rasförföljelse såväl i Sydafrika som på andra håll är för allvarlig för att man skall ha lov att diskutera och bedöma den med utgångspunkt från några drömmar om att verkligheten och möjligheterna skulle vara annorlunda än de är. Det är därför utan varje tillfredsställelse, utan någon belåtenhet och utan någon bitterhet mot dem som röstar på annat sätt, som jag, helt enkelt därför att det inte enligt min uppfattning finns annat att göra, måste nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan med den av herr Alemyr föreslagna ändringen.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr TALMANNEN yttrade:

Under överläggningen har herr Alemyr yrkat sådan ändring av utskottets motivering, att ur andra stycket på sid. 2 utgår meningen: »De tekniska problemen i samband med en allmän handelsbojkott torde få utredas, om frågan efter beslut av säkerhetsrådet aktualiseras». Utformningen av ifrågavarande

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

stycke kommer därigenom att överensstämma med motsvarande stycke i reservationen.

Propositioner framställs först beträffande den sålunda föreslagna ändringen av motiveringen och därefter särskilt i fråga om *dels* motionerna I: 138 och II: 176, *dels* vart och ett av de i motionerna I: 351 och II: 418 framställda yrkandena.

Det av herr Alemyr under överläggningen framställda yrkandet om ändring av utskottets motivering

Bifölles.

Motionerna I: 138 och II: 176

Herr talmannen gav propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan; 2:o bifall till reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del; samt 3:o bifall till motionerna I: 138 och II: 176; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wedén begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Hermansson votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna till kontraposition i huvudvoteringen angående utrikesutskottets utlåtande nr 7, såvitt avser motionerna I: 138 och II: 176, antager reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna till kont-

traposition i nämnda votering antagit motionerna I: 138 och II: 176.

Sedan kammarernas ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hermansson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 65 ja och 10 nej, varjämte 133 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammarerna bifaller utrikesutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 7, såvitt avser motionerna I: 138 och II: 176, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarernas ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wedén begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 126 ja och 64 nej, varjämte 18 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och handelsbojkott av sydafrikanska varor

Det i motionerna I: 351 och II: 418 framställda yrkandet om uttalande för en officiell svensk handelsbojkott av sydafrikanska varor

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del; samt 3:o) bifall till motionerna I: 351 och II: 418 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ullsten begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Ullsten votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna till kontraposition i huvudvoteringen angående utrikesutskottets utlåtande nr 7, såvitt avser det i motionerna I: 351 och II: 418 framställda yrkandet om uttalande för handelsbojkott, antager reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna till kontraposition i nämnda votering antagit motionsyrkandet.

Sedan kammarernas ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 43 ja och 36 nej, var-

jämte 130 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammarerna bifaller utrikesutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 7, såvitt avser det i motionerna I: 351 och II: 418 framställda yrkandet om uttalande för handelsbojkott, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarernas ledamöter här efter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wedén begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 127 ja och 61 nej, varjämte 21 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Det i motionerna I: 351 och II: 418 framställda yrkandet om viss utredning

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Boman m. fl. i motsvarande del; och biföll kammarerna utskottets hemställan.

§ 2

Yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling antagna rekommendationer och resolutioner

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner jämte i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr JANSSON (k):

Herr talman! Regeringen har anhållit om riksdagens yttrande över några av de rekommendationer som antagits av Europarådets rådgivande församling. Jag ber att några minuter få ta kammarens uppmärksamhet i anspråk för några korta anmärkningar till vissa avsnitt i dessa rekommendationer.

Det finns åtskilliga punkter där jag förmodar att alla i denna kammare är beredda att instämma, exempelvis rekommendation 406 från sessionen 25—29 januari 1965, i vilken församlingen betonar faran av en ytterligare spridning av kärnvapen och uppmanar ministerkommittén att ta initiativ till diskussioner mellan samtliga kärnvapenmakter och andra stater i syfte att uppnå en internationell överenskomst mot ytterligare spridning av kärnvapen.

Det finns å andra sidan vissa avsnitt där tveksamheten måste bli stor utifrån vårt lands neutrala position. Jag menar inte att någon har rätt att blunda för att allt internationellt samarbete förutsätter ömsesidigare hänsynstaganden, förmåga att modifiera sina ståndpunkter med hänsyn till den andra parten och insikt om nödvändigheten av jämkningar i ståndpunkter.

Detta är anspråk som vi vill ställa på varje land som säger sig vilja bidra till skapandet av en fredlig värld.

Efterkrigstidens internationella förbindelser har fått sin prägel av staters uppdelning i stormaktsblock. Förhållandet mellan dessa block har framför allt kännetecknats av kallt krig och vid vissa tillfällen av uppenbar fara för övergång till ett hett krig.

Under de senaste åren har dock en viss avspänning ägt rum, och den fredliga samlevnadens princip har vunnit och vinner alltmer terräng, även om nya spänningsmoment av och till dyker upp och förgiftar den internationella atmosfären. Ett betydelsefullt bidrag till avspänningen och framgången för den fredliga samlevnadens principer har givits av den allt större grupp av länder som de neutrala staterna utgör. Dessa stater uttrycker sin neutralitet på olika sätt. För vårt eget lands vidkommande råder det väl i denna församling ingen tvekan om hur denna ståndpunkt uttryckts. Tillåt mig likväl citera utrikesministern ur hans tal i Sveriges Radio den 13 mars 1964, där han uttrycker vår ståndpunkt på följande sätt:

»Själva grundvalen för vår utrikespolitik är vår vilja att själva bestämma den. Vi ser neutraliteten som en förutsättning för fria och obundna ställningstaganden. Denna vår djupt rotade vilja att själva bestämma vår politik gör det omöjligt för oss att överväga anslutning till allianser, där avgörandena dock måste ta hänsyn till hela alliansgruppens intressen.»

Tillåt mig först att ge min fulla anslutning till det stycke jag nu har citerat. Låt mig sedan från den utgångspunkt som angivits i det nyss citerade yttrandet uttala min betänksamhet mot vissa ståndpunkter, som uttryckes i rekommendationerna från den rådgivande församlingens session den 20—24 april 1964, »Rekommendation 388 om Europarådets allmänna politik», där det heter: »Församlingen uppmanar alla berörda regeringar:

a) att möta inflationsshotet genom samordning av penning- och budgetpolitiken på ett europeiskt plan;

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

b) att undvika, speciellt i Kennedy-ronden, att med vederbörlig hänsyn tagen till reciprocitet i handelsförbindelserna med USA alltför strängt skydda de europeiska jordbruksmarknaderna;

c) att icke försumma något tillfälle att så snart som möjligt uppnå ett 'Atlantic partnership' mellan likaberättigade deltagare.» Jag har inte alldeles klart för mig vad man avser med denna formulering;

»d) att avhålla sig från varje politisk inställning som skulle kunna försämra Europas förbindelser med Förenta staterna och följaktligen hota Europas enhet.»

Det är närmast punkten d) som jag tycker är så formulerad att den ger anledning att ställa en fråga. Jag vill fråga hans excellens utrikesministern hur man bör uppfatta denna rekommendation. Skall den uppfattas som om vi hade förbundit oss att inte få ha en mening om exempelvis Förenta staterna begår handlingar, vilka uppenbarligen strider mot folkrättsliga principer? Vilket avseende bör man fästa vid en deklaration av detta slag?

Det förefaller mig som om en rad av dessa rekommendationer uttrycker en alltför klar anpassning till det ena av de två stormaktsblocken och att skrivarna av resolutionen i alltför liten grad tagit hänsyn till att Europarådets rådgivande församling också innesluter neutrala länder, ty det är väl ostridigt att denna ståndpunkt svårligen kan förenas med vårt lands neutrala och alliansfria position. Jag känner mig för min del övertygad om att ingen svensk stått för skrivningen. Är så fallet skulle det överraska mig. Det överraskade mig också en aning att de svenskar, som deltagit i denna session, gått med på en sådan skrivning.

Får jag också i detta sammanhang beklaga att en del av den terminologi, som användes i dessa dokument, mer eller mindre är lånad från det kalla kri-

get, exempelvis tredje stycket i Rekommendation 389 om de väst-östliga förbindelserna, där man säger: »Församlingen, som anser att västmakterna, under det att de hindrar den kommunistiska imperialismens utbredning och ånyo bekräftar alla nationers självbestämmanderätt, bör...» etc. Jag skall inte citera vidare, men det vore önskvärt, herr talman, att resolutions- och rekommendationsskrivarna i Europarådet iakttog en viss moderation i sin politiska förkunneelse i detta sammanhang med hänsyn till att inte alla stater ändå är medlemmar av Atlantpakten. Jag har inte tagit upp detta för att söka något kontroversiellt ämne utan endast för att få ett klarläggande och för att ge uttryck för den meningen, att Sveriges representanter i Europarådet bör vara aktsamma när det gäller att ansluta sig till formuleringar av det slag jag här påtalat.

Vidare yttrades ej.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 3

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, i vad pro-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

positionen och motionerna avser departementens organisation och arbetsformer.

I propositionen nr 65 hade Kungl. Maj:t (bilaga 1, s. 5—21), under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för den 26 februari 1965, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t a) att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet i överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet anförts inrätta *dels* tjänster som departementsråd i lönegrad Br 4, kansliråd i lönegrad Br 3 och departementssekreterare i lönegrad Br 1 samt som departementssekreterare eller kanslissekreterare i högst lönegrad Ae 27, *dels* personliga tjänster med förordnande t. v.; b) att fastställa storleken av särskilt lönetillägg till chefstjänstemännen och viss annan personal i lönegraderna B 4 och B 3 i statsdepartementen utom utrikesdepartementet; samt c) att vidtaga de övergångsanordningar som behövdes till följd av omorganisationen av departementen.

I anledning av propositionen hade väckts följande motioner, nämligen

dels en inom andra kammaren av herr *Ståhl* väckt motion (II: 785), vari hemställts att riksdagen vid sin behandling av propositionen måtte beakta i motionen anförda synpunkter beträffande vissa relationer mellan departementen och ämbetsverken samt verkens rekrytering av kvalificerade tjänstemän;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Virgin m. fl.* (I: 691) och den andra inom andra kammaren av herr *andre vice talmannen Cassel m. fl.* (II: 817), i vilka hemställts att riksdagen med avslag å propositionen måtte besluta *dels* att departementens för budgetåret 1965/66¹ gällande personalförteckningar såväl som motsvarande anslag måtte fastställas att gälla även under budgetåret 1966/67², *dels* ock att i skrivelse till

Kungl. Maj:t hemställa om utredning under parlamentarisk medverkan i fråga om en förbättrad departementalorganisation samt anhålla att därav föranledda förslag måtte föreläggas 1966 års vårriksdag;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Dahlén m. fl.* (I: 708) och den andra inom andra kammaren av herr *Antonsson m. fl.* (II: 843), i vilka hemställts att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts hemställan om bemyndigande att utan riksdagens hörande inrätta vissa tjänster i lönegrad Br 4, Br 3, Br 1 och Ae 27, liksom personliga tjänster med förordnande t. v.; att riksdagen måtte uttala att genom särskild utredning uppmärksamhet borde ägnas vilken verkan en utbyggd departementsorganisation kunde få på karriärmöjligheterna för tjänstemän i statliga verk och domstolar; att riksdagen måtte besluta att särskilt lönetillägg till chefstjänstemännen och viss annan personal i lönegraderna B 4 och B 3 i statsdepartementen skulle kunna utgå intill ett visst högsta belopp; att utskottet föresloge ett sådant lämpligt högsta belopp; samt att i övrigt beaktades vad som i motionerna anfördes;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Ernulf* (I: 722) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Hamrin* i Jönköping och förste vice talmannen *von Friesen* (II: 844), i vilka hemställts att propositionen antoges med följande ändringar, nämligen att rättsavdelningarna inom statsdepartementen bibehölles, att nya tjänster inom statsdepartementen inte inrättades utan riksdagens hörande samt att lönetillägg för tjänstemän inom statsdepartementen bestämdes i samma ordning som i övrigt gällde.

¹ Härmed torde avses 1964/65.

² Härmed torde avses 1965/66.

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Till utskottet hade vidare hänskjutits två i anledning av förevarande proposition väckta likalydande motioner, I: 721 av herr *Edström m. fl.* och II: 846 av fru *Sjövall m. fl.*, om utredning rörande den centrala forskningsplaneringens departementala och interdepartementala organisation. Utskottet komme att i annat sammanhang avge utlåtande i detta ämne.

Utskottet hemställde,

1. att motionerna I: 691 och II: 817, i vad de avsåge avslag på propositionen nr 65 samt fortsatt giltighet under budgetåret 1965/66 av gällande personalförteckningar och avlöningsanslag, icke måtte av riksdagen bifallas;

2. att motionerna I: 691 och II: 817 samt I: 708 och II: 843, samtliga motioner i vad de avsåge utredning rörande en förbättrad departementalorganisation eller en utbyggd departementsorganisations inverkan på karriärmöjligheterna för vissa tjänstemän, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

3. att riksdagen måtte beträffande nya tjänster inom statsdepartementen utom utrikesdepartementet besluta att fördelningen av dessa tjänster på ordinarie, extra ordinarie och extra skulle ske i enlighet med vad Kungl. Maj:t föreslog för de olika departementen;

4. att motionerna I: 722 och II: 844 samt I: 708 och II: 843, i vad de avsåge bibehållande av rättsavdelningarna eller rättschefernas och expeditionschefernas ställning, icke måtte bifallas av riksdagen;

5. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 708 och II: 843 samt I: 722 och II: 844, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet i överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för den 26 februari 1965 anförts inrätta tjänster som departementsråd i löne-

grad Br 4, kansliråd i lönegrad Br 3 och departementssekreterare i lönegrad Br 1 samt som departementssekreterare eller kanslisekreterare i högst lönegrad Ae 27;

6. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 708 och II: 843 samt I: 722 och II: 844, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet i överensstämmelse med vad i nämnda statsrådsprotokoll anförts inrätta personliga tjänster med förordnande tills vidare;

7. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 708 och II: 843 samt I: 722 och II: 844, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa storleken av särskilt lönstillägg till cheftjänstemännen och viss annan personal i lönegraderna B 4 och B 3 i statsdepartementen utom utrikesdepartementet;

8. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångs-anordningar som behövdes till följd av den ifrågavarande omorganisationen av departementen;

9. att motionen II: 785, såvitt den ej blivit i utlåtandet särskilt berörd, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen anförde utskottet bl. a. följande.

Allmänt sett vill utskottet understryka vikten av att någon minskning i princip inte sker beträffande ämbetsverkens självständiga ansvar för det löpande förvaltningsarbetet i samband med den förestående departementsreformen. Med vad nu anförts torde de i den nämnda motionen framförda synpunkterna få anses beaktade, såvitt nu är i fråga.

På grund av utskottets i det föregående angivna allmänna ståndspunktstagande avstyrker utskottet det i motionerna I: 691 och II: 817 framställda yr-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

kandet om avslag på förevarande proposition i förening med hemställan om ny utredning i ämnet.

Reservationer hade avgivits

1) av fröken *Andersson* samt herrar *Åkerlund*, *Bohman* och *Björkman*, vilka ansett

dels att utskottet under 1. bort hemställa, att riksdagen måtte bifalla motionerna I: 691 och II: 817, i vad de avsåge avslag på propositionen nr 65 samt fortsatt giltighet under budgetåret 1965/66 av gällande personalförteckningar och avlöningsanslag;

dels ock vid bifall till yrkandet be-
träffande 1.

att visst avsnitt i utskottets yttrande bort ersättas med text av i reservationen angiven lydelse,

samt att visst avsnitt i utskottets yttrande bort utgå;

2) av fröken *Andersson*, herrar *Axel Andersson*, *Bengtson*, *Eric Gustaf Peterson*, *Åkerlund*, *Harry Carlsson*, *Johan Olsson*, *Bohman* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Björkman*, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet under 2. bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 691 och II: 817 samt I: 708 och II: 843, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt parlamentarisk utredning av frågan om statsdepartementens framtida organisation;

3) beträffande motiveringen till yrkandet i reservationen 2), om denna bifölles,

a) av fröken *Andersson* samt herrar *Åkerlund*, *Bohman* och *Björkman*, vilka ansett att det ovan intagna stycke i utskottets yttrande, som började med »På grund av» och slutade med »i ämnet», bort ha följande lydelse:

»Utskottet motsätter sig självfallet inte en reform av departementalorganisationen. En sådan är nödvändig. En reform bör emellertid förberedas grund-

ligare än vad som hittills skett och under medverkan av representanter även för riksdagen. Arbetet bör i enlighet med vad som yrkas i motionerna I: 691 och II: 817 bedrivas skyndsamt, varvid riksdagen hos Kungl. Maj:t bör hemställa att ett på dylik utredning grundat förslag framlägges för 1966 års vårriksdag.»;

b) av herrar *Axel Andersson*, *Bengtson*, *Eric Gustaf Peterson*, *Harry Carlsson*, *Johan Olsson* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att nyssnämnda stycke i utskottets yttrande bort ersättas med text av följande lydelse:

»De förslag som framlagts i propositionen är otillfredsställande utredda. Förslagen är utformade på ett sätt som inte ger möjlighet för riksdagen att bedöma de reella följderna. Utskottet kan därför endast tillstyrka att de förändringar som föreslås för de enskilda departementen nu genomföres som ett provisorium. En parlamentarisk utredning bör snarast komma till stånd beträffande departementens organisation. Utskottet finner det befogat att nämnda utredning även tar upp den i motionerna I: 708 och II: 843 berörda frågan om en utbyggd departementsorganisations inverkan på karriärmöjligheterna för vissa tjänstemän. Man bör därvid noggrant undersöka konsekvenserna för personalsituationen inom hela den statliga förvaltningen av den föreslagna departementsorganisationen.

Med det anförda anser sig utskottet ha tillgodosett även motionerna I: 691 och II: 817.»;

4) av herrar *Axel Andersson*, *Bengtson*, *Eric Gustaf Peterson*, *Harry Carlsson*, *Johan Olsson* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet under 3. bort hemställa, att riksdagen måtte besluta att de nya tjänster som Kungl. Maj:t föreslog för de olika

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

departementen utom utrikesdepartementet skulle inrättas som extra;

5) av herrar *Axel Andersson, Bengtson, Eric Gustaf Peterson, Harry Carlsson, Johan Olsson* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet under 4. bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 722 och II: 844 samt I: 708 och II: 843, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanternas anförda rörande rättsavdelningarna samt rättschefernas och expeditionschefernas ställning;

6) av herrar *Axel Andersson, Bengtson, Eric Gustaf Peterson, Harry Carlsson, Johan Olsson* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet under 5. och 6. bort hemställa,

5. att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 708 och II: 843 samt I: 722 och II: 844, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet inrätta tjänster i lönegraderna Br 4, Br 3, Br 1 och högst Ae 27;

6. att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 708 och II: 843 samt I: 722 och II: 844, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet inrätta personliga tjänster med förordnande tills vidare;

7) av herrar *Axel Andersson, Bengtson, Eric Gustaf Peterson, Harry Carlsson, Johan Olsson* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet under 7. bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 708 och II: 843 samt I: 722 och II: 844, samtliga motioner såvitt nu var

i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa storleken av särskilt lönstilllägg till chefstjänstemännen och viss annan personal i lönegraderna B 4 och B 3 i statsdepartementen utom utrikesdepartementet intill ett belopp av högst 3 600 kr. för år;

8) av herrar *Axel Andersson, Bengtson, Eric Gustaf Peterson, Harry Carlsson, Johan Olsson* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i Hedenäset, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att det ovan intagna stycke i utskottets yttrande, som började med »Allmänt sett» och slutade med »i fråga», bort ha följande lydelse:

»Utskottet vill i detta sammanhang understryka att verkens uppgifter ingalunda är begränsade till den löpande förvaltningen utan i betydande omfattning utgöres av planeringsverksamhet. Det är enligt utskottets mening angeläget att någon minskning i princip inte sker av denna planeringsverksamhet. De skilda verken bör liksom hittills ha det primära ansvaret för planläggningen av åtgärder inom sina verksamhetsområden. Härutöver är det önskvärt att löpande förvaltningsuppgifter i görligaste mån överflyttas från departementen till verk och andra myndigheter. Med den utformning och omfattning som i propositionen föreslås för departementsorganisationen föreligger det enligt utskottets mening en uppenbar risk för att ett genomförande av förslaget skulle leda till en försvagning av de centrala ämbetsverkens ställning och till en minskning av det parlamentariska deltagandet vid utredningsarbetet samt till en mot gamla svenska traditioner stridande koncentration av inflytandet till Kungl. Maj:ts kansli vid reformarbetets förberedande. Med vad nu anförts torde de i den nämnda motionen framförda synpunkterna få anses beaktade, såvitt nu är i fråga.»

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Herr SJÖNELL (cp):

Herr talman! Den departementsreform som föreslås i proposition nr 65 kommer otvivelaktigt att få stora återverkningar på hela den svenska statsförvaltningen.

Mot bakgrunden härav är det minst sagt förvånande att reformförslagen är så otillfredsställande underbyggda och att så knapphändiga motiveringar lämnas för de genomgripande förändringar som avses att bli genomförda i fråga om arbetssätt och arbetsordning inom våra statsdepartement och inom Kungl. Maj:ts kansli över huvud taget.

Det utredningsarbete som ligger till grund för de framlagda reformförslagen är till yttermera visso, enligt vad som påpekas i propositionen, slutfört endast »i vissa delar». Det förutsattes att riksdagen skall ta ställning till en genomgripande reform av den svenska statsverksamhetens främsta och betydelsefullaste berednings- och planeringsorgan, Kungl. Maj:ts kansli, på grundval av förslag som baserar sig dels på en lapidarisk utredning, dels på ingen utredning alls. Vad som än kan sägas om ett sådant förfaringsätt, tillfredsställande är det icke ur någon synpunkt och allra minst ur riksdagens egen synpunkt; det är ju dock riksdagen som skall ta ställning till och bedöma förslagen.

Såsom framhållits i den gemensamma folkparti- och centerpartireservationen till statsutskottets utlåtande nr 105 är det emellertid uppenbart att en rationalisering av departementens arbete och organisation ur många synpunkter är erforderlig och nödvändig. Behovet av en sådan rationalisering har börjat framträda med allt större skärpa framförallt genom departementens försenade propositionsavlämnande — något som förryckt och försvårat riksdagens arbete.

Departementsreformen syftar ju till en rationalisering av arbetet inom

Kungl. Maj:ts kansli. Ett minimikrav, speciellt eftersom det här gäller en rationalisering av arbetet på denna höga nivå av statsverksamheten, måste då vara att den utredning, på vilken reformförslagen bygger, blivit ordentligt slutförd i sin helhet och icke bara presenteras som färdig »i vissa delar».

I reservationen framföres därför kravet på ett skyndsamt tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppgift att på ett genomgripande sätt analysera hela det omfattande problemkomplex som hör samman med en reform i rationaliseringssyfte av våra statsdepartement och att, sedan utredningsarbetet avslutats, framlägga utförligt motiverade förslag till den tänkta rationaliseringen och effektiviseringen av departementsarbetet.

När reservanterna godtar de i propositionen nr 65 framlagda förslagen till nya tjänster för vissa departement sker det under den uttryckliga förutsättningen att riksdagens arbete, intill dess den föreslagna parlamentariska utredningens resultat föreligger och kunnat omsättas i praktiken, icke försvåras och snedvrides genom det alltför sena propositionsavlämnandet från departementen. Med hänsyn till att den i propositionen föreslagna organisationen sålunda enligt reservanternas mening endast kan godtas som ett provisorium bör de nya tjänster, som föreslås, inrättas endast som extra tjänster.

Som jag inledningsvis framhållit är de i propositionen framlagda förslagen otillfredsställande underbyggda och knapphändigt motiverade. Detta gör det utomordentligt svårt att bedöma hur stora och genomgripande förändringarna skulle bli i verkligheten, i synnerhet som utredningsarbetet inte definitivt slutförts. Så mycket framgår emellertid av den tydligen i hast hopkomna propositionen, något som också påpekas i motionerna I: 722 och II: 844, att ett realiserande av pro-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

positionens förslag skulle medföra en försvagning av rättsavdelningarnas självständiga ställning. Dessa avdelningar föreslås utbyta mot rättssekretariat. Man får emellertid inte veta i vilken utsträckning sådana kommer att inrättas och vilken ställning och vilket oberoende de kommer att få. Detta är en negativ konsekvens av den tänkta integreringen av arbetet inom departementen, vilken framstår som särskilt betänklig mot bakgrunden av att åtskilliga av de jurister, som skall tjänstgöra inom den föreslagna integrerade departementsorganisationen, efter tjänstgöringen där torde komma att övergå till domstolstjänster. De kommer då att ha mera departements- än domarerfarenhet och dessutom att i stor utsträckning ha sysslat med rent politiskt arbete — något som, hur nyttigt och utvecklande det än kan vara i olika avseenden, inte kan anses vara en särskilt lämplig utbildning just för domare.

Såsom framhålls i reservationen 5 är det av yttersta vikt att man över huvud taget inte försvagar den oberoende ställningen för dem som inom departementen har att svara för rättssäkerhetssynpunkterna. Detta gäller särskilt expeditionschefen. Trots att propositionen i några stycken är suddig och oklar i fråga om de framlagda förslagens konkreta konsekvenser, har reservanterna ändå utgått ifrån att expeditionschefens nuvarande ställning och inflytande i fråga om bevakningen av de rättsliga synpunkterna vid ärendenas behandling icke skall ändras i försvagande riktning. Statssekreterarnas ställning kommer uppenbarligen att ytterligare förstärkas.

I propositionen analyseras inte närmare konsekvenserna av rättsavdelningens försvinnande ur rättssäkerhetssynpunkt. Det sägs bara helt kategoriskt att den nya organisationen innebär bättre möjligheter att tillgodose rättssäkerhetskraven. Enligt min me-

ning finns det anledning att sätta frågetecken i kanten för detta påstående, framför allt på grund av bristen på utredningar hur det hela kommer att verka i detalj. Alla parter är dock eniga om nödvändigheten av att rättssäkerhetskravet även i fortsättningen måste bli uppfyllt med oförändrad styrka. En utväg skulle kunna vara att inom den nya organisationens ram skapa garantier för denna målsättnings förverkligande genom att i större omfattning än vad propositionen förutsätter tillskapa särskilda arbetsenheter under rättschefens ledning för större arbetsuppgifter. I brist på en ordentlig utredning och analys är detta dock endast en skiss och den föreslagna parlamentariska utredningen bör få som en av sina huvuduppgifter att på det viktiga område som bevakningen av rättssäkerhetskraven inom departementsarbetet utgör presentera genomarbetade och utförligt motiverade förslag.

Den föreslagna parlamentariska utredningen bör också enligt reservanternas åsikt ta upp frågan om den nya departementsorganisationens konsekvenser i fråga om karriärmöjligheterna för vissa tjänstemän. Det är inte uteslutet, utan snarare troligt, att den nya ordningen kan komma att skapa vissa svårlösta och otrevliga intressekollisioner när det gäller befordran av tjänstemän i Kungl. Maj:ts kansli, å ena, och i ämbetsverk och domstolar, å andra sidan. Enligt propositionen vill man inrätta ett betydande antal nya tjänster speciellt i högre lönegrader. Det förefaller, som framhålls i motionen I: 708, som om antalet Br-tjänster skulle komma att uppgå till cirka 170, vilket måste anses som ett betydande antal. Om de tjänstemän, som innehar Br-tjänster, inte skall tvingas att förr eller senare helt lämna statstjänsten, måste de, om de lämnar kanslihuset, övergå till domstolar eller ämbetsverk. Domstolarna

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

och ämbetsverken måste ju dock ha befordringstjänster kvar för den egna personalen, varför det uppenbarligen måste bli magra befordringsmöjligheter inom statstjänsten för alla de tänkta innehavarna av de många Br-tjänsterna i statsdepartementen.

I detta sammanhang kommer osökt den frågan in i bilden, hur i första hand de centrala ämbetsverken skall få det med sina rekryteringsmöjligheter av kvalificerad personal, om den föreslagna nya departementsorganisationen genomförs. Ämbetsverken har redan nu svårt att rekrytera kvalificerad personal, och med den omfattning, som Kungl. Maj:ts kansli föreslås få i framtiden med många höga tjänster, lär ämbetsverkens rekryteringsmöjligheter inte bli förbättrade utan snarare tvärtom.

Vad de centrala ämbetsverken beträffar sägs det något förvånande i propositionen att deras huvudsakliga arbete består i att ombesörja den löpande förvaltningen. Det är möjligt, att detta påstående inte är en felskrivning utan är att hänföra till det förhållande att propositionen, som jag tidigare påpekat, tydligen tillkommit i stor hast och präglas av ett genomgående lapidariskt skrivsätt. I själva verket förhåller det sig så, att ämbetsverkens arbete ingalunda inskränker sig till den löpande förvaltningen, utan den består i betydande utsträckning även av planerande verksamhet. Jag kan ge många exempel härpå, men jag skall nöja mig med att peka på arbetsmarknadsstyrelsen, vars verksamhet inte på något sätt kan påstås vara inskränkt till löpande förvaltning. Man sysslar ju där med stora planeringsuppgifter inom ett brett register.

De olika ämbetsverken måste självfallet ha det primära ansvaret för planläggningen av åtgärder inom det egna verksamhetsområdet. Såsom det framhålles i reservationen föreligger det dock en risk, som inte är så liten,

att den föreslagna nya departementsorganisationen på grund av sin struktur och omfattning på sikt skall komma att försvaga verkens ställning och även leda till en minskning av det parlamentariska utredningsarbetet. En sådan utveckling måste leda till en ur parlamentarisk synpunkt olämplig koncentration av inflytandet till Kungl. Maj:ts kansli vid planläggningen och förberedandet av reformarbetet. Det vore i stället både önskvärt och rationellt att från departementen till ämbetsverken överföra inte bara som det sägs i propositionen »rutinbetonade» och »mindre väsentliga ärenden» samt ärenden av »löpande natur» utan även planeringsuppgifter av skilda slag och vidare löpande förvaltningsuppgifter av större vikt. Om en överflyttning av arbetsuppgifter av denna art till verken kommer till stånd, är det möjligt och sannolikt, att statsdepartementen icke får behov av fullt så många nya tjänster som nu är fallet. Hur det i detalj kan förhålla sig med denna sak får emellertid bli beroende på de förslag som den av reservanterna föreslagna parlamentariska utredningen kan komma med.

Vad beträffar det i propositionen begärda bemyndigandet för Kungl. Maj:t att inrätta personliga tjänster med förordnande tills vidare, skulle detta, enligt reservanternas mening, innebära att riksdagen avhänder sig det reella inflytandet över statsdepartementens organisation och kostnader, och därigenom skulle en förskjutning av maktfördelningen mellan Kungl. Maj:t och riksdag till riksdagens nackdel bli slutresultatet.

Jag vill i detta sammanhang understryka påpekandet i motion I:708 att en riksdagens lönedellegation inrättats efter beslut av årets riksdag. Genom denna åtgärd har riksdagen uppenbarligen markerat sin suveräna rätt att besluta om den statliga organisationens omfattning. Detta är inte någon märk-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

värdig eller isolerad företeelse. Jag skulle knappast tro, att något parlament i länder, där ett demokratiskt system tillämpas, har avhånt sig denna rätt. Under alla förhållanden bör ett bemyndigande, som innebär, att riksdagen, om ej formellt så dock i praktiken avhånder sig sin suveräna rätt att genom direkta beslut fastställa statsverksamhetens omfattning och kostnader för den, inte lämnas efter en så knapphändig eller obefintlig utredning som nu är fallet. På ett sådant beslut bör läggas aspekter av mycket ingående art, bl. a. författningsmässiga, något som talar mycket starkt för att en parlamentarisk utredning får i uppdrag att grundligt penetrera alla i detta sammanhang uppkommande frågeställningar.

I linje med reservanternas principiella inställning mot att riksdagen lämnar Kungl. Maj:t ett bemyndigande av det begärda slaget ligger uppfattningen, att det visserligen inte finns någon anledning att motsätta sig ett särskilt lönetillägg till departementens chefstjänstemän och viss annan personal, men att dessa lönetillägg bör maximeras genom beslut av riksdagen. Det förefaller mig orimligt att riksdagen skulle försätta sig i den situationen att dess uppgift, när det gäller kostnaderna för den viktiga del av statsverksamheten som utövas av Kungl. Maj:ts kansli, skulle inskränkas till att skaffa fram pengarna utan möjlighet att utöva en kontinuerlig kontroll av kostnadernas höjd. Reservanterna föreslår därför en maximering av de särskilda lönetilläggen till 3 600 kronor per år.

Herr talman! Jag vill med det sagda be att få yrka bifall till den gemensamma folkparti- och centerpartireservationen.

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Kammaren har i dag först haft tillfälle att diskutera mellanölet med stor energi, och sedan har vi

hört en debatt, som också fängslat kammarledamöterna, om sydafrikafrågan. Det är kanske begripligt om ledamöterna inte känner samma intresse och entusiasm när klockan börjar närma sig 10 på kvällen och vi skall diskutera ett ganska invecklat förvaltningsproblem.

Jag vill gärna understryka, trots att det inte finns många personer i kammaren, att denna fråga har ett väsentligt principiellt intresse. Vad det rör sig om är i själva verket ingenting annat än att i rätt hög grad ändra själva karaktären hos statsdepartementen och införa någonting som är nytt för den svenska förvaltningen över huvud taget.

Jag vill inte alls ifrågasätta behovet av en översyn av departementens organisation. Jag är alldeles övertygad om att en sådan översyn är påkallad. Den svenska departementsorganisationen har ju i sina huvuddrag existerat i 125 år sedan 1840 års departementalreform, och det är därför inte överraskande att man nu kan behöva granska, hur man skall kunna åstadkomma en bättre organisation. Jag tycker för min del att en sådan översyn alldeles särskilt motiveras av de uppgifter som lämnas på s. 10 i propositionen om den mycket kraftiga ökningen av antalet anställda i departementen och statsrådsberedningen. Denna ökning utgör i och för sig ett skäl till att man kan fråga sig, om det inte bör vidtas en förändring av organisationen. Däremot framgår det inte av propositionen, om förslaget syftar till att hejda personalökningen eller om den helt enkelt anses ofrånkomlig, så att man vill anpassa organisationen efter ett förändrat personalläge.

Också i andra hänseenden är propositionen litet svår att tolka. Här används exempelvis modeordet »integration». Om man nu för tiden vill säga att någonting är vackert, så säger man att det är »integrerat» — ordet har fått en sådan där allmänt positiv karaktär. I

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

detta fall avses med integration uppenbarligen en sammanslagning av de delar av departementen som sysslar med planering och de delar som sysslar med tillämpning. Man skall alltså gå ifrån den principiella uppdelningen i en del, som sysslar med utarbetande av propositioner och lagstiftningsarbete, och en del, som sysslar med löpande ärenden.

Jag vill inte bestrida att den tanke som ligger bakom propositionen, att man skall inrätta arbetsgrupper för att handlägga både den ena och den andra typen av ärenden, i viss utsträckning kan vara riktig. Däremot har jag svårt att i propositionen finna någon hållbar motivering för att *alltid* tillämpa det systemet och göra det till regel att samma personal skall syssla med både förberedelsearbetet och handläggningen av löpande ärenden.

Också situationen vid förberedningen och planläggningen av detta särskilda ärende kan vara en anledning till att det är svårt att uppfatta det. Det är unikt också på så sätt, att utredningsarbetet har skötts av en ensam utredningsman, som därefter förvandlat sig till föredragande statsråd. Man har alltså inte tillämpat det förfarande som man brukar tillämpa i Sverige, att utredningen görs mer eller mindre fristående från departementschefen och att det sedan görs en översyn av utredningsarbetets resultat — här är utredningsmannen och statsrådet samma person. Jag kan inte erinra mig något fall då det har varit så. Vi har visserligen haft utredningar där en departementschef varit ordförande, men enmansutredningar av en regeringsmedlem har vi inte gjort bekantskap med tidigare. Till detta kommer att utredningen enligt vad som upplyses i propositionen inte är avslutad. Utredningsarbetet pågår fortfarande. Det redovisas på s. 8 i propositionen att arbetet i den arbetsgrupp, som verkat under statsrådet Hermansson, huvudsakligen har varit av

förberedande art. Det har gjorts 20 olika promemorior i decentraliseringsfrågorna, och inte heller i övrigt är arbetet slutfört.

Vi anser att utredningsarbetet bör slutföras först och att riksdagen därefter skall fatta beslut i principfrågan. Att riksdagen skall fatta beslut i en så stor och väsentlig fråga mitt under pågående utredningsarbete framstår för oss såsom mycket svärbegripligt.

Vi anser vidare att utredningsarbetet i en så omfattande sak som denna inte kan betraktas som någon ensak för regeringen, utan att utredningsarbetet bör ske under vanlig parlamentarisk medverkan. Det är ju ändå fråga om mycket väsentliga saker. Det skulle vara olyckligt om den inställningen, att departementens organisation och arbete inte angår andra än statsråden, skulle vinna ökad spridning. Jag tror detta dels därför att vi ännu inte helt avsvurit oss varje tanke på att det någon gång skulle kunna bli en förändring i regeringens inställning — även de som har förhoppningen att kunna tillhöra en annan regering än denna skulle möjligen kunna ha något intresse av hur regeringen är organiserad — men dels också därför att, alldeles bortsett härifrån, riksdagen har ett påtagligt intresse av att regeringsorganisationen är sådan att samarbetet mellan regering och riksdag kan utvecklas på bästa sätt. Av den anledningen är detta alltså inte en fråga som regeringen bör handlägga utan parlamentarisk medverkan.

En huvudsynpunkt beträffande alla administrativa organisationsfrågor i Sverige är den som gäller rättssäkerheten. Det är uppenbart att man i propositionen gjort en bugning — en för all del mycket djup bugning — för rättssäkerhetsprincipen. Det finns emellertid också formuleringar som är en smula oroande. På s. 12 talas exempelvis om statssekreterarnas arbete. Det heter där: »De samhällsekonomiska och

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

liknande aspekter som statssekreteraren har att bevaka bör helt naturligt göra sig gällande i fråga om åtminstone de viktigaste av de löpande ärenden som nu tillhör expeditionschefsavdelningen». Vad menas då med »liknande aspekter»? För den som är van vid det försiktiga skrivsätt man använder från regeringens sida när det är fråga om något som kanske inte skulle låta så bra, ligger det nära till hands att läsa det som om det hade stått: »De samhällsekonomiska och politiska aspekter som statssekreteraren har att bevaka». Detta helt enkelt av den anledningen att statssekreterarna i första hand har att bevaka politiska aspekter på frågorna.

Skulle man alltså mena, att de aspekter, som statssekreterarna traditionellt haft att bevaka och bland vilka de politiska kanske är de viktigaste, skall göra sig gällande även i fråga om handläggningen av löpande ärenden, är detta en oroande tanke. I själva verket är det så, att rättssäkerhetsproblemet dominerar på ett helt annat sätt vid handläggningen av de särskilda löpande ärendena än vid exempelvis förslag om anslag som skall föreläggas riksdagen. Skillnaden mellan de politiska och de samhällsekonomiska aspekterna, som helt naturligt skall komma fram när förslag utarbetas till riksdagen, och de aspekter, som skall anläggas vid handläggningen av löpande ärenden, är i själva verket inte mycket mindre än skillnaden mellan lagstiftarens och domarens uppgifter. I ena fallet är det fråga om att fastställa principer, i andra fallet att tillämpa dessa principer på särskilda ärenden, oberoende av om man i och för sig gillar principerna eller inte. Det är väsensskilda uppgifter, och detta är tycker jag en anledning till att man ser med en viss oro på tanken att alla grupper av ärenden skall handläggas av en sådan arbetsgrupp.

Rättssäkerheten är delvis också beroende av ämbetsmännens fasta anställning, deras befordringsmöjligheter och deras möjligheter att få sluttjänst inom departementet. Ämbetsmän som i dessa hänseenden har en fast och säker ställning kan förväntas bevaka rättsäkerhetssynpunkterna med större kraft än ämbetsmän som intar en mera lös position. Därför är jag förvånad över att man i propositionen uttalar att det inom departementen skall finnas ett mycket litet antal tjänster som är sluttjänster. Det innebär alltså att man räknar med att departementstjänstemännen skall försvinna någon annanstans. Jag tror att, om det blir på det sättet, det finns en viss risk för att deras intresse av att i departementen bevaka rättsäkerhetssynpunkter kan komma att bli något mindre.

I själva verket är nog också dessa omständigheter — den fasta anställningen, befordringsmöjligheterna och möjligheten att få sluttjänst inom departementet — viktiga även för rekryteringen av tjänstemän i de lägre graderna. Därvidlag ser man med en viss oro på det uttalande som göres att man skall ha rekryteringstjänster ända upp till 27 lönegraden. Det betyder alltså att de som kommer in i lägre lönegrader måste räkna med att i betydande utsträckning bli förbigångna av personer som rekryteras i höga lönegrader. Jag vill inte bestrida att det kan vara motiverat i en del fall att göra så. Att i största allmänhet godkänna tanken att 27 lönegraden skall vara den högsta rekryteringsgraden tycker jag dock är betänkligt.

En annan viktig fråga gäller förhållandet mellan departement och ämbetsverk och vad vi i Sverige med ett kanske något oegentligt uttryck brukar kalla »ministerstyrelse». Traditionen går ut på att ämbetsverken skall vara oberoende av departementen. Den traditionen har naturligtvis i viss utsträck-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

ning redan blivit uppluckrad, det skall jag gärna erkänna. En förutvarande medlem av den Erlanderska regeringen — det var för mycket länge sedan — sade en gång vid ett samtal med mig — jag nämner inte hans namn eftersom det var ett privat samtal — att detta med ämbetsverkens oberoende bara betyder att man inte kan skriva utan endast ringa. Det är, tycker jag, en ganska oroande tanke, men eftersom det var en person med ganska stor erfarenhet som sade det föreställer jag mig att det kanske låg något i det. Sedermera blev han ämbetsman utanför regeringen, och då tror jag inte att så många statsråd vågade ringa till honom och lämna anvisningar. Men det finns alltså som sagt en viss benägenhet på en del håll i departementen att se saken på det sättet.

Så länge systemet gäller, så länge vi har principen att ämbetsverken skall vara självständiga i förhållande till departementen, så länge måste också den principen upprätthållas. Även här tror jag att man får se det på samma sätt som när det är fråga om rättssäkerhetssynpunkten, nämligen att ämbetsmän, som från början är utbildade för ämbetsmannaverksamhet, som har kommit in på ämbetsmannabanan från början och vant sig vid att arbeta inom ramen för det svenska förvaltningssystemet, kan förväntas bevaka denna funktionsfördelning mellan departement och ämbetsverk med större styrka än de som kommer in på andra vägar och något senare.

Sedan ytterligare en sak i detta sammanhang. Den redovisade personalökningen för departementen utgör naturligtvis ett särskilt skäl för att man skall överväga alla möjligheter som kan finnas att överflytta arbetsuppgifter från statsdepartementen till ämbetsverken. Den uppfattningen tycks propositionens författare dela, och det är uppenbart att man håller på att överväga sådana decentraliseringsåtgärder i regeringen

för närvarande. Men varför skall man då lägga om departementsorganisationen, innan man är färdig med den utredningen? Varför skall man mitt under pågående decentraliseringsutredning göra om systemet i själva departementen? Skulle det inte vara rimligare att vänta med den saken, tills man åtminstone har en någorlunda bestämd uppfattning om hur långt man kan komma på vägen till decentralisering? Det har nämligen sin betydelse för frågan hur många löpande ärenden man kommer att ha i departementen. Det inverkar i sin tur inte bara på personalorganisationens storlek utan också på betydelsen och karaktären av de arbetsgrupper som statsrådet här har förordat.

Förslaget är emellertid särskilt betänkligt ur en annan synpunkt, nämligen vad beträffar avvägningen mellan riksdagens och regeringens befogenheter. Enligt propositionen, som har tillstyrkts av utskottet, får Kungl. Maj:t obegränsad rätt att i departementen inrätta fasta högre tjänster. Jag vet att Kungl. Maj:t redan har stora möjligheter att anställa personal i departementen, och jag tror att det är riktigt och naturligt, men här har man satt det i system på ett helt annat sätt än tidigare. Man ger Kungl. Maj:t bemyndigande att inrätta tjänster utan någon begränsning i fråga om antalet, utan någon annan begränsning i fråga om lönen än att tjänsterna inte får placeras högre än i lönegrad B 4 och utan någon begränsning i anslag. Om jag skulle driva saken till sin spets, skulle jag kunna säga, att detta gör det möjligt för en regering som så skulle önska att utnämna samtliga sina partivänner i riksdagen till tjänster i byråchefsggraden eller närmast högre i olika departement. Jag vill inte ens antyda att Kungl. Maj:ts nuvarande rådgivare har för avsikt att handla på det sättet. Jag tror att de — av många skäl — kommer att underlåta

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

att göra det. Men jag anser att ingen regering, inte ens en högerregering, borde ha befogenheter av denna typ, därför att det är befogenheter som lätt kan komma att missbrukas vid en senare tidpunkt, hur goda avsikter man än har för närvarande att begagna befogenheterna med den allra största försiktighet och omsorg.

Herr talman! Jag förstår uppriktigt sagt inte varför man nu plötsligt skall genomföra denna förändring. Jag kan inte se vad som ligger bakom att man skall ha en sådan brådska med att nu pressa igenom detta förslag. Är anledningen att riksdagen inte är tillräckligt följsam, att regeringen befarar att dess förslag om ökning av personal i departementen skulle komma att avslås av riksdagen? Det är möjligt att riksdagen har fått en sådan inställning, men det har i så fall undgått åtminstone mig. Hitills har riksdagen i fråga om förslag till förstärkning av departementens personal, såvitt jag vet, undantagslöst bifallit Kungl. Maj:ts förslag. Varför är det då så bråttom att plötsligt ta bort befogenheten för riksdagen?

Är det så att departementens tjänstemän, rekryterade på det nuvarande sättet, inte uppfattas som lämpliga att fullgöra regeringens intentioner? Jag har inte hört klagomål på det tidigare. Såvitt jag vet har departementens tjänstemän oberoende av rekryteringsmetoderna alltid visat full lojalitet mot den sittande regeringen, och jag har för övrigt aldrig hört något statsråd klaga i det hänseendet. Varför skall man då plötsligt införa nya rekryteringsvägar och nya rekryteringsmöjligheter på det sätt som här i propositionen ifrågasätts?

Det kan väl ändå inte vara så, att anledningen till brådskan helt enkelt är kritiken mot att propositionerna har blivit försenade och att regeringen därför nu vill omedelbart visa, att den är beredd att göra något för att propositionerna skall kunna framläggas tidi-

gare och snabbare? Jag är för min del inte alls övertygad om att denna organisationsförändring, sammankopplandet av löpande ärenden och förberedelser av förslag till riksdagen i gemensam arbetsgrupp över hela linjen kommer att medföra att det går fortare att få fram förslag till riksdagen. Det är lika tänkbart att organisationsförändringen, i varje fall under en övergångsperiod, kommer att medföra ganska stora svårigheter och ytterligare förseningar i propositionsarbetet.

Jag tror emellertid inte att anledningen till att propositionerna blivit försenade är fel i departementens organisation. Jag tror att anledningen ligger på andra plan. Jag skall inte gå in på vilka det kan vara, eftersom det därvidlag egentligen endast kan bli fråga om gissningar, och dem skall jag inte framföra. Jag tror emellertid snarast att orsaken är att söka i regeringens eget sätt att handlägga frågorna och dessutom alldeles uppenbart i det förhållandet att det är så oerhört svårt att få fram tryck, därför att inte ens den mäktigaste svenska regering har något riktigt inflytande på typografernas villighet att ta på sig övertidsarbete. Det är ett av de allvarigaste skälen till förseningen.

Sammanfattningsvis vill jag, herr talman, säga att jag tror att de tankegångar som utformas i propositionen på ett tämligen allmänt sätt kan vara värda att övervägas. Jag tror att man skulle ha skäl att från riksdagens sida gå med på en hel del av de förslag som här framställs, om de framlagts på grundval av en färdig utredning och om de inte inneburit att man skulle göra om hela funktionsfördelningen mellan regering och riksdag vad beträffar tillsättning av tjänster. Däremot kan jag absolut inte begripa varför vi nu plötsligt skall fatta ett beslut om en så genomgripande omdaning under pågående utredningsarbete. Det är av denna

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

anledning, herr talman, som högerpartiet har yrkat avslag på propositionen och inte alls därför att det anser att varje förändring skall undvikas. Vi vill nämligen ha det hela bättre underbyggt innan riksdagen tar ställning.

På grund härav ber jag också få yrka bifall till reservationerna 1, 2 och 3 a av fröken Andersson m. fl.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Den proposition som lagts fram beträffande statsdepartementens organisation och medelsäskanden för budgetåret 1965/66 ser till det yttre inte särskilt märkligt ut. Vid närmare studium av den framgår det emellertid att det rör sig om en genomgripande omdaning av departementen — en omdaning som det dock är ganska svårt att få ett verkligt grepp om. Tydligt är dock att en koncentration av planeringsverksamheten sker till departementen. Det anföres att den centrala planeringen av statens verksamhet måste i ökande grad sätta sin prägel på regeringsarbetet. Inom ämbetsverken har tidigare en ganska självständig planering kunnat äga rum och förslag kunnat avlämnas därifrån. Men frågar sig hur det blir i fortsättningen.

Det heter alltså: »Den centrala planeringen av statens verksamhet ankommer i första hand på regeringen och måste förutsättas komma att i ökande grad sätta sin prägel på dess arbete.» Det synes föreligga risk att enligt den nya ordningen särskilda avdelningar inom departementen kan komma att överta den planerande verksamhet som hittills åvilat verken. Det kan på längre sikt leda till, såsom det framhålles i motionerna, en inofficiell ministerstyrelse som i princip måste anses vara främmande för det svenska förvaltningssystemet.

Genom den fullmakt att obegränsat tillsätta högre befattningshavare som regeringen begär avhänder sig också

riksdagen sin hittillsvarande rätt i detta avseende. Organisationsförslaget har, enligt vad som synes, inte varit på remiss — inte ens till rationaliseringsverket statskontoret.

I denna situation har högerrepresentanterna i statsutskottet yrkat avslag på propositionen. Folkpartiet, liksom centern, inser behovet av en förstärkning av personalbesättningen och en rationalisering inom departementen. Inte minst de många försenade propositioner som i år lagts på riksdagens bord vittnar om att något måste göras. Vi har därför som framgår av reservationerna delvis gått en annan väg. Vi har för det första begärt en skyndsam parlamentarisk utredning av frågan om statsdepartementens organisation. De föreliggande förslagen är utformade på ett sätt som inte ger riksdagen möjlighet att bedöma de reella följderna. De förändringar som föreslås i propositionen bör därför enligt vår åsikt bli provisoriska, och i fråga om tjänster bör dessa tillsättas som extra.

När det gäller rättsavdelningarna begär vi reserver att någon försvagning inte skall ske av den oberoende ställningen för dem som inom departementen har att bevaka rättssynpunkterna. Vi yrkar avslag på det begärda bemyndigandet av regeringen att inrätta tjänster i lönegraderna Br 4, Br 3, Br 1 och högst Ae 27 liksom också av personliga tjänster med förordnande tills vidare. Förslag härom bör liksom hittills läggas fram för riksdagen.

I fråga om fastställandet av storleken av de särskilda lönetilläggen föreslår vi att Kungl. Maj:t bör kunna bestämma sådana tillägg intill ett belopp av 3 600 kronor per år.

Slutligen framhåller vi att en tendens till tillbakaträngande av riksdagens inflytande i dessa avseenden liksom till minskning av ämbetsverkens planeringsmöjligheter inte kan accepteras.

Herr talman! Jag ber att med det an-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

förda få yrka bifall till reservationerna nr 2, 3 b, 4, 5, 6, 7 och 8.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Då vi inom avdelningen har arbetat med denna proposition vill vi gärna understryka behovet av nya och effektiva arbetsformer inom departementen. Det är självklart att staten liksom alla andra måste söka skapa en smidig och rationell organisation, och jag vill därför uttala utskottets tillfredsställelse över regeringens initiativ att förbättra departementens organisation och arbetsformer.

Utskottet har därför inte haft något att erinra mot finansministerns förslag om en förstärkning av verkens planeringsresurser och inte heller mot att dessa insatser blir sådana att det utan svårighet kan ske en anpassning efter de erfarenheter som man får av den fortsatta planeringsverksamheten. Utskottet tillstyrker alltså förslaget om att medel för denna verksamhet anvisas över departementens kommittéanslag. På sikt kommer säkerligen dessa pengar att ge vinster i form av ökad effektivitet och ändamålsenlig fördelning av tillgängliga resurser.

För nära två år sedan, närmare bestämt i juni 1963, tillsattes en utredning med uppgift att utreda frågan om statsdepartementens organisation och arbetsformer. Därvid undantogs utrikesdepartementet, vars organisation helt nyligen hade varit föremål för översyn. Fyra av de huvuduppgifter, som denna departementsutredning sysslat med, har nu gjorts till föremål för proposition nr 65. Det gäller för det första delegering och decentralisering av ärenden som avgöres av Kungl. Maj:t, för det andra departementens interna organisation, för det tredje samordningen mellan departementen och för det fjärde uppgifterna för statsdepartementens organisation.

Vad beträffar frågan om delegering

och decentralisering av vissa ärenden, som för närvarande avgöres av Kungl. Maj:t, är det enligt utskottets mening mycket angeläget att departementen befrias från rutinbetonade ärenden. På detta sätt kan regeringen och departementen koncentrera sitt arbete på större och viktigare frågor.

Utskottet anser att Kungl. Maj:t skall få möjlighet att pröva frågor om förflyttning av beslutanderätten till underordnad myndighet. Enligt direktiven för departementsutredningen skall departementen bibehålla sin ställning såsom beredande organ, och den traditionella arbetsfördelningen mellan regeringen och andra förvaltningsorgan skall fortfarande gälla.

I motion nr 785 i denna kammare, vars yrkande i viss mån har fullföljts i reservation nr 8, framhålles att det är av vikt att den nya organisationen inte utnyttjas för att till departementen överflytta den beslutanderätt som enligt nuvarande ordning ligger hos verken. Jag vill i detta sammanhang hänvisa till statsutskottets skrivning på s. 4, där det heter: »För egen del vill utskottet i denna fråga hänvisa till vad i det föregående anförts om förstärkning av verkens planeringsresurser samt delegering av beslutanderätt.» Vi inom utskottsmajoriteten tror alltså att dessa åtgärder kommer att stärka ämbetsverkens ställning.

För närvarande är varje departement uppdelat i avdelningar. I samtliga departement finns åtminstone två avdelningar, en statssekreteraravdelning och en expediteschefsavdelning. Fördelningen av arbetsuppgifterna för dessas chefstjänstemän finns angiven i en instruktion av den 31 december 1921 — det är således ganska många år sedan denna instruktion fastställdes. Rättsavdelningar finns i samtliga departement med undantag för justitiedepartementet, handelsdepartementet och civildepartementet.

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Den nuvarande departementsorganisationen bygger alltså i princip på en indelning av arbetsuppgifterna. Det föreliggande förslaget innebär att denna indelning i form av en statssekreteraravdelning och en expeditiionschefsavdelning skall upphöra. I stället skall en integration genomföras på det sättet, att det tillskapas arbetsenheter, vilka inom lämpligt avgränsade sakområden svarar för såväl arbetet med planering och uppdragandet av riktlinjer som handläggningen av tillämpningsfrågor och löpande ärenden. I stället för den nuvarande indelningen efter ärendenas art får man alltså en indelning efter deras sakliga sammanhang.

Även i detta avseende tror vi i utskottsmajoriteten att organisationen skall bli bättre än den nuvarande och framför allt medföra en mer rationell arbetsfördelning.

Det har uttryckts farhågor för att man inte på ett riktigt sätt skulle kunna bevaka de rättsliga synpunkterna vid ärendenas behandling inom departementen. Enligt utskottsmajoritetens mening bör den nya organisationen innebära mycket goda möjligheter att tillgodose rättssäkerhetskraven.

En sak som har blivit mycket starkt kritiserad är förslaget om inrättandet av tjänster. Om man vill åstadkomma en smidig anpassning efter arbetsuppgifterna, måste givetvis personalfrågan lösas på ett tillfredsställande sätt. Vi inom utskottsmajoriteten har svårt att tänka oss — även om reservanterna har en annan uppfattning — att regeringen skulle tillsätta flera tjänster inom departementen än vad som behövs.

Vad sedan gäller förslaget om att ge Kungl. Maj:t möjlighet att utbetala särskilt lönetillägg till cheftjänstemän har utskottet ansett att regeringen med hänsyn till bristen på kvalificerad personal bör få fastställa storleken av detta lönetillägg, vilket i dag uppgår till 2 004 kronor.

I några motioner har även tagits upp frågan om karriärmöjligheterna för tjänstemän i statliga verk och domstolar, och man har i samband därmed föreslagit riksdagen att tillsätta en utredning. När det gäller denna skriver utskottet bl. a.: »Utskottet vill i detta avseende uttala att utvecklingen av befordringsförhållandena inom de statliga förvaltningsorganen, sedd mot bakgrunden av departementens förestående upprustning i personellt hänseende, givetvis bör följas med uppmärksamhet. Erfarenheterna torde få utvisa huruvida några speciella åtgärder i detta hänseende kan visa sig påkallade.»

Herr talman! Herr Sjönell berörde frågan om vilken risk det var för domare att arbeta inom departementen — de kunde på det sättet kanske bli politiserade. Jag hade tillfälle att tidigare åhöra debatten i första kammaren, där en riksdagsman, tillika domare, från talarstolen anförde vissa synpunkter på denna fråga. Jag har mycket svårt att föreställa mig att denne man, om han skulle ha en tjänst på något departement, skulle komma i ett sämre läge än i dag, då han ju har tillfälle att möta personer med skilda politiska uppfattningar.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STAHL (fp):

Herr talman! De första talarna i denna debatt, i synnerhet kanske herr Heckscher, har redan belyst de vittgående konsekvenser — inte bara för förvaltningsapparaten och förhållandet mellan regering och underlydande ämbetsverk utan i viss mån även för hela vårt konstitutionella balanssystem — som kan bli följden av de långtgående fullmakter som här är på väg att överlämnas till regeringen. Jag skall emellertid inte fördjupa mig ytterligare i det kapitlet. Jag vill bara säga att det är

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

högst intressant att höra utskottets talesman herr Blomkvist efter dessa påpekanden lika troskyldigt garantera att här finns inga risker, här kommer allt att gå bra, här kommer beslut att fattas i vanlig ordning i konselj och här blir inga andra former av påverkan från kanslihuset på t. ex. ämbetsverken.

Låt mig bara belysa denna sak med ett enda påpekande. Om andra kammaren i dag fattar beslut enligt utskottsförslaget, ger vi ju regeringen fullmakt in blanco att handha det planerande och samordnande arbetet även för ämbetsverken. Så långt uttrycker sig propositionen i klartext, och det bör inte ha kunnat undgå herr Blomkvist. Men detta är mycket intressant, och jag har velat fästa uppmärksamheten på det därför att det belyser hur egendomligt denna proposition faktiskt är skriven.

När den presenterades här för kammaren skedde det under den oskyldiga titeln »angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m.». När jag fick den i min hand, trodde jag alltså att det var fråga om en vanlig enkel anslagsproposition, i synnerhet som den är kontraserad med namnet G. E. Sträng. Därför är det fullkomligt förklarligt att den ene riksdagsmannen efter den andre vid läsningen blev mer och mer konfunderad — vad i all världens namn är detta för en proposition? När man kommer till bilaga 1, där man får veta att statsrådet Hermansson har varit beredande och dessutom mitt under sitt beredningsarbete ansvarig för denna helt plötsligt neddroppande proposition, säger man sig: Detta är något slags sill som man hört talas om tidigare och som nu kommer igen i herr Strängs kapprock. Egendomligt är det, och mera lättfattligt blir det inte fördenskull.

Resultatet har blivit att de motioner, som är väckta i detta ämne, avspeglar den insikt som har växt genom att man måst läsa om detta aktstycke, som i och

för sig inte är särskilt uppbyggligt eller värt så mycket intresse. Man har kanske läst det både en, två och tre gånger, och intrycket har måst förändras. Man frågar sig — det är ingen insinuation — vad statsrådet Hermansson, som väl här är ansvarig, avsåg när han började skriva. Var det att få ökade medel till mera arbetskraft för att få större effekt på propositionsarbetet? Har sedan pennan liksom börjat slinta hit och dit så att man därför kommit till konsekvenser som man aldrig hade avsett? Eller har man från början varit fullkomligt klar över de konsekvenser som herr Heckscher målade upp — och som jag skulle kunna fortsätta att beskriva, eftersom herr Heckscher inte belyste allt — och underlåtit att skriva ut sina intentioner? De finns inte ut-sagda. En grumligare och diffusare framställning i en proposition kan jag i varje fall inte på rak arm erinra mig att jag läst bland alla diffusa propositioner. Det vore intressant att här av det ansvariga statsrådet få en förklaring. Har statsrådet avsett pengarna och arbetskraften, och är alla de andra konsekvenserna att betrakta som olycksfall i arbete? Eller har avsikten varit att införa denna nya ordning, och har man medvetet underlåtit att i klartext upplysa riksdagen om det? Jag tycker man har rätt att begära ett klart besked om den saken.

Om jag sedan får fortsätta med historieskrivningen, så är det intressant att notera att i statsutskottets utlåtande handlar det inte längre om anslag till statsdepartementen för detta budgetår, utan där har ärendet fått en mycket finare och i viss mån mera adekvat rubrik. Då handlar det om »anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen m. m. jämte i ämnet väckta motioner, i vad propositionen och motionerna avser departementets organisation och arbetsformer». Där har man alltså kommit så långt. Det visar ju att avdel-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

ningens insikter beträffande innebörden av propositionen har varit en helt annan än den persons som skrev propositionens rubrik.

Det har också uppgivits — jag tycker inte det gör något att jag avslöjar det — att när propositionen legat någon tid på bordet i statsutskottets femte avdelning, tog man där kontakt med konstitutionsutskottet, eftersom man ansåg sig kunna ifrågasätta om inte de konstitutionella konsekvenserna av propositionens förslag sträckte sig så långt att även nämnda utskott borde inkopplas på den förberedande behandlingen. Detta visar också att vi har att göra med ett ganska märkligt aktstycke.

Det kunde sägas mycket om innebörden av denna proposition, men vad jag här vill uppehålla mig vid och fästa uppmärksamheten på är själva beredningen — eller planeringen, om man nu skall använda propositionens honnörssord — av ett så vittgående förslag som det här är fråga om och som faktiskt sträcker sig till en ändring i vår konstitutionella maktbalans i förhållandet mellan första och andra statsmakten. Det är märkligt att det har varit en ledamot av statsrådet och en större arbetsgrupp tillsatt i departementen — möjligen också en mindre arbetsgrupp; även på den punkten är framställningen en smula diffus — som har arbetat med detta förslag. Riksdagen däremot har varit helt utan insyn i vad som skett. Det måste ju sägas vara både anmärkningsvärt och intressant, sett som ett symptom på hur långt vi redan har kommit i den ändrade maktfördelning som blir resultatet av ett godkännande av denna proposition. Man har här inte behövt fråga riksdagen.

Som herr Nelander framhöll har man inte heller ansett sig behöva skicka ut förslaget på remiss till några instanser. Jag säger inte att statskontoret nödvändigtvis skulle haft förslaget på remiss,

men det finns andra och mera grundlagsvårdande instanser i vår förvaltning och i vårt offentliga liv — statsrådet Hermansson känner till dem bättre än de flesta av oss — som borde ha fått se på förslaget och påvisa dess konsekvenser och verkliga innebörd, om man nu inte upptäckt dem i Kanslihuset. Det skulle verkligen ha behövts!

Jag tycker också det är rätt kusligt att riksdagen redan nu tillmätas så ringa betydelse att regeringen har ansett sig kunna lägga fram detta förslag utan att dessförinnan ha haft någon kontakt med vare sig riksdagen eller den högre förvaltningen, enkannerligen de förvaltningsdomstolar som har erfarenhet hur förändringar av här föreslagen art kan påverka utvecklingen.

Orsaken till att det avgivits olika reservationer i anslutning till detta förslag är att den del av propositionen som avser en förstärkning av departementens kapacitet för att åtminstone på ett något så när nöjaktigt sätt kunnat förse riksdagen med arbetsmaterial — vilket är mycket angeläget; så har som bekant inte varit fallet vid denna riksdag — har vi velat bifalla. Vi har tillstyrkt regeringens förslag om inrättande av nödiga tjänster för detta ändamål. De tjänsterna skulle emellertid ha karaktären av extratjänster. Men i övrigt innebär folkpartiets och centerpartiets reservationer avslag på samtliga punkter i förslaget. Och jag vill tillägga att de som medverkar till ett beslut i enlighet med utskottets förslag tar på sig ett tungt ansvar, ty de avsäger riksdagen reellt inflytande på de utomordentligt betydelsefulla avgöranden som förestår på dessa viktiga områden.

Det invänds måhända att detta är att måla hin på väggen. Låt mig därför framhålla att jag inte vill påstå att den nuvarande regeringen — jag instämmer därvidlag med herr Heckscher — har några sådana intentioner. Men det är inte detta saken gäller — det gäller inte

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

vad som blivit det konkreta resultatet, utan det allvarliga är att man de facto vill ändra själva det konstitutionella svenska balanssystemet. Den frågan borde ha blivit föremål för en utredning av både mera djupgående och mera klarläggande slag än den som nu har presterats. Det är ändå en ofantligt viktig fråga vi här har att ta ställning till — på visst sätt och på lång sikt måhända den viktigaste vid innevarande riksdag.

Herr talman! Jag ber att liksom herrar Nelander och Sjönell få yrka bifall till de reservationer som avgivits av folkpartiets och centerpartiets ledamöter i statsutskottet.

Herr statsrådet **HERMANSSON**:

Herr talman! Timmen är sen, och jag förstår att det inte är särskilt populärt med långa utläggningar. Men det har sagts många intressanta saker under debatten, och jag är tvungen att uttala mig om åtminstone en del av dem.

Låt mig emellertid till att börja med säga, att anmärkningarna mot utredningen tar jag med ro. Utredningen har utförts med biträde av organisationsexperter, som haft nära kontakt med statskontoret, vilket är det centrala ämbetsverket för organisationsfrågor. Företrädare för de berörda tjänstemännen har deltagit i arbetet, och deras organisationer har godkänt förslaget. Detta har också vunnit anslutning från företagsnämnden i kanslihuset. Utredningarna är färdiga i den del som nu föreläggs riksdagen. De delar av utredningen som återstår är inte av beskaffenhet att påverka de principer för departementsorganisationen som föreslås i propositionen. De avser dels kontors- och expeditionsorganisationen — att denna skall utformas efter handläggningsorganisationen och inte tvärtom är väl alldeles klart —, dels delegerings- och centraliseringsarbetet som endast kan leda

till bättre förutsättningar för den nya organisationen.

Jag tar också anmärkningarna mot propositionen med ro. Men jag skall gärna medge att jag är en sämre rubrik-sättare än herr Ståhl — däremot har jag kanske större krav på innehållet i »artikeln».

Den organisation vi nu föreslår är den som framstår såsom den mest naturliga — den som ligger närmast till hands. Den innebär nämligen att ärendena skall fördelas mellan tjänstemännen efter sitt sakliga innehåll. Ärenden och frågor, som rör sig inom ett visst sakligt område, skall beredas inom samma enhet, oavsett om det gäller en proposition eller en tillämpningsfråga. Man får alltså för varje sakområde en grupp tjänstemän som kan det området, som känner till regler och praxis och som också känner till debatten och utvecklingen inom området. En sådan organisation är enligt min mening så naturlig, att det skall starka skäl till för att välja en annan. Den ger också möjligheter att utnyttja erfarenheter från tillämpningen, när man skall utfärda nya riktlinjer, och de kunskaper som arbetet med nya riktlinjer ger kan lättare tillgodogöras vid tillämpningen av reglerna, om båda sidorna av saken hanteras inom samma arbetsenhet.

På personalsidan får man bättre förutsättningar att jämna ut arbetsbördan, som nu är mycket ojämn, och man får även den arbetsbesparing som ligger i att man slipper ha dubbla uppsättningar av tjänstemän som är sakkunniga inom ett område.

I fråga om utbyggnaden av departementen betyder förslaget en ökning av den handläggande personalen från 327 till 387, d. v. s. med 60 handläggande tjänstemän. Av dem finns redan cirka 30 i kanslihuset som experter o. d. Det blir alltså fråga om en ökning med 30 tjänstemän eller med omkring 8 procent. — Jag vill då erinra om att häri

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

ligger den utökning inom inrikesdepartementet som föranletts av riksdagens beslut om lokaliseringsspolitiken.

Detta betyder en omsättning av tjänstemän på två, tre eller kanske fyra om året. Jag nämner det bara för att ge en liten bakgrund till det resonemang om vådorna för personalrekryteringen i verken som här tagits upp. Jag vill också gärna påpeka att rekryteringsbasen blir bredare och placeringsmöjligheterna bättre genom att vi får tjänstemän av nya kategorier i kanslihuset — något som ju redan håller på att ske.

Sedan måste jag, herr talman, säga att jag när jag lyssnat till debatten blivit ganska förundrad över den vikt man från borgerligt håll fäster vid denna fråga och vilka dolda avsikter i olika avseenden som man lägger in i förslaget. Man har ju skisserat fruktansvärda konsekvenser: Rättssäkerheten kommer i fara — ja, den kanske till och med skall försvinna. Arbetet kommer att politiseras. Tjänstemännens oberoende undermineras. Ministerstyrelsen blir en realitet. Verken blir osjälvständiga. Utredningsväsendet försvinner. Makten förskjuts från riksdagen — ja, konstitutionella grundvalar rycks undan och det blir regeringen som skall överta makten från riksdagen. Det är nya principer för statsverksamheten som läggs fram, och herr Ståhl har t. o. m. blivit konfunderad — det är en katastrof som håller på att inträffa.

Tillåt en enkel utredningsman och propositionsskrivare att citera en gammal tysk furste: »Donnerwetter — hab' ich alles das getan.»

Lyckligtvis är det ju så att alla dessa misstankar om dolda avsikter, alla dessa farhågor om vådliga konsekvenser, är helt ogrundade. Det finns helt enkelt inga dolda avsikter. Det är faktiskt så, fastän det kanske är någon som av gammal vana finner det egendomligt, att avsikterna inte är andra än dem som framgår av propositionen. Det är en-

bart fråga om en tekniskt-organisatorisk utredning av departementens interna arbetsformer.

Herr Nelander tyckte från början att denna proposition inte var särskilt märklig, och det är en alldeles riktig karakteristik. Det är ingen särskilt anmärkningsvärd proposition utom kanske i ett avseende, nämligen att den på sina håll betraktas såsom märklig. Den innebär inte mer än vad den säger sig göra.

Det är alltså fråga om en teknisk utredning, och det är detta som är skålet till att den tillkommit på det sätt som skett. Det är också anledningen till att man inte gjort en parlamentarisk utredning och till att man inte ansett sig behöva någon remissbehandling. Utredningen har pågått i två år, men någon framställning om parlamentariskt deltagande i utredningen har under denna tid i varje fall inte riktats till mig.

För att övergå till frågan om rättssäkerheten tror jag, att kritiken utom på detta missförstånd om avsikten med propositionen bygger på den missuppfattningen, att det i vår tid fortfarande går att i departementen dela upp ärendena i grupper allt efter deras art av planeringsfrågor, tillämpningsfrågor, lagstiftningsfrågor etc. och förlägga dem till självständiga enheter.

Utvecklingen går i en helt annan riktning. Allt större del av ärendena — även de av tillämpnings- och lagstiftningsart — har nära samband med planeringen och utgör snarare en del av denna, och nästan alla ärenden, även i planeringen, har formella och rättsliga aspekter.

Det är för övrigt så att de traditionella expeditionschefsärendena relativt sett blir färre och färre. Rent rättsliga ärenden, i vilka rättssäkerheten är av alldeles särskild betydelse, skall och bör i princip inte avgöras av regeringen utan föras över till regeringsrätten. En

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

hel del av de nuvarande expeditionschefsärendena bör vidare delegeras till lägre myndigheter. Jag vill i detta sammanhang uttala min uppskattning av att utskottet tycks vara helt enigt på denna punkt och samtidigt även så kraftigt understryker delegerings- och decentraliseringsarbetets betydelse.

Men jämsides med denna utveckling har planeringsarbetet ökat och det kommer att öka ytterligare. Sambandet mellan tillämpning och planering har medfört att allt flera löpande ärenden har måst föras över till statssekreteraravdelningarna eller till särskilda avdelningar från expeditionschefsavdelningarna.

Statssekreteraravdelningarna har vuxit och kommer att växa, medan expeditionschefsavdelningarna snarast minskar. Detta har inneburit att expeditionschefsavdelningarna tenderar att sjunka i betydelse, ett förhållande som man måste vänta bli alltmer accentuerat, om organisationen inte ändras. Detta medför naturligtvis tendenser till minskat inflytande för tjänstemännen, d. v. s. för expeditionscheferna, vilka är de som i första hand skall svara för rättssäkerhetssynpunkterna. Med detta följer också svårigheter med rekryteringen till expeditionschefsavdelningarna.

Förslaget vill bryta denna utveckling och skapa förutsättningar för att den formella granskningen skall utsträckas över hela fältet och alltså inte bara omfatta de traditionella och till antalet minskande expeditionschefsärendena utan också alla övriga ärenden och frågor. Det är svårt att inse att detta kan innebära att rättssäkerheten försämrats. Jag vill för min del hävda att det är tvärtom. Förslaget vill i själva verket öka rättssäkerheten genom att skapa förutsättningar för att de formella och rättsliga aspekterna blir beaktade över hela fältet och att man, såsom nu är fallet, inte bara har garanti för detta i vissa ärenden.

Samtidigt vill man med detta förslag skapa bättre förutsättningar för samarbete inom departementen. Det är nämligen så att den uppdelning på avdelningar, som man nu har, medför en tendens till övervikt eller rentav allena rådande inom varje avdelning för just den aspekt som man där är expert på. Det vill också gärna bli en isolering i förhållande till de andra avdelningarna.

Man talar i detta sammanhang vidare om rättsavdelningarnas självständighet och om tjänstemännens oberoende. Man måste emellertid ha klart för sig att ingen tjänsteman i ett departement kan ha någon rätt att kräva att få ta del i beredningen av vissa ärenden.

Det slutliga ansvaret för arbetet vilar på departementschefen ensam. Här föreligger en väsentlig och för detta ärende grundläggande skillnad mellan departement och verk. I verken fattas besluten i verkets namn av tjänstemän i olika grader, eventuellt också av styrelseledamöter. Man kan där delegera beslutanderätten nedåt till avdelningschefer, byråchefer, sektionschefer o. s. v. Där handlar tjänstemännen självständigt och under straffrättsligt ansvar, och där är det viktigt att ha en fast hierarkisk indelning.

I departementen är förhållandena helt annorlunda. Alla beslut fattas där i konselj, d. v. s. som alla vet i realiteten av departementschefen. Tjänstemännen fattar inga beslut, och ansvaret är i praktiken politiskt samt vilar enbart på departementschefen. Någon sådan delegeringsmöjlighet, som förekommer i verken, finns inte i departementen. Det är alltså självklart att departementschefen, som har ansvaret, ensam också måste kunna bestämma vem eller vilka som skall delta i beredningen av ett ärende i departementet, och ingen tjänsteman har följaktligen någon rätt att säga att han skall vara med i ett visst ärende.

Från denna synpunkt saknar alltså

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Både självständighet för arbetsenheter och oberoende för tjänstemännen betydelse. Varken arbetsenheter eller tjänstemän kan göra anspråk på att deltaga i några ärenden. Skall självständigheten för övrigt ha någon betydelse, måste den motsvaras av rätt och skyldighet att yttra sig och av ansvar för yttrandet. Och detta skulle väl innebära att vi i departementen skulle få ett extra remissförfarande, varvid vissa tjänstemän måste avge skriftliga yttranden — ty hur skulle man annars avkräva ansvar? En sådan byråkrati vill jag inte tro att reservanterna syftar till. Konsekvensen av detta är, att talet om självständiga avdelningar blir innehållslöst.

Vad angår tjänstemännens oberoende vill jag påpeka att den tjänsteman som framför andra sysslar med formella frågor i departementen — expeditionschefen — för närvarande anställs med förordnande tills vidare och alltså kan skiljas från sin tjänst. Ända till årsskiftet är han för övrigt enligt grundlagen en förtroendeämbetsman, vilket enligt regeringsformen innebär att han kan entledigas när som helst. Så är det alltså med oberoendet för den person som har det största behovet av oberoende i förhållande till departementet. För övrigt vill jag erinra om att det i propositionen inte föreslås någon ändring i fråga om fullmaktstjänster. Det förutsattes att dessa tjänster skall få vara kvar och tills vidare vara lika många som för närvarande. När det gäller det oberoende som grundas på fullmakter blir det alltså ingen ändring, och frågan om antalet fullmaktstjänster skjuts på framtiden.

En annan sak än vad jag hittills talat om är att departementschefen helt naturligt är intresserad av att få del av de formella aspekterna på sina ärenden, innan han fattar sina beslut. Han vill veta vilka alternativ han kan välja mellan inom lagens ram. Han vill inte utsetta sig för risken att på formella grun-

der få en befogad anmärkning från konstitutionsutskottet eller att bli angripen på annat sätt på grund av felaktigt beslut. Det är tjänstemännens uppgift att reda ut vilka formella anmärkningar som kan framställas. Vi behöver alltså tjänstemän som är självständiga och oberoende i den meningen att de lägger fram ärendena objektivt och riktigt och är beredda att säga sin objektiva mening. Sådan självständighet och sådant oberoende är det ingen brist på i kanslihuset i dag, och någon ändring därvidlag leder förslaget inte till. Någon sådan ändring vill regeringen inte heller ha, och det kommer ingen regering att vilja ha. Förslaget syftar till att åstadkomma en organisation, som ger de bästa möjligheterna att få också de formella aspekterna beaktade vid beredningen och föredragningen av alla ärenden.

Låt mig sedan säga att farhågorna för en politisering av arbetet är helt ogrundade. Jag utgår från att man med politisering inte menar, att tjänstemännen vid beredningen av ärendena tar hänsyn till den politik som statsmakterna fattat beslut om i de olika ärendena, t. ex. lokaliseringspolitik, jordbrukspolitiken och trafikpolitiken. Det är detta, herr Heckscher, man i propositionen avser med uttrycket »liknande synpunkter». Det är väl alldeles självklart att en sådan politisering måste äga rum i departementen. Men menar reservanterna att det föreligger risk för en partipolitisering så vill jag säga, att vi i detta land har förmånen att ha utomordentligt skickliga och objektiva statstjänstemän. Detta gäller inte minst kanslihuset. Jag har för min del aldrig sett några exempel på att statstjänstemännen har svårt att skilja på arbete och politik eller att, oavsett vad de har för politisk uppfattning — flertalet tjänstemäns politiska uppfattning känner regeringen över huvud taget inte till — på ett objektivt sätt utreda och

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

föredra ett ärende. Det finns i kanslihuset t. o. m. tjänstemän, som i beslutande församlingar företräder en annan politisk riktning än regeringen. Men inte ens dessa tjänstemän anser sig ha några svårigheter i arbetet. Detta är en mycket viktig förutsättning för arbetet, och det har regeringen klart för sig. De politiska avgörandena — jag vill betona att sådana endast förekommer i ett fåtal ärenden — bör naturligtvis förbehållas regeringen och inte läggas på tjänstemän. Något önskemål om att departementstjänstemännen — med undantag för ett fåtal, t. ex. statssekreterarna — skall utses med hänsyn till sina partipolitiska meriter finns inte. Det är inte avsikten att införa ett system, i vilket det stora flertalet tjänstemän måste bytas ut vid ett eventuellt regeringsskifte. Om vi skulle få en ny regering skulle den finna att tjänstemännen i departementen, trots att de har fått sina tjänster under det socialdemokratiska regeringsinnehavet, kommer att arbeta lika skickligt, lika objektivt och lika lojalt åt den nya regeringen som de arbetat åt den nuvarande. Regeringen har ingen önskan att bryta detta förhållande.

Sedan skulle jag vilja säga något med anledning av resonemanget om förhållandena mellan verken och departementen. Förslaget avser inte att ändra på förhållandet vare sig mellan verk och departement eller mellan utredningar och departement. Detta framgår tydligt på s. 8 i propositionen, där man kan ta del av de grundläggande förutsättningar, på vilkas grundval utredningen arbetat.

Planeringen tillkommer redan nu såväl verken och regeringen, där arbetet utförs i departementen, som riksdagen. Riksdagens medverkan härvidlag bestäms åtminstone delvis av grundlagsregler. I övrigt finns det inga allmänna regler om funktionsfördelningen, utan denna har hittills fastställts från fall

till fall. Den organisation som föreslås i propositionen är inte avsedd att medföra någon principiell ändring i denna arbetsfördelning. Det framgår för övrigt, som utskottet påpekar, också av att regeringen i samma proposition begär medel för att stärka verkens planeringsresurser. Läser man propositionen skall man finna att propositionsskrivaren har fullt klart för sig att verken sysslar med planering. Det sägs i propositionen att »verken är fristående från departementen med ett självständigt ansvar för sin verksamhet och liksom hittills i huvudsak ombesörjer den löpande förvaltningen medan arbetet med samordning, planering i stora drag och utformande av de viktigare riktlinjerna bedrivs i departementen».

Vem har man trots skulle sköta resten av planeringen och dra upp resten av riktlinjerna, d. v. s. det som inte går in under beteckningen planering i stora drag och utformande av viktigare riktlinjer? Det finns ju inget annat att välja på än verken. Hur tydligt skall man uttrycka sig för att herr Ståhl inte skall missförstå det? Det är alltså alldeles klart att det inte är som herr Ståhl säger, nämligen att motsatsen framgår av propositionen, utan det förhåller sig så, att av propositionen framgår motsatsen mot vad herr Ståhl utläser av den.

I fråga om utredningsväsendet kan man i princip säga detsamma; förslaget avser inte att åstadkomma någon ändring i det och inte heller i parlamentarikernas deltagande i utredningsarbetet. Det är frågor som över huvud taget inte har tagits upp i propositionen annat än så till vida att i propositionen sägs att utredningsarbetet väsentligen bör och måste ske utanför departementen som det är nu. Det föreslås inte heller att departementen skall byggas ut med någon utredningsapparat. Däremot är det väl alldeles självklart för alla i denna kammare att departementen bör ha resurser som gör det möjligt för dem

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

att självständigt bedöma inkommet material. I regeringens uppgifter ingår att ta ställning och antingen besluta själv eller också lägga fram ett eget förslag för riksdagen. Regeringen kan naturligtvis inte komma undan med att vidarebefordra framlagda förslag, utan man måste ha möjligheter att bedöma och bearbeta de förslag som kommer in och de remissyttranden som avges. Detta kräver beredning, och för den måste det finnas resurser i departementen.

Herr talman! På en punkt måste jag emellertid medge att kritikerna har rätt, och det är när de säger att förslaget att regeringen skall få fullmakt att inrätta nya tjänster är en avvikelse från gällande princip. Det är fullkomligt riktigt, och vi har ju också fått fullt klart för oss att förslagets kritiker anser att det är en revolution; det är i stort sett detta som kommer att rubba förhållandet mellan regering och riksdag; riksdagen avsäger sig alla möjligheter att inverka på departementens organisation.

För närvarande är det på det sättet att regeringen har fått fullmakt av riksdagen att tillsätta personal efter behov. Regeringen kan enligt SAAR dubblera tjänster och regeringen kan meddela förordnande för någon att bestrida görömål som ankommer på en viss tjänsteinnehavare. Den post i departementens avlöningsstat som är till för expertis är förslagsvis betecknad, och jag behöver ju inte upplysa kammarens ledamöter om att det betyder att det inte finns något formellt tak för hur man kan använda den posten. Vad man nu kan göra är alltså att anställa hur mycket folk man vill mot vikariatslön eller mot arvode. Denna fullmakt innebär ingenting annat än att regeringen i stället skall kunna få ge vederbörande lön och titel. Det är hela den sakliga skillnaden. Detta är alltså den stora principiella avvikelse som skulle kom-

ma att medföra att riksdagen helt förlorade sin maktställning.

Denna reform är en praktisk angelägenhet. Detta skulle nämligen i vissa fall underlätta rekryteringen. Det kan också medföra bättre förhållanden i verken, ty om någon är ledig från tjänst i verken och tjänstgör i departementen kan hans tjänst där föras över stat och återbesättas och man slipper ha vikarie där. Med hänsyn till departementsarbets-
tets art är det viktigt att man kan handla snabbt när det gäller att rekrytera personal och när det gäller att anpassa organisationen efter utvecklingen. Men att detta formella inflytande över tjänstebenenämningarna skulle vara någonting för riksdagen att slåss för förefaller mig egendomligt. Det är ju bara fråga om en rationell åtgärd som organisatoriskt ligger i linje med kravet på smidighet i organisationen.

Jag tror att det var herr Heckscher som påpekade att detta var så fruktansvärt därför att det gav regeringen möjlighet att anställa alla partivänner i kanslihuset. Det är en god tanke. Men med tanke på den oerhörda politiska påverkan som tjänstemännen i kanslihuset utsätts för undrar jag om det inte vore bättre att vi anställde hela oppositionen i stället. Jag kanske kan få erbjuda herr Heckscher en tjänst i kanslihuset!

Man behöver inte befara att dessa tjänster skall inrättas i överflöd. Regeringen känner lika väl som riksdagen sitt ansvar när det gäller att så långt som möjligt begränsa organisationens tillväxt. Och riksdagen får ju minst en gång om året tillfälle att pröva departementsorganisationen och kan då reagera om man tycker att organisationen har byggts ut slösaktigt, och om fullmakterna missbrukas kan de när som helst dras in.

Vidare är dessa tjänster Br-tjänster, d. v. s. de tillsätts med förordnande. Innehavaren kan entledigas och tjäns-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

terna kan alltså mycket lätt dras in. På två punkter leder reservationen till resultat som jag antar att reservanterna inte avsett. Enligt SAAR som ju är en författning som riksdagen beslutar om, får man inte inrätta högre tjänster än B 1 som extra. Det kan väl inte vara meningen att alla de nya tjänsterna i kanslihuset skulle bli högst B 1?

Det är för övrigt meningslöst att inrätta dessa tjänster som extra, eftersom de enligt förslaget är betecknade Br och innehavaren alltså kan entledigas från dem lika enkelt som från en extra tjänst. Vad är det man vinner genom att göra dem till extra tjänster?

Om reservationen bifalles får för det andra de domstolsjurister som tjänstgör vid rättssekretariaten vara utan tjänster. Fullmakten att inrätta personliga tjänster är avsedd att användas just för att ge inte bara de nuvarande lagbyråcheferna utan också andra domstolsjurister, som nu är sakkunniga med arvoden, personliga tjänster. I detta fall kan det inte alls ha någon betydelse för riksdagens inflytande, ty här är det fråga om personer som i flertalet fall skall återgå till domstolstjänstgöring. Däremot har det betydelse för rekryteringen och framför allt för domstolarna, eftersom det innebär att dessa domstolsjuristers tjänster i domstolarna kan föras över stat och återbesättas, och man slipper alltså ha vikarier vid domstolarna på dessa tjänster. Det är ju ett allmänt önskemål i denna kammare, i riksdagen och inom regeringen att vi skall ha så få vikarier som möjligt i domstolarna. Att man får fler vikarier ute i domstolarna är alltså ett av de resultat som rättssäkerhetens förkämpar i kammaren uppnår.

Herr talman! Jag skall inte säga så mycket mer. Jag vill sluta med att konstatera att en utredning av detta slag alltid medför vissa besvärligheter för det vanliga arbetet i det organ som är utsatt för utredningen. Många känner

osäkerhet om sina framtida arbetsförhållanden, och för en hel del tjänstemän tar uppgifter för utredningen tid från deras normala sysselsättning. Jag vill inte bestrida att exempelvis propositionsavlämnandet i år kan ha påverkats negativt av utredningen. Den nya organisationen bör emellertid, om den utnyttjas på rätt sätt, kunna medföra bättre förhållanden sedan den blivit intrimmad — detta även i fråga om positionsarbetet. Det skulle enligt min mening vara mycket olyckligt om de olägenheter som en pågående utredning med nödvändighet medför skulle bli bestående en längre tid genom en ny utredning. Det är min förhoppning att departementen nu skall få arbetsro.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Hermansson tar kritiken med ro. Han är förundrad över den oerhörda vikt man fäst vid detta ärende och citerar en framstående monark som sade: »Donnerwetter, haben wir das alles getan.» Han talar vidare om »utvecklingen» som, såvitt jag förstod honom rätt, med självklarhet nödvändiggör fullmakter av den typ regeringen här begärt. Det finns inga dolda avsikter, säger han, utan det är bara fråga om en tekniskt-organisatorisk utredning. Jag föreställer mig att han då också menar att reformerna bara är rent tekniskt-organisatoriska; de har ingen betydelse ur andra synpunkter.

Herr talman! Det bekymmersamma i saken är egentligen att statsrådet Hermansson ser på den på detta sätt och är så fullständigt ur stånd att sätta sig in i att saken kan ha en annan aspekt än den som för en departemental socialingenjör framstår som den enda väsentliga.

Det är väl ändå på det sättet att det finns andra aspekter på konstitutionella frågor än de rent praktiskt-tekniska. Jag begriper mycket väl att detta system ur en departementschefs

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

eller ett statsråds synpunkt kan te sig mycket bekvämt. Han kan ordna hur han vill och är inte beroende av att i förväg redovisa någonting. Han har naturligtvis de allra bästa avsikter att använda systemet på ett sätt som ligger i allmänhetens och statens intresse. Det är bara så att denna motivering för alldeles för långt. Om man anlägger synpunkten att det skall tas hänsyn endast till vad som är praktiskt lämpligt och nödvändigt kan man komma hur långt som helst. Vad skall man då över huvud taget med en riksdag till? Den är mycket besvärlig och ett avsevärt hinder i departementens verksamhet. Tänk så mycket lättare arbetet skulle vara i departementen om ni inte hade oss riksdagsledamöter som besvärade er! Det vore självfallet en enkel tekniskt-organisatorisk åtgärd att helt enkelt avskaffa riksdagen. Det är emellertid en sak som man inte gör. Frågan är: var går i detta sammanhang gränsen?

Nu säger statsrådet Hermansson att regeringen inte har någon önskan att bryta den nuvarande ordningen. Nej, herr talman, jag tror inte att regeringen har djupt onda avsikter när den lagt upp detta system. Jag är av naturen en troskyldig och inte särskilt misstänksam person. Men, herr talman, systemet kan mycket lätt komma att fungera på ett annat sätt än vad regeringen tänkt och statsrådet Hermansson avsett.

Han är å andra sidan på vissa andra punkter oerhört formell i sitt betraktelsesätt. Han säger att departementschefen ju har ansvaret, och att ingen tjänsteman kan göra anspråk på att få delta i besluten. Vad spelar det då för roll om man gör en ny organisation, den skulle ändå kunna skapas fram från det ena ögonblicket till det andra, säger statsrådet Hermansson.

Herr talman! Så enkelt är det inte. Har man en viss typ av organisation är också departementschef och statsråd med naturnödvändighet invanda vid den

organisationen och benägna att följa den. En förändring av denna typ har otvivelaktigt en ganska stor betydelse — om också kanske inte det första året utan först något därefter.

Detta framgick på en alldeles särskild punkt, där statsrådet Hermansson talade om att expeditionscheferna — och det vet han ju bäst själv eftersom han har erfarenhet från just en sådan befattning — är förtroendeämbetsmän som kan avskedas när som helst, fram till nyåret. Statsrådet kunde kanske titta efter hur många förtroendeämbetsmän som blivit avskedade med stöd av 35 § regeringsformen sedan år 1809. Han kanske också kunde se på de ytterligt få fall då detta inträffat och konstatera vilket otroligt oväsen det blivit varje gång. Det är en stor skillnad mellan att ha förtroendeämbetsmän, som kan avskedas efter beslut av Konungen i statsrådet med hela den publicitet som följer därav, och Br-tjänster vilkas innehavare man kan flytta på litet hur man vill — något som statsrådet i ett annat sammanhang var angelägen om att framhålla.

Statsrådet Hermansson säger att det här inte är fråga om någon politisering annat än i den meningen att man skall följa den politik som statsmakterna fattat beslut om. Naturligtvis skall man göra det. Jag är överens med statsrådet på den punkten, och vore jag ämbetsman skulle jag inte ett ögonblick tveka att verkställa också beslut som jag tyckte var alldeles vansinniga, i den mån mina tjänsteåligganden tvang mig därtill. Man skall självklart följa den politik som är fastställd.

Men det är inte det frågan gäller. Det är fråga om ett rekryteringssystem som öppnar en väg för att gå vidare på en politisering av departementstjänsterna som otvivelaktigt har fortgått en tid. En viss politisering kan ur vissa synpunkter vara motiverad, jag vill inte alls opponera mig för mycket mot den

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

saken, men om den drivs för långt medför den utomordentligt stora risker. Anledningen till att, som statsrådet Hermansson säger, även en nytillträdande regering skulle kunna lita på de ämbetsmän som förefanns är just att tjänstetillsättningarna icke har varit politiserade i sådan utsträckning att risk skulle vara förknippad därmed. Om det blir en väsentligt ökad politisering — och det möjliggör detta system — kommer man kanske en vacker dag dithän att situationen är en annan än nu beträffande tjänstemännens förmåga att vara lojala mot chefer med olika politiska åsikter.

Slutligen säger statsrådet att man redan nu har fullmakt att kunna dubblera tjänster o. s. v. Javisst, det känner jag till. Jag har undervisat om SAAR tillräckligt länge för att känna till dessa möjligheter. Men, herr talman, också i det fallet är det en väldig skillnad mellan att begagna en möjlighet, som är avsedd som en undantagsföreteelse, och att sätta det hela i system som sker om detta förslag vinner riksdagens gehör.

Herr STAHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det finns anledning att erkänna statsrådet Hermanssons förmåga att suggerera patienten till lugn och förtröstan. Detta var förmodligen avsikten med det tal han höll här och jag är övertygad om att det var åtskilliga som tog intryck.

Det kan emellertid lugnt sägas att allt det som statsrådet Hermansson här skildrade är mycket välbekant både från propositionen och från statsutskottets utlåtande. Men där finns annat som statsrådet på slutet gick över med mycket lätt hand. Låt mig läsa upp ett litet stycke på sid. 5: »I den mån riksdagen bifaller de i propositionen framlagda förslagen beträffande personalorganisationen i de särskilda departementen är personalförteckningarna för budgetåret 1965/66 sålunda till sitt in-

nehåll i detalj bestämda.» Det är precis vad statsrådet sade här, men därefter följer: »Det i propositionen begärda allmänna bemyndigandet får bedömas mot bakgrunden härav och förutsätts för budgetåret 1965/66 avse tjänster utom den vederbörligen fastställda personalförteckningen.»

Här öppnas nya möjligheter. På sid. 6 säges om tilläggen att särskilda lönetillägg skall utgå till departementens chefstjänstemän samt till »viss annan personal» i lönegraderna B 4 och B 3. Det förutsättes skola ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa det särskilda tilläggets storlek.

När vi behandlar de olika departementen på de olika avdelningarna inom statsutskottet, vet vi ganska bra hur lönerna ser ut, ty man överskrider inte förslagsanslag hur som helst, men hur personalstater och lönekostnader efter detta kommer att te sig i departementen blir det ganska svårt för statsutskottets ledamöter och kanske än värre för riksdagsmännen i övrigt att följa. Vad som här händer är inte fullt så betydelselöst som statsrådet Hermansson framställde saken. Om det hela vore så oskyldigt, om konsekvenserna vore så begränsade som statsrådet Hermansson här försökte få oss att tro, varför skriver man då ett språk i denna viktiga proposition, som måste uppfattas så att det kommer att få helt andra konsekvenser? Statsrådet Hermansson läste från denna talarstol upp hela provkartan på de chockartade rubriker, som varit införda i tidningarna och vilka icke berör kammarens ledamöter. De visar att man har uppfattat det hela ungefär på samma sätt som vi, låt vara i mera modesta tonarter, framställt saken.

Då frågar jag: Bör inte de fullmakter som herrarna i kanslihuset nu skall få först utnyttjas till att skaffa folk som kan skriva och något så när adekvat uttrycka vad som verkliga är meningen

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

med det som står i propositionen och inte inge allmänheten en sådan oro som här åstadkommits men som enligt statsrådet Hermansson i dag skulle vara alldeles obefogad. Jag skulle i så fall vilja sluta med den rekommendationen. Dessutom tillåter jag mig hoppas att den hårda kritik som här kommit fram skall ha den effekt som den tydligen enligt statsrådet Hermanssons anförande har haft, nämligen att de långtgående fullmakterna brukas med sans och måtta.

Herr statsrådet HERMANSSON:

Herr talman! Jag ber att få tacka professor Heckscher för rättelsen av min tyska. Den är dålig, det skall jag medge, och det var befogat att låta mig få veta hur det skall vara.

Herr Heckscher tycker att det är bekymmersamt att jag betraktar saken på det sätt, på vilket den nu är framlagd. Ja, herr Heckscher, det är mera bekymmersamt än så, ty det ligger till på det sätt som jag säger. Det är helt enkelt bara en teknisk-organisatorisk utredning det är fråga om och ingenting annat, och den har i och för sig inte några av de konsekvenser som herr Heckscher framhårdar i att den har.

Herr Heckscher säger också att arbetet i departementen skulle bli lättare, om vi inte hade någon riksdag. Det är möjligt, det vet jag inte, men det skulle inte bli så roligt längre. Det är en sak som är säker.

Herr Heckscher säger också att han av naturen är omisstänksam, men jag tycker att han ganska grundligt har vederlagt detta påstående genom sina yttranden här i dag. Detta förslag är inte avsett att få och kommer inte heller att få någon inverkan på den utveckling som herr Heckscher skisserar mot ökad politisering, mot sämre rätts-säkerhet, mot minskat inflytande för riksdagen etc. Jag vill inte uttala mig om huruvida någon sådan utveckling pågår eller inte, men herr Heckscher

påstår att den finns, och jag ämnar inte nu ta upp någon diskussion med honom på den punkten. Den är hans specialitet. Men förslaget medverkar inte till någon sådan utveckling, om det inte är så att man menar att regeringen genom förslaget kommer att få en mera rationell organisation och därmed överskrids den gräns där alla dessa faror kommer att inträda.

Jag har också litet svårt att förstå herr Heckschers resonemang om sambandet mellan politiseringen och fullmakten beträffande tjänstebenämningarna. Jag har redan förut försökt klargöra hur pass liten saklig betydelse detta har när det gäller fullmaktsfördelningen mellan regering och riksdag. Såvitt jag kan förstå hade herr Heckscher inte någonting att säga som innebär någon ändring av vad jag sagt.

Herr Ståhl trodde att det var rubriker jag läste upp, och det är kanske naturligt för en tidningsman att tro det. Men det var inte rubriker, utan jag försökte bara citera herr Ståhl — han är naturligtvis van vid att tala i rubrikstil — och herrar Heckscher och Nelander och andra när de framhöll de katastrofala verkningar som detta lilla förslag kommer att få. Jag måste säga att det är en mycket formell syn på fullmakten i fråga om tjänstebenämningarna och lönetilläggen som herr Ståhl här redovisar. I förrgår sade han att jag talade som en ämbetsman på 1930-talet: jag gav uttryck för en trettio år gammal ämbetsmannaauskådning. Jag trodde då att det var en komplimang. Nu finner jag att herr Ståhl i stället är den som har denna gammalmodiga ämbetsmannamässiga formella åuskådning. Jag förstår därför att det inte var någon komplimang.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber statsrådet Hermansson så mycket om ursäkt, om jag stört genom att rätta något citat! Jag

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

märkte inte att han citerade fel — jag vet bara att mitt eget citat var riktigt.

Däremot tycker jag det är mera bekymmersamt om statsrådet Hermansson verkligen på allvar menar att dessa förändringar inte har någon betydelse för den utveckling han inte vill yttra sig om. Det är väl det som är det kanske märkligaste i situationen, att statsrådet Hermansson så konsekvent vägrar att se den principiella innebörden i det förslag som han själv har lagt fram. Det är en oskuld, om jag får uttrycka det så, i hans framträdande som är nästan häpnadsväckande hos en så erfaren person som statsrådet Hermansson ändå är.

Han säger t. ex. att det bara är tjänstebenanämningarna som ändras. Jaså. Ja, det kan man ju säga, om man föreställer sig att en regering skulle kunna använda t. ex. befogenheten att dubblera tjänster i precis vilken utsträckning som helst. Skillnaden ligger ju inte där; skillnaden ligger mellan vad som enligt själva systemets natur måste vara undantagsbestämmelser, undantagsmöjligheter, och vad som nu upphöjs till en naturlig ordning och som därför också är möjligt att tillämpa hur mycket som helst.

Det är för resten typiskt för statsrådets inställning när han talar om utredningen, att han med stolthet konstaterar att utredningen var färdig i den del som förelades riksdagen. Ja, herr talman, det tycker jag inte är så överraskande, uppriktigt sagt. Men han säger också, att den här utredningen, den är väl fin! Den är gjord med biträde av statskontorets organisationsavdelning, man har rådfrågat företagsnämnden och man har rådfrågat personalorganisationen.

Jag tvivlar, herr talman, inte alls på att statsrådet har iakttagit all nödig omsorg i det hänseendet. Men själva frågan om den konstitutionella innebörden kan dock varken statskontorets organi-

sationsavdelning eller företagsnämnden eller personalorganisationerna förväntas uttala sig om, och det är på den punkten som vår kritik sätter in. Och hade vi haft en aning om att den utredning som det var fråga om skulle sträcka sig så här långt, då hade vi begärt parlamentarisk representation mycket snabbt. Det var bara så, att det inte var någon som var vänlig att tala om för oss vad det hela handlade om. Men det begriper jag ju nu: förklaringen var helt enkelt den, att statsrådet Hermansson själv antingen inte förstod att den hade en sådan innebörd, eller kanske förstod han det men dolde det t. o. m. för sig själv.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag vet mig inte under min snart 30-åriga erfarenhet från andra kammaren och första kammaren ha mött ett statsråd som var så belåten, så i grunden belåten med sin egen prestation som herr Hermansson. T. o. m. när han måste konstatera att herr Heckscher hade korrigerat hans tyska, verkade herr Hermansson som om han riktigt njöt av att få konstatera detta, och från regeringsbanken kom en rad uppskattande leenden över hur bra det var att herr Hermansson hade sagt ett litet fel på tyska.

Men, mina vänner, det här är ju en stor och väsentlig fråga, även om herr Hermansson envisas med att låtsas att den alls inte finns! Jag skall därför — även om en del av vad jag tänkte säga kan uttryckas mycket kort efter den debatt som redan har varit — be att få anföra några principiella synpunkter.

Det är uppenbart att om man ökar regeringens befogenheter på det sätt som här är på tal, så kan det ge ökade möjligheter till främjande av en samhällsutveckling i socialistisk riktning. Socialismens väsen är maktkoncentration och centralldirigering, ökning av makten i det egna regeringspartiets och re-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

geringens samt byråkratiens händer, dirigerigering av växande delar av samhällslivet genom dessa instanser.

Nu tillåter mig emellertid inte tiden, herr talman, att här ingå på de olika aspekterna av denna utveckling: förstatligandeproblematiken, som regeringen har fått uppge, regleringssystemet som man till stora delar har tvingats att uppge efter bakslagen efter kriget. Sedan några år finns en tilltagande tendens att med kapitalmarknadens hjälp dirigera näringslivet och även kommunernas ekonomi. Låt oss inte glömma t. ex. hur färsk erfarenhet vi har av regeringens försök att dirigera kommunerna genom sitt sätt att reglera kommunernas upplåning, med eller utan hjälp av riksbanken. Motståndet mot en decentralisering av ATP-fonderna talar också sitt tydliga språk om hur man ser på de potentiella möjligheterna.

Nu kommer man med ett förslag som herr Hermansson ser bara som en rent teknisk rationalisering. Regeringen begär vidsträckta fullmakter. Att detta öppnar dörrarna till en ökning av kanslihusets möjligheter till dirigerigering är väl uppenbart. Det har sagts här att regeringen inte har några onda avsikter. Nej, vilken regering har det! Regeringen tycker ju att främjandet av en socialistisk utveckling är någonting mycket gott. Men att man skall avstå från att använda ökade möjligheter till att främja en politik som man säger sig vilja främja, det är det ju ändå litet för mycket begärt att vi som är motståndare till denna utveckling skall lita på.

Varför så mycket höga tjänster? Det är ungefär som om försvarsministern skulle begära att få fördubbla antalet generaler eller någonting i den stilen. Skulle detta godtas såsom varande en rent teknisk reform, såsom herr Hermansson vill göra det till, så tror jag att det är en mycket stor risk för att regeringen går vidare och att det kan bli en väsentlig reduktion av det parlamentariska inflytandet och en försvag-

ning av de centrala ämbetsverkens ställning.

Nu har invänts att man överväger vissa decentraliserande åtgärder. Men dessa borde väl i så fall ha genomförts tidigare. Troligt är väl att det inte blir några av de mera betydelsefulla åtgärderna, utan att det framför allt blir några mindre väsentliga, medan regeringen förbehåller kanslihuset de mera väsentliga — det är i och för sig inte något egendomligt i det, men därmed faller en hel del av herr Hermanssons argumentering på denna punkt.

Finns några garantier för att en praxis inte skulle kunna utvecklas här som innebär att ett rätt stort antal befattningar skulle tillsättas på ett sådant sätt, att partitillhörighet och politisk åsikt kommer att inverka? Vi har för många år sedan beslutat att införa politiska statssekreterarbefattningar, men sedan har vi steg för steg fått en utveckling, där ett antal socialdemokratiska riksdagsmän plockats in i departementen och getts tjänstemannaställning där. Herr Hermansson erbjöd oss nyss att flytta in hela oppositionen i kanslihuset, men hittills är det väl så, att det praktiskt taget bara är socialdemokratiska riksdagsmän som har flyttats in i kanslihuset. Är detta en tillfällighet, herr Hermansson, eller har det någonting att göra med att de har varit socialdemokrater och är det fortfarande och att vi har en socialdemokratisk regering? — Hur skall vi kunna vara säkra på att inte en sådan utveckling går vidare och underlättas av den reform som här föreslås? Jag vill inte heller bestrida att de socialdemokrater som flyttas från riksdagen och in i departementen många gånger har gjort ett gott arbete och varit mycket dugande personer. Det är inte detta saken gäller, utan här gäller det frågan, om partitillhörighet är någonting som har beaktats när man gav dem denna ställning i departementen.

Såvitt jag kan se, är det inte någon-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

ting att fästa sig vid att statsrådet Hermansson säger, att han inte har för avsikt att på något sätt ändra traditionerna inom den centrala förvaltningen eller i kanslihuset. Den utveckling som redan är påbörjad kommer att fortsätta. Det finns därför växande möjligheter för en del av dessa anställda att få en ställning utanför den vanliga karriären. De kommer att kunna rekryteras på annat sätt än vad som brukar ske och då är vi ute på ett sluttande plan.

Det har sagts, att man formellt kan öka antalet tillfälliga tjänster hur mycket som helst. Herr Heckscher har redan svarat, med all rätt tycker jag, att det är skillnad på en åtgärd, som klart uppfattas som ett undantagsfall, och å andra sidan ett system som ger regeringen obegränsade fullmakter att utnämna folk på det nu avsedda sättet. Även de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet säger att det är fråga om en ny princip. Herr Hermansson låtsas tro att det inte har någon betydelse med en ny princip. Han sade också, att vi nu har ett trettiotal tjänstemän som sitter i departementen, så att säga utanför den vanliga karriären, som alltså är anställda utanför den vanliga proceduren. Varför då inte ett trettiotal till? sade han. Det ansåg han inte vara någonting att bråka om. Såvitt jag kan förstå, måste man tvärtom säga, att det inte finns anledning att jämna vägen för en utveckling som medför stora risker.

Herr Hermansson säger att det endast gäller en omorganisation av departementens interna arbete när man begär fullmakter av riksdagen, att regeringen skall få handla efter eget gottfinnande. Det kallar ett statsråd, t. o. m. ett konsultativt statsråd, endast för en fråga om en reform av departementens inre arbete. Tillåt mig säga, herr talman, att man häpnar över att höra sådant från ett konsultativt statsråd, ett statsråd som ju skall bevaka en del princi-

piella synpunkter. Jag hade tänkt fråga herr Hermansson, vilket herr Heckscher redan gjort, om inte hans resonemang i själva verket leder till att regeringen skall få bestämma om alla andra utgifter också, så att riksdagen bara skulle ägna sig åt att godkänna skatterna och skaffa inkomster — ty regeringen kommer givetvis att ordna utgifterna på bästa sätt.

Herr talman! När man lyssnar på statsrådet Hermanssons anförande, där han i aningslös naivitet inte vill se själva problemet, måste man fråga sig, om han ändå inte någon gång har ställt sig detta spörsmål: Hur kommer dessa möjligheter att utnyttjas t. ex. av finansminister Sträng? Vilka möjligheter blir det här för framtiden? Att det blir risker för minskad frihet för kommunerna, ökad statlig makt över näringslivet och mycket annat är alldeles uppenbart. Hittills har man inte, såvitt jag kunnat förstå, haft tid och arbetskraft till att utnyttja alla de möjligheter till centraldirigering som i och för sig kan finnas. Men om man nu ordnar denna typ av förstärkning av organisationen i kanslihuset blir det uppenbarligen ökade möjligheter till centraldirigering genom kanslihuset.

Jag har den uppfattningen att centraldirigeringsriskerna på längre sikt betyder faror för demokratiens utveckling. Demokratien bygger nämligen på att folkets valda representanter bevarar sitt inflytande över rikets styrelse. Demokratien förutsätter de mångas bestämmanderätt i samhället, icke bara på valdagen utan alla dagar. Demokratien förutsätter stora möjligheter för individer, företagare, organisationer och kommuner att själva få sköta sina angelägenheter inom lagstiftningens ram under socialt ansvar. Därför skall man inte lättsinnigt, till på köpet utan färdiga utredningar, skriva ut in blancofullmakter åt regeringen som innebär att den kan samla ökad makt i egna

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

och den centrala administrationens händer. De allvarliga försummelserna i form av för sent avlämnade propositioner bör kunna rättas till med sådana medel som riksdagen är villig att enhälligt ställa till förfogande.

Herr talman! Denna fråga avgörs inte definitivt i dag. Även om, som jag förmodar, socialdemokrater och kommunister kommer att rösta igenom propositionen, så kommer striden i detta spörsmål att gå vidare, striden mot en onödig och skadlig centraldirigering och politisering som medför risker för en försvagning av demokratin. Det är möjligheter och risker som öppnar sig här, även om statsrådet Hermansson inte ser dem.

Herr statsrådet HERMANSSON:

Herr talman! Jag förstår att det var ett hårt slag för en professor att det såg ut som om någon njöt av att bli tillrättavisad av en annan professor. Njutningen var inte särskilt stor, det kan jag försäkra. Herr Ohlin trodde också att han hade blivit erbjuden en anställning i kanslihuset. Även detta var ett missförstånd. Inbjudan riktade sig enbart till herr Heckscher.

Herr Ohlin tyckte att det var unikt att ett statsråd var belåten med sitt förslag. Jag tycker mig ha hört något liknande av herr Ohlin förut om flera av mina kolleger. Det är f. ö. klart att jag måste bli belåten, när jag hör herr Ohlin tala om vad det är som jag i realiteten har gjort här. Det framgick av hans anförande att alla misslyckanden berott på den gamla dåliga organisationen, och då måste det väl bli bra med den nya. Dessutom var det intressant att notera det likhetstecken han satte mellan effektivitet och socialism.

Får jag sedan säga till herr Heckscher att integrationsfrågan, som tydligen är en av de stora frågorna i detta sammanhang, omnämndes av civilministern i en proposition på våren 1963

— jag vill minnas att det var i statsverkspropositionen. Det var det som var grunden till denna utredning. I direktiven talas tydligt om integrationen, och de har offentliggjorts i vanlig ordning.

Både herr Heckscher och herr Ohlin talar om den principiella innebörden av detta förslag. Den principiella innebörden är ingen annan än att vi vill skapa en litet rationellare organisation i departementen. Men här misstänker man att detta är ett led i en process som skall medföra de våldigaste konsekvenser, såsom centralisering av makten etc.

Det framgår i själva verket av vad jag förut har sagt, att riksdagen i realiteten redan har givit regeringen tillräckliga fullmakter för att genomföra en utbyggnad av departementen på det sätt som redan har skett. Kan inte den omständigheten att regeringen inte har använt sig av fullmakten tas som ett indicium på att denna omorganisation inte alls syftar till några sådana konsekvenser som herrar Heckscher och Ohlin målar upp?

Herr Ohlin tar i detta sammanhang upp frågan om politiseringen och säger att socialdemokratiska riksdagsmän har anställts i kanslihuset och frågar om det inte var för att de var socialdemokrater. Jo, det tror jag nog att vi får erkänna att det delvis var därför, åtminstone i en del fall. Det tror jag vi kan slå fast. Detta kunde alltså ske redan enligt den gamla organisationen, och någon förändring i det avseendet blir det ju inte enligt den nya.

Här talar man om den oerhörda betydelsen av den fullmakt att inrätta tjänster som regeringen begär. Man säger att det visserligen är sant att regeringen redan har formella fullmakter att anställa hur mycket folk som helst. Men de kan inte användas i vilken omfattning som helst, man kan inte använda ett förslagsanslag hur långt som

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

helst, etc. Det är alldeles riktigt. Man kan inte heller använda denna fullmakt hur mycket som helst. Det är alldeles självklart. Jag har redan sagt att regeringen lika väl som riksdagen har ett ansvar för att inte organisationen byggs ut för mycket.

Jag vill gärna tillägga att avsikten inte är att knäslätta någon ny princip, att göra detta till ett prejudikat. Här åberopas enbart departementens särart. Den är skälet till att regeringen vågat begära en sådan fullmakt.

Får jag till slut säga att vi väl nu börjar närma oss sakens kärna. Det är ett nejsägeri från oppositionens sida när vi vill skapa en rationell organisation i departementen. Man vill tydligen inte underlätta regeringens arbete, trots att det till och med skulle kunna få förmånliga verkningar även för riksdagsarbetet. Man vill hellre att departementsarbetet skall utföras i irrationella former därför att man tror att det går ut över regeringen. Vad kan skälet vara? Förväxlar man männe regeringspartiet och regeringen? Tror man att det är regeringspartiet man hjälper, om regeringen får en bättre kansliorganisation? I så fall tycks man ha hemfallit åt en otrolig defeatism, en övertygelse att man själv aldrig kommer att få dra nytta av den nya organisationen.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det slår aldrig fel att när man på regeringsbänken inte vet vad man skall säga, börjar man mistänkliggöra oppositionens avsikter. Oppositionstalarna har sagt att de inte tillskriver regeringen några onda avsikter. Men statsrådet Hermansson finner inget bättre argument än att säga att sakens kärna är att oppositionen i sin ondska inte vill ge regeringen bättre arbetsmöjligheter etc. Jag lämnar detta strålande argument åt statsrådet Hermanssons egen begrundan.

Statsrådet Hermansson sade att jag

satte likhetstecken mellan effektivitet och socialism. Inte heller detta argument tarvar väl något bemötande.

Statsrådet Hermansson upprepar att det endast är fråga om att få en effektivare organisation. Det har påpekats att regeringen vill ha ökade fullmakter. Nu säger statsrådet Hermansson: Vi har redan fullmakter.

Regeringen har fullmakter som enligt existerande praxis ger regeringen en begränsad handlingsfrihet. Men godtagas denna proposition blir det uppenbarligen ett godkännande av en mycket vidare praxis. Eller kan vi från regeringens chef få en försäkran att det inte alls är fråga om att öka regeringens möjligheter jämfört med hittillsvarande praxis? Statsrådet Hermansson får sedan göra upp med sina egna partivänner, om detta är en ny princip, som de säger, eller om det inte är det, som han själv säger varannan gång han yttar sig.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag har verkligen inte haft någon som helst avsikt att delta i denna debatt. Den här från regeringsbänken skötts så överlägset att jag förstår, att oppositionen känner sig skadad och vill ha någon svagare företrädare för regeringen än statsrådet Hermansson. Men när herr Ohlin direkt utmanar mig vill jag, trots att timmen är sen, ändå inte sitta tyst.

Jag kan i alla delar underskriva de förklaringar som statsrådet Hermansson har givit. Denna proposition har väckt en enorm uppståndelse — för oss obegriplig. Men när man lyssnat till denna debatt har man delvis förstått att det är en massa fantastiska missuppfattningar och missförstånd som har legat till grund för de ursprungliga skräckbilderna, och sedan har man undan för undan jagat upp sig. Statsrådet Hermansson har slitit sönder de bilderna.

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Jag skulle tro att det inte är mycket kvar av hela den fantastiska skildring som vi mötte t. ex. hos herr Heckscher. Nu skjuter emellertid herr Ohlin in sig på att avsikten inte gäller de konstitutionella frågor som herr Heckscher tog upp, utan att avsikten är att skapa ett instrument för det socialistiska maktövertagandet, och så skildrar han hur det skulle gå till.

Det är alltså så litet som skiljer oss från det definitiva socialistiska genombrottet, att allt som fordras är att man dels inför den ordningen att den nuvarande fullmakt som riksdagen givit regeringen att anställa folk i kanslihuset, förändras på det sättet att det blir tjänster i stället för arvodesuppdrag, dels att man bryter de barriärer som för närvarande skiljer de olika avdelningarna i departementet från varandra och stärker rättssäkerheten i departementsarbetet genom att låta de personer som svarar för rättssäkerheten, nämligen expeditionschefen och rättsavdelningschefen, vara med redan när statssekreteraravdelningen drar upp riktlinjerna för det politiska innehåll som sedermera skall presenteras riksdagen.

Det är dessa två ting som propositionen innebär, ingenting annat. Så lätt föll alltså borgerligheten, att när vi gör det införes det socialistiska samhället.

Det är sent på natten, herr Ohlin, men så sent är det inte att man kan få prata sådan gallimatias.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! När jag begärde ordet för en replik var det med anledning av statsrådet Hermanssons yttrande, att oppositionen inte vill ge regeringen de arbetsmöjligheter som erfordras.

Jag fäster uppmärksamheten på vad som står i reservationerna och vad jag här understrukt, nämligen att den reservation som avgivits av folkpartiets och centerpartiets representanter avvi-

ker från högerens så till vida att vi är villiga att ställa den arbetskraft som behövs i form av extra tjänster till regeringens disposition för att, om möjligt, en gång för alla avhjälpa den brist på ordning, fasthet och reda som kännetecknat propositionsavlämnandet på ett så beklagligt sätt vid denna riksdag.

Med anledning av vad statsministern senast sade vill jag fråga: Överensstämmer verkligen regeringens begäran om dessa långt gående allmänna fullmakter, som utskottet kallar dem, med de principer om fördelning av makten mellan konung och folk som socialdemokratien en gång kämpade för? Var det en sådan förstärkning av kungamakten som socialdemokratien den gången tänkte sig?

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsminister Erlander påstod att jag sagt, att man skulle införa ett socialistiskt samhälle och att man sedan skulle åstadkomma ett socialistiskt maktövertagande. Nej, mina damer och herrar i denna kammare, ni som hörde mig vet hur oriktigt detta referat är. Jag sade att det kan betyda ett steg mot större möjligheter till centraldirigering och maktkoncentration. Den begränsning som ligger i det nuvarande systemet kan komma att till väsentlig del försvinna, så att det blir, om inte obegränsade så dock ökade möjligheter för regeringens maktutövning.

Om statsminister Erlander i framtiden skall leva upp till de förklaringar som han nu lämnat och som statsrådet Hermansson tidigare givit blir det en mycket intressant utveckling. Men jag tror i alla fall att statsminister Erlander måste medge att när en regering, utöver de givna fullmakterna — som enligt min mening är generösa — begär ytterligare sådana i överensstämmelse med vad partivännerna kallar en ny princip, d. v. s. ett försvagande av parlamentets inflytande, då skulle det nog

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

inte finnas något parlament i världen, åtminstone inte i de demokratiska staterna, där inte röster skulle höjas mot en sådan försvagning och där man inte hellre skulle stämma i bäcken än i ån för att bevara en naturlig arbetsfördelning mellan parlament och regering.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Inget parlament i världen! Jag undrar vad man i parlamentets moderland England skulle säga om denna debatt, om man lyssnade till representanterna för den parlamentariska oppositionen. Jag är övertygad om att kommentaren från det hållet skulle bli, att det är orimligt att en regering inte skall ha möjligheter att ordna sitt arbete tillfredsställande.

Den fullmakt som begärs, herr Ståhl, är ingen fullmakt på livstid, utan en fullmakt vars utövande riksdagen varje år har möjligheter att granska. Skall man inte kunna skilja detta att definitivt avstå från en maktposition, som riksdagen redan av rent praktiska skäl har gjort, från det faktum att man ger en fullmakt under ett budgetår vars utövande därefter får granskas av riksdagen?

Ju mer man lyssnar på denna debatt, desto mer orimligt förefaller oppositionens ställningstagande. Jag är som bekant en av de välvilligaste i denna kammar, men jag kan inte begripa oppositionsledarnas resonemang. Vi har talat om vad vi åsyftar och har framhållit att vi behöver rörelsefrihet i kanslihuset för att kunna anpassa vår politik efter en modern tids krav och detta kräver ju icke minst oppositionen. Hur många gånger har vi inte hört att det brister i fråga om planläggning på bostadspolitikens, skolpolitikens och universitetsplaneringens område. Riktigheten av att gå vidare på denna väg, som vi slagit in på för åtminstone 15—20 år sedan, trodde jag i min oskuld att vi

var överens om. Till min stora häpnad finner jag att oppositionen inte har något intresse av att få en effektivt arbetande statsledning.

Under en tidsperiod hade liberalismen svaga regeringar på sitt program, så svaga regeringar som möjligt. Det var före Gladstone. Jag lyckönskar herr Ohlin till att ha börjat komma tillbaka till 1840-talets liberalism.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Sällan har väl så många fått så mycket om bakfoten i en så enkel fråga som vad framgår av denna diskussion.

Jag har svårt att förstå hela uppläggningsen från oppositionens och reservanternas sida. När statsutskottets femte avdelning hade att behandla propositionen var visserligen alla medvetna om att från olika tidningars sida saken slagits upp såsom någonting stort, men vi på vårt håll kunde inte se att det hela var något annat än en organisationsfråga. I de motioner som väckts talades emellertid bl. a. om någon form av »ministerstyre». Med anledning därav togs under hand kontakt med konstitutionsutskottet för att av den expertis, som där finns, få besked om huruvida det kunde anläggas några som helst konstitutionella aspekter på propositionen eller någon av de avgivna motionerna. Till svar på denna underhandsförfrågan meddelades, att såvitt man i konstitutionsutskottet kunde bedöma aktualiserades inte genom propositionen några konstitutionella aspekter. Vidare förklarade man att när det i motionerna resonerades om ministerstyre och dylikt hade motionärerna fått det hela totalt om bakfoten.

Så hänger det alltså ihop med oppositionens försök att göra detta till någonting stort och framställa det såsom ett försök att förändra nära nog hela den svenska konstitutionen.

Herr Ohlin använde uttrycket »strå-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

lande argumentering», då han beskrev statsrådet Hermanssons inlägg. För egen del började herr Ohlin en av sina argumenteringar med att mycket surt kommentera den uppskattning som statsrådet Hermansson rönt för sina inlägg i debatten. Jag förstår mycket väl herr Ohlins surhet i det avseendet; han har tydligen själv numera totalt mist förmågan att vinna någon uppskattning.

Det verkar som om herr Ohlin hade — även om det kan vara svårt att notera var botten finns — fattat mindre än någon annan av vad propositionen egentligen innebär. När herr Ohlin skall argumentera kommer han släpande med socialiseringsspöket; förslaget skulle innebära risk för minskad frihet och ökad centraldirigering, ja, demokratin skulle t. o. m. vara i fara.

Detta är verkligen också, herr Ohlin, en strålände argumentering.

Herr Ohlin fortsätter sin strålände argumentering med att säga att även utskottet har medgivit att det är fråga om en ny princip. Nej, herr Ohlin, det har inte utskottet gjort. Man kan åtminstone begära att herr Ohlin citerar riktigt. På s. 5 i utskottsutlåtandet heter det: »Beträffande inrättande av tjänster innebär **Kungl. Maj:ts** förslag en principiell nyhet.» Och när det gäller denna principiella nyhet fortsätter utskottet:

»Enligt gällande bestämmelser inrättas ordinarie tjänster samt extra ordinarie tjänster i lönegraderna Ae 22—27 av **Kungl. Maj:ts** med stöd av riksdagens beslut. I propositionen föreslås emellertid, i syfte att snabbt kunna anpassa organisationen efter behov, att riksdagen bemyndigar **Kungl. Maj:ts** att i statsdepartementen utom utrikesdepartementet inrätta vissa högre tjänster.»

Nu frågar herr Ohlin: Vad är det som hindrar att regeringen med stöd av detta bemyndigande inrättar tjänster även i ämbetsverken och överallt i förvaltningen? Ja, men det anges ju uttryck-

ligen att bemyndigandet är knutet till *statsdepartementen* utom utrikesdepartementet.

Ytterligare en strålände argumentering, herr Ohlin!

Herr Ohlin slutade ett av sina inlägg med att säga att striden går vidare — det är hans bragelöfte i det här avseendet. Gärna det, herr Ohlin!

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Jag har svårt att förstå den irritation som framträder, litet grand hos statsrådet Hermansson men desto mer hos statsministern och kanske allra mest hos herr Gustafsson i Stockholm. Skall det verkligen behöva väcka en sådan irritation, om man försöker med regeringen föra en diskussion om konstitutionella problem?

Statsministern använde uttrycket »gallimatias» — det riktade sig inte mot mig, utan mot herr Ohlin — och han kunde inte begripa att man över huvud taget tog upp en diskussion om denna fråga. Och herr Gustafsson i Stockholm var inne på ungefär samma linje.

Statsministern ville också komma ifrån det hela genom att säga att det inte fanns någonting kvar av de »fantastiska resonemang» som hade förts. Men varför kan vi inte få diskutera saken? Om statsministern hade sagt att det är så sent på kvällen att han inte ids göra det, hade jag begripit detta. Men jag kan inte förstå att statsministern skall försöka vifta bort ett allvarligt resonemang med den sortens talesätt som han här använt.

Man kommer också tillbaka till de vanliga argument som använts först under denna debatt. Statsrådet Hermansson anser att det bara är fråga om »oppositionens nejsägeri» när regeringen nu vill försöka skaffa sig en litet mer rationell organisation i departementen; den principiella innebörden av förslaget är inte någon annan. Statsministern i sin tur frågar, vad man i parlamentarisk-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

mens moderland England skulle säga, om inte den engelska regeringen fick ordna sitt arbete själv. Ja, herr talman, statsministern har på sätt och vis rätt i vad han därvidlag säger, eftersom det i England tillämpas ett annat system än hos oss. Om det vore så att regeringen gjorde anspråk på att få ordna sitt arbete själv mot att man liksom i England anförtrodde budgetkontrollen åt ett utskott, där man i förväg tillförsäkrat oppositionen majoritet, då skulle det vara tänkbart med sådana anordningar som nu föreslås. Det ena systemet uppväger det andra. Regeringens möjligheter att få större rörelsefrihet i det engelska systemet än i det svenska upphävs av att oppositionen i stället har en kontroll, som man i Sverige icke på något sätt vill gå med på att oppositionen skall få.

Man kan över huvud taget inte göra sådana jämförelser där man plockar ut en detalj i ett parlamentariskt system i ett annat land utan att se på hur det systemet ser ut i sin helhet. Vi har t. ex. i Sverige den lilla detaljen, som regeringen i varje fall håller mycket noga på, att 90 § regeringsformen hindrar oss att ens interpellationsvis föra fram frågor om t. ex. utnämningar. Om det rör sig om spörsmål där utnämningsspolitiken aktualiseras — enligt våra uppgifter är det risk att den skall göra det — ser det ut på ett helt annat sätt i Sverige, där man inte får ställa frågor om sådana saker, än i England där man vilket ögonblick som helst kan ta upp en utnämningsfråga till debatt i parlamentet. Det är såvitt jag förstår en otrolig förenkling av problemet som statsministern här försöker göra.

Ännu mera bekymrad blir man när statsministern talar om att detta system skulle »stärka rättssäkerheten» genom att de personer som svarar för rättssäkerheten, nämligen rättschefen och expeditionschefen, skall vara med om alla statssekreteraravdelningens ärenden.

Jag hade trott att all personal på expeditionsavdelningarna i departementen hade till uppgift att svara för rättssäkerheten, och jag trodde inte alls att den uppgiften var reserverad för rättsavdelningschefer och lagbyråchefer.

Problemet ligger alltså just i den s. k. integrationen, som betyder att man plockar ihop arbetsgrupper så att t. ex. utarbetandet av propositioner kombineras med verkställighetsarbete. Det systemet innebär enligt vår uppfattning att man riskerar att rättssäkerheten inte blir ordentligt tillgodosedd vid handläggningen av de löpande ärendena. Det är principiellt alldeles detsamma som om man skulle förena lagstiftarens och domarens uppgifter. Det är detsamma som att säga att det vore mycket rationellare att låta t. ex. första lagutskottet också döma i stället för domstolarna, ty utskottet har varit med om planeringsarbetet och vet väl därför bäst hur lagen skall tillämpas. Det skulle vara en utmärkt »arbetsgrupp» som man fick fram på det viset!

Jag erkänner gärna att jag inte tror att det kommer att bli riktigt så vassinnigt som det skulle bli om man tillämpade det systemet. Men i princip för både statsministern och statsrådet Hermansson ett resonemang som, om det tillämpades på andra områden, skulle innebära att domare och lagstiftare borde vara samma personer — det skulle vara »rationellt».

Man talar här om rekryteringen. Låt mig peka på en sak i det sammanhanget. Att man lägger den högsta rekryteringsgraden så högt som i 27 lönegraden, d. v. s. de högre byrådirektörsbefattningarna, betyder ändå att de som kommer in i amanuensgraden måste känna sig mycket osäkra om hur högt de någonsin kommer eller i vilken utsträckning det kommer in personer över dem. Jag är medveten om att detta kan ske och sker redan nu i viss utsträckning. Då är man åter framme vid att

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

det är en avgörande skillnad mellan att bereda en möjlighet, som enligt vad alla förutsätter skall användas bara undantagsvis, och att införa en ordning där man så att säga sätter undantaget i system, så att undantaget kan bli det som tidigare har varit regel.

Herr talman! Jag vet inte hur detta ärende har handlagts i statsutskottet eller konstitutionsutskottet — jag tillhör inte något av dessa båda utskott. Men det skulle vara intressant om herr Gustafsson i Stockholm ville upplysa om vem det var som gav beskedet på konstitutionsutskottets vägnar, att denna fråga inte hade några konstitutionella aspekter. Har ärendet föredragits i konstitutionsutskottet, så att man där har beslutat att avge ett sådant yttrande? Då är vi åter inne på en ny praxis. Om det inte har gått till på det viset, skulle jag ändå i all stillhet vilja säga: Ingen annan än konstitutionsutskottet — vid behov efter votering — har rätt att avge något besked på konstitutionsutskottets vägnar.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag har inte, herr Heckscher, det ringaste emot att ta upp en konstitutionell debatt, och jag känner mig inte på något sätt irriterad över det konstitutionella problem som tas upp här. Men det måste ändå vara en tillfällig förvirring hos Heckscher som präglade det senaste anförandet. Han säger att herr Hermanssons och min argumentation om att rättsäkerheten ökas genom det arrangemang, som vi har föreslagit, egentligen skulle leda till att man överallt skulle förena lagstiftning och dömande makt.

Herr Heckscher har ingen erfarenhet av departementsarbete och är därför delvis ursäktad. Men han borde ändå veta att i departementschefens person förenas förberedelse till lagstift-

ningsmakten och tillämpningen. Den föreningen finns i varje departement. När nu departementschefen går till sitt lagstiftningsverk, är han i stor utsträckning hänvisad till statssekreteraravdelningen. Det måste väl i rimlighetens namn innebära en ökning av rättsäkerheten, när det bestäms att även de som representerar rättsavdelningen deltar i arbetet. Detta gäller i ännu högre grad tillämpningen, som ju departementschefen inte kommer ifrån. Han måste vara med om att tillämpa de lagar som han har varit med om att skriva. Är det inte en stor fördel att den statssekreteraravdelning som skall vara med och förbereda lagstiftningen, får vara med om att se hur denna lagstiftning kommer att tillämpas i praktiken?

Jag fick min första träning i kanslihuset under Gustav Möllers tid. Han var ytterligt angelägen om att tillämpa den revolution som ni tycker är så fruktansvärd. Han var ytterligt angelägen om att försöka att så långt möjligt få fungibilitet över det trespann det här är fråga om. Jag skulle tro att handelsdepartementet, som i stor utsträckning arbetar mera som planläggningsdepartement än de andra departementen, för närvarande av praktiska hänsyn har tvingats att acceptera denna reform.

Om herr Heckscher ser efter hur detta arbete har gått till och hur man arbetat sig fram, tror jag han kommer att finna att det inte fanns mycket av verklighetsskildring i den frihandsteckning han här gjorde. Jag påpekar ännu en gång att det som herr Heckscher betecknade som höjden av orimlighet, nämligen föreningen, finns där. Den kan man inte skilja ut. Det gäller att göra arbetet så effektivt som möjligt.

Sedan ifrågasätter jag inte att herr Heckscher har större kunskaper om engelskt regeringsskick än om svenskt. Det vore förskräckligt, om han inte visste mer om det engelska än han vet om det svenska. Men jag kan ändå säga

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

att ingenstans drömmer man om att inte ha rätt att tillkalla fem, tio, femton, tju-
go man för en viss uppgift!

Den kontroll som herr Heckscher talar om hindrar oss inte från att lösa den uppgift som förelagts oss. Den hindrar inte alls den rörelsefrihet vi nu begär. Och det var inte jag som förde in främmande parlament i diskussionen. Det var herr Ohlin, som framhöll att inget parlament i världen — eller något sådant som han alltid tar till med — arbetar på det viset. Då fann jag det nödvändigt säga, att det finns ett parlament som i stor utsträckning arbetar efter denna princip.

Det som herr Heckscher sade i det sammanhanget var väl inte direkt felaktigt — som det var när han talade om det svenska regeringsmaskineriet — men beträffande den punkt vi nu diskuterar förhåller det sig obestridligt så som jag tillät mig säga.

Jag betonar än en gång att jag är i högsta grad intresserad av denna debatt, kanske mera intresserad än den sena timmen skulle motivera, och jag är inte ett spår irriterad. Men det är med mig som med många andra fredliga varelser, att när vi blir utsatta för våldsamma angrepp — som vi har blivit här av herrar Ohlin och Heckscher — så förvarar vi oss. »Detta djur är elakt», står det någonstans — jag vågar inte citera det på tyska. »Blir det angripet, så försvarar det sig.»

Herr Heckscher kan vara övertygad om att det på regeringsbanken sitter människor som är vana att försvara sig.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Herr Heckscher har vid skilda tillfällen rört sig med lönefrågor på ett sätt som lindrigt sagt är något vårdslöst. Han har sagt att här har vi rekryteringstjänster i A 27, som är en högre byrådirektörstjänst. Herr Heckscher nämnde också tidigare att han

hållit föreläsning om SAAR, men jag kanske ändå får upplysa honom om att vi tillämpar det s. k. högst-lönegrads-systemet. Det betyder att en amanuens i befördringsgången efter en tid kan få en tjänst i 23, efter ytterligare någon tid en tjänst i 25 och så småningom i 27. Förr hade man i stället fasta tjänster i dessa lönegrader. Genom det nya systemet får vi större elasticitet. Det har ur personalsynpunkt visat sig vara ett mycket användbart system, som tillämpas på åtskilliga områden i statsförvaltningen.

Herr Heckscher brukar ju också tentera elever. Eftersom herr Heckscher är så rädd för Br-tjänster och tycker att de är någonting farligt, får jag kanske nu tentera honom och fråga: Vad är det då för skillnad mellan en Br-tjänst och en Ag-tjänst?

Mig veterligt är det i båda fallen en tjänst.

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Som svar på statsrådet Lindholms fråga rörande Br- och Ag-tjänster vill jag svara att jag gärna skall erkänna att det i det avseende vi här talar om inte är så stor skillnad. Men vad som anförts är att regeringen har befogenhet att på ordinarieanslaget, som är förslagsbetecknat, dubblera tjänster. Det skulle vara detsamma som att man nu gör icke-ordinarieanslaget förslagsbetecknat, vilket är en nyhet. Statsrådet Lindholm är väl medveten om att ordinarieanslaget alltid har varit förslagsbetecknat men icke-ordinarieanslaget högst betecknat. Om man därför har velat göra någonting i den här stilen, har man fått lov att gå den alldeles speciella väg som statsrådet Hermansson talade om, nämligen att dubblera tjänster.

Jag satt en gång i tiden med i en kommitté, som arbetade med organisationen av ett statligt verk, och där fick vi under arbetets gång dubblera tjänster

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

i viss begränsad utsträckning. Det var en mycket stor sak, som ansågs vara ett märkligt undantag från reglerna. Det var inte någonting som man kunde göra rutinmässigt. Men med den skrivning som här gjorts är det uppenbarligen tänkt att man skall kunna göra det rutinmässigt, och det ger nu en helt annan elasticitet åt systemet — för att citera statsrådet Lindholms egna ord — än det system vi har för närvarande.

Nu säger statsministern att han inte förstår varför vi gör så »våldsamma angrepp». Statsrådet Hermansson sade dock att han tog kritiken med ro, och jag tar statsministerns uttryck, »våldsamma angrepp», med ro. Statsministern vet mycket väl att om oppositionen gör våldsamma angrepp, så låter det på ett helt annat sätt än i dag. Men jag vill inte på något sätt bestrida statsrådets rätt att försvara sig, lika litet som statsråden — hoppas jag — bestrider min rätt att försvara mig. Vi har självfallet alla lov att försvara oss.

Vad jag fann underligt och reagerade mot i den föregående debatten var att man nödvändigtvis skulle behöva använda sådana egendomliga uttryck som »gallimatias» i en diskussion som ändå borde kunna föras på det sakliga planet. Nu har statsministern i sitt senaste anförande, så långt jag uppfattade det, inte använt dylika skällsord, och därför kan vi ta saken lugnare.

Däremot förstår jag inte att statsministern inte förstår att denna fråga om arbetsgrupperna för oss ter sig väsentlig. Statsministern säger: Men i departementschefens person förenas ju ändå den lagstiftande och den tillämpande uppgiften. Ja, det är riktigt, och just därför att man har denna i och för sig naturligtvis principvidriga anordning har man sett till att det på nivån närmast under departementschefen så noga skiljs mellan de båda nämnda uppgifterna, att departementschefens rådgivare när det gäller tillämpningen skall

vara personer som är inställda på att upprätthålla rättssäkerhetsprincipen och inte på någonting annat.

Nu säger statsministern: Men det måste väl vara en fördel att statssekreteraravdelningens personal får vara med och se hur det blir med tillämpningen. Ja, men det kan man ju ordna på många sätt. Statsministern menar väl ändå inte att den omständigheten, att många domare har erfarenhet av lagstiftningsarbete, innebär detsamma som att man förenat den dömande och den lagstiftande uppgiften? Det som statsministern talar om skulle mycket väl kunna tillgodoses helt enkelt genom att man — såsom sker i mycket stor utsträckning redan nu — låter personal flytta mellan statssekreteraravdelningen och expeditionschefsavdelningen. Då får vederbörande just den dubbla erfarenhet som statsministern talar om.

Herr talman! Jag tror att statsministern missförstod vad jag sade om kontrollen. Jag menade nämligen att det är betydligt lättare att ge regeringen vidgade uppgifter om man sörjer för att det finns en kontroll som är tillräckligt effektiv. Den brittiska regeringen har när det gäller penningmedel över huvud taget en helt annan rörelsefrihet än den svenska; men så är också kontrollen ordnad på sådant sätt att oppositionen i England har ett avgörande inflytande. Då är det mera naturligt att tänka sig att också regeringens befogenheter skall vara större.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Ur herr Heckschers anförande utläste jag att han tydligen delar min uppfattning, att regeringen redan nu har betydande möjligheter att anställa de tjänstemän som behövs. Därför kan vi väl vara överens om att beteckningen Br framför tjänster i och för sig inte ökar regeringens möjligheter att anställa ytterligare tjänstemän.

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Det är fråga om en rent löneteknisk be-
teckning och ingenting annat.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Herr Gustafsson i Stockholm tyckte finna tröst i påpekan-
det att majoritetens uttalande, att det
är fråga om en principiell nyhet. Det-
ta ändrar ingenting. Herr statsrådet
Hermansson hade tydligen inte alls fat-
tat att det är fråga om en principiell
nyhet. Han hävdade att det gällde att
effektivisera systemet.

Av de skäl som professor Heckscher
anfört kan det inte vara utan betydel-
se om man inför en principiell nyhet.
I varje fall kan det inte finnas någon
anledning att undvika en närmare de-
batt.

Herr talman! Till sist bara en liten
replik till statsminister Erlander. Vi
har inom den riktning som jag före-
träder velat ge regeringen nya befatt-
ningar och ökade möjligheter att lösa
de föreliggande problemen. Icke desto
mindre påstår herr Erlander nu att
jag skulle vilja ha en svag regering,
eftersom vi inte vill godtaga rege-
ringens proposition i dess helhet. Hur
svag är då inte regeringen i dag och
hur svag har den inte länge varit med
de resurser den haft, vilka varit mindre
än de vi velat ge dem?

En god sak, herr talman, har dagens
debatt medfört, och det var egentligen
för att slå fast detta som jag begärde
denna sista replik: Efter alla deklara-
tioner från regeringsbänken i dag är
regeringen långt mera bunden i väsent-
liga avseenden än den skulle ha varit,
om denna debatt icke hade ägt rum.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Heckscher frågade
i ett tidigare inlägg, hur kontakterna
mellan statsutskottet och konstitutions-
utskottet hade tagits. Eftersom jag är
en snäll och tillmötesgående person
skall jag gärna söka tillfredsställa herr

Heckschers nyfikenhet på denna punkt.
Vi resonerade inom statsutskottets femte
avdelning om huruvida det i detta ären-
de kunde finnas något som kunde ge
anledning till att antingen tillsätta ett
sammansatt stats- och konstitutions-
utskott eller att på annat sätt ordna med
detta samarbete.

Det togs kontakt på sekreterarplanet
mellan statsutskottets femte avdelning
och konstitutionsutskottet, och detta re-
sulterade i att sekreteraren och ordfö-
randen i konstitutionsutskottet kom till
mig och resonerade om denna fråga.
Dessa deklarerade då att de för sin del
inte kunde inse att det fanns något, som
skulle nödvändiggöra någon form av
samarbete. Huruvida man hade behand-
lat spörsmålet inom konstitutionsut-
skottet i dess helhet eller inte har
jag för min del inte haft någon anled-
ning att förhöra mig om.

Vidare skall jag, herr talman, be att
få säga ett par ord till herr Ohlin. Denne
återkom till sina nya principer och slu-
tade med att säga, att det är statsrådet
Hermansson som inte har fattat att det
är fråga om en principiell nyhet. Den
som har lyssnat till statsrådet Hermans-
son måste ändå ha fått intrycket, att
om det är någon som fattat detta ärende
är det herr Hermansson — det är i
varje fall inte herr Ohlin. Det skulle
kanske också ha varit på sin plats att
herr Ohlin, när han tog upp denna sak
igen, hade tagit tillbaka insinuationen
om att regeringens avsikt var att utnytt-
ja detta bemyndigande till att utvidga
möjligheterna för regeringen själv att
kunna tillsätta tjänsterna inom olika
verk och myndigheter.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Hemställan

Herr andre vice talmannen gav pro-
positioner dels på bifall till utskottets
hemställan, dels ock på bifall till reser-

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

vationen 1); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Heckscher begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i mom. 1) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen 1) av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Heckscher begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 130 ja och 28 nej, varjämte 30 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Motiveringen

Herr TALMANNEN yttrade:

Genom kammarans beslut rörande hemställan har yrkandet om godkännande av den i reservationen 1) anförda motiveringen fallit.

Till den av utskottet föreslagna motiveringen kommer ställning att tagas genom de beslut kammaran fattar rörande övriga moment i utskottets hemställan.

Mom. 2**Hemställan**

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Heckscher begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i mom. 2) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen 2) av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Heckscher begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 99 ja och 87 nej, varjämte 3 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Motiveringen

Utskottets motivering godkändes.

Mom. 3

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4); och fann herr andre vice

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 3) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 4) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nelander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 99 ja och 88 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 4

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 4) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 5) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nelander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 100 ja och 89 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6) i motsvarande del; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 5) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6) av herr Axel Andersson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Heckscher begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 100 ja och 89 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 6

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6) i motsvarande del; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 6) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6) av herr Axel Andersson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 7

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reser-

vationen 7); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 7) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 7) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 8

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 9

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring av motiveringen, som föreslagits i reservationen 8); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 9) i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Anslag till statsdepartementen, m. m., i vad avser departementens organisation och arbetsformer

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring av motiveringen, som föreslagits i reservationen 8) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nelander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 99 ja och 90 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan med oförändrad motivering.

Utskottets motivering i de delar, beträffande vilka beslut icke tidigare fattats

Godkändes.

§ 5

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av ett statligt förhandlingsorgan m. m., såvitt propositionen avser riktlinjer för den statliga förhandlingsverksamheten och vissa därmed sammanhängande frågor.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde tisdagen den 25 innevarande maj.

§ 6

Till bordläggning anmälades statsutskottets utlåtanden:

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde,

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde, jämte en i ämnet väckt motion,

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde,

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde,

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde,

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., i vad propositionen avser inrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag för budgetåret 1965/66 till civildepartementet m. m.,

nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande lärarutbildning jämte i ämnet väckta motioner,

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1965/66 till studiebidrag m. m. jämte i ämnet väckta motioner, såvitt motionerna hänvisats till statsutskottet,

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till bidrag till anordnande av skolskjutsar m. fl. ändamål jämte i ämnet väckta motioner,

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till bidrag till folkbibliotek jämte i ämnet väckta motioner,

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1965/66 på driftbudgeten under tredje huvudtiteln till internationell biståndsverksamhet jämte i ämnet väckta motioner,

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1965/66;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 57 och 62 §§ lagen den 31 mars 1955 (nr 183) om bankrörelse, m. m.,

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om ökning av de svenska insatserna i Internationella valutafonden och Världsbanken,

nr 43, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken angående försäljning av riksbankens fastighet i Uppsala, och

nr 44, i anledning av framställning från styrelsen för riksdagsbiblioteket angående utgivandet av en matrikel över riksdagens ledamöter;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl., och

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i skollagen den 6 juni 1962 (nr 319); samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., såvitt avser jordbruksärenden, m. m., jämte i ämnet väckta motioner,

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vatten- och luftvårdens organisation jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets och trädgårdsnäringsens områden jämte i ämnet väckta motioner.

§ 7

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 293, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner jämte i ämnet väckta motioner;

från konstitutionsutskottet:

nr 268, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement;

från statsutskottet:

nr 214, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1965/66;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medelsbehovet för försvarsstabens verksamhet under budgetåret 1965/66 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till investeringar i försvarets fabriksfond m. m.;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond;

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i visst fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv;

nr 226, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i statliga avlönings- och pensionsreglementen m. m.;

nr 269, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om statsbidrag till byggande av tunnelbana;

nr 271, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kostnader för svenska FN-styrkor m. m.;

nr 272, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring m. m., i vad propositionen avser förslagsanslag till folkpensioner;

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående karolinska sjukhusets fortsatta utbyggande m. m.;

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående blind- och dövskolväsendets organisation m. m.;

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss staten tillhörig mark m. m.;

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av ett nytt tvätteri i Eskilstuna;

nr 278, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställningar rörande anslag för budgetåret 1965/66 till ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor och till statens pris- och kartellnämnd; och

nr 279, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1965/66 till Statens mentalsjukhus: Avlöningar;

från bevillningsutskottet:

nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 72 och 77 §§ rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m.;

från andra lagutskottet:

nr 280, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av resetilllägg enligt studiehjälpsreglementet m. m.;

nr 281, i anledning av väckta motioner angående studiehjälp till elever vid realskolor m. m.;

nr 282, i anledning av väckta motioner angående det studiesociala stödet till vissa elevkategorier;

nr 283, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 4 juni 1964 (nr 400) om förlängt barnbidrag, m. m., jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 284, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en europeisk balk om social trygghet m. m.; samt

från tredje lagutskottet:

nr 270, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469).

§ 8

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Enskog*, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående åtgärder mot »sniffning», och

fru *Eriksson* i Stockholm, till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående den svenska atomvapenforskningen.

§ 9

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 1.02 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson
